

mladika

09-10 2017

CENA 4,00 €

VESEL BOŽIČ IN SREČNO NOVO LETO

V TEJ ŠTEVILKI

09 - 10 2017

UVODNIK

03
Alojz Rebula
Moje voščilo

FOKUS

04
Družbeno gospodarstvo
in KB 1909

NAŠ UTRIP

13
Manica Maver
Osveženi portal Fran krasno
darilo ob tem veselem dnevu
kulture

ANTENA

14
Kdor spoštuje preteklost, ima v
rokah prihodnost

Zapustila nas je prof. Lelja
Rehar Sancin

Spomin na primorske padalce

EKOLOGIJA

24
H.J.
Veliko dobrih namenov na pod-
nebni konferenci v Bonnu

LITERATURA

26
Lev Detela
Legenda o ribji kosti in
profesorjevi bolečini

POD ČRTO

28
Ah, te volitve ...

STOLETNICA

29
Milan Dolgan
Janez Evangelist Krek
Vpogled v njegovo
pripovedništvo

KULTURA

32
Zoltan Jan
Solkanski rojak Dušan Pirjevec

BRALI SO ZA VAS

34
Maja Smotlak
Vrtnarjeva pesem

Lidija Golc
O slovenski književnosti v Italiji
in Avstriji

LITERATURA

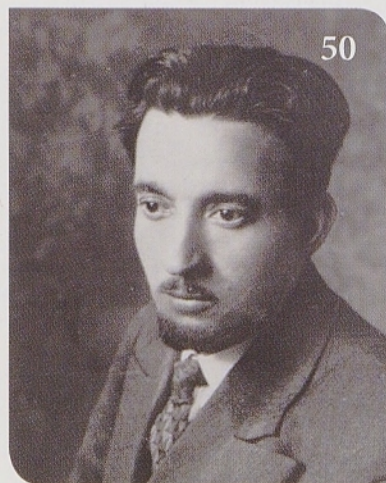
44
Radivoj Pahor
Svitki

PRIČEVANJA

47
Mirella Urdih
Razmišljanje zdomske tržaške
Slovenke (XVIII.)

OBLETNICA

50
Ivo Jevnikar
Goršetova primorska leta
(I. del)

Moje voščilo

Spoštovani bralec Mladike, to prazniško pisanje ni nastalo na mojo pobudo, ampak po telefonskem klicu iz Trsta, in to od prijatelja, ki je prosil za voščilno besedo bralcem Mladike. Vabilo sem sprejel ob misli, da utegnem izreči kaj spodbudnega v to duhovno mrtvilo, v to duhovno morijo, ki lega nad evropstvo in nad slovenstvo. Tako je pač, kadar iz družbe odide Bog.

Mislil sem bralca opozoriti na veliko dejstvo državne neodvisnosti Slovenije. Slišim o tem, da smo Slovenci sanjali slovensko državo. Ni res: niso je sanjali niti naši največji duhovi. Ni je sanjal Slomšek, ni je Prešeren, ni je Gregorčič, ni je Cankar, še manj jo je Župančič. Zunaj Slovenije jo je res ne samo sanjal, ampak zanjo izgoreval tja do lepljenja listkov na jugoslovanske avtomobile časnikar Franc Jeza. A njegov sen je bil oslavljen z njegovo fantazijsko teorijo o našem skandinavskem izvoru. Žalostni procent volilne udeležbe me je užalostil do vzdihla, »ali smo Slovenci zreli za lastno državnost!« in ob tem sem občutil nekaj kakor srečo nad tem, da nismo sami, ampak rešilno vključeni v veliko Evropsko Unijo.

»Imamo zavedne Slovence, ki so proti naši povezanosti v Evropsko Unijo,« je pripomnil prijatelj.

»Popolna neodvisnost! V osamelosti sredi tujih življenjskih če ne celo političnih imperializmov!« Z državniško kvaliteto, ki jo kaže na primer slovenski parlament! Dejansko gre za idejo sanjavih Slovencev, ki ne morejo sprejeti sveta v njegovi realnosti. Niso došli, da smo z neodvisnostjo, čeprav v treznih omejitvah Unije, uresničili sen, ki ga niso upali sanjati, kot smo omenili, naši največji duhovi. Doživeli smo srečo odprtih meja sredi demokratične Evrope in parlamentarno demokracijo, čeprav krhko nasajeno na strukture totalitarne partije. Doživeli smo svobodo govora in tiska, svobodo Cerkve, kljub tlečemu antikirščanstvu ateističnih struktur.

Kristjan ne more gledati v prihodnost kot v temo, ki jo ogroža atomska mora. Ve, da zgodovina ni slepo tavanje, ampak smer k cilju. Posebej pa ve, da nikakor ni slučaj, da se je rodil kot Slovenec, kot član slovenske jezikovne skupnosti in kot uživalec njene edinstvene pokrajine, ampak da je za vsem tem nevidna, a stoprocentna režija Previdnosti, ki pelje svet h gotovemu koncu. Nekateri ga čutijo že blizu. Vsekakor je, če kdo, slovenski kristjan prvi dolžan sprejeti svojo zemeljsko umestitev in zanjo vsestransko živeti.

Nič šovinizma, spoštovanje vseh, a nezlomljiva zvestoba. Saj kristjan ve, da nič ni slučajnega v njegovem življenju in tudi trpljenju, kakor ni nič slučajnega v njegovem narodu. Svojo narodno zavest torej utemeljuje ne samo na preprost, naraven način, ampak z vero v Nekoga, ki je s Kristusom postal človek, prav tako kot on član malega naroda in omejenega jezika. Ob praznovanju Njegovega prihoda se ga bo spomnil predvsem kot človeka, zvestega tako svojemu narodu kot odprtega človeški univerzalnosti.

Naj ti bosta Božič in Novo Leto doživeta v tem duhu, v duhu svobode, ki odklanja vse prazne utopije, v novem doživetju Kristusove večne realnosti, in v zvestobi veri, ki si jo do danes milostno ohranil kljub poganstvu, ki nas zaliva. Manjšinstvo naj ti ne bo manjvrednost in muka, ampak po nadnaravnem gledanju celo svojevrsten privilegij kljub navideznim vrednotam tega sveta.

Z najboljšimi željami tebi in Mladiki,

Alojz Rebula

Družbeno gospodarstvo in KB 1909

Dilema družbenega gospodarstva je po približno dvajsetih letih ponovno žgoče vprašanje naše narodne skupnosti. V tednih in mesecih, ko naša organizirana skupnost govori o olajšanem zastopstvu in volilnem zakonu v luči skorajšnjih parlamentarnih volitev, smo namreč sledili še enemu spletu dogodkov, ki bo – tokrat predvsem z gospodarskega vidika – imel zelo pomembne posledice na celotno slovensko manjšino v Italiji. Družbeno gospodarstvo je pojem, ki v širokih okvirih zajema dejavnosti, povezane z ustvarjanjem pogojev ekonomskega obstoja slovenske manjšine v Italiji. Pojem je skozi različna obdobja pridobival zelo različne konotacije. Prvič, ker se je v povojnem obdobju s pomočjo Jugoslavije razvijal samo en del »družbenega gospodarstva«. Drugič, ker se je s padcem sistema, ki sta ga simbolizirala TKB in Safti, pokazala problematična plat takratnega upravljanja. In tretjič, nenavadne konotacije okoli družbenega gospodarstva so v ospredju tudi danes, ko se je v krizi znašel še zadnji dedič omenjenih struktur, goriški holding KB 1909.

Slika poslovanja

Je slika današnjega stanja povratek na to, kar smo že videli pred dvajsetimi leti? Likvidacijski postopek ni stečaj. Seveda, gre za dve različni zadevi. Potrebno pa je vseeno povedati, da je likvidacija postopek, po katerem družba preneha z (rednim) delovanjem. Ukine se uprava in njeno mesto prevzame likvidator. Družba KB 1909, ki se je

za to odločila prostovoljno in likvidacijo izglasovala na skupščini, je tako sama priznala, da je v težavah. Družba KB 1909 s.p.a. je na čelu istoimenskega holdinga (skupine), ki vključuje cel kup podjetij. Dinamika poslovanja, kot se je kazala v zadnjih letih na ravni družbe in na ravni skupine, ni bila pozitivna. Poglejmo podatke. Kapital družbe je v petih letih usahnil s 34 milijonov (leta 2012) evrov na 3,5 milijona evrov

Vanja Lokar o načrtu za prestrukturiranje dolga, ki so ga na skupščini KB 1909 delničarjem:

»Če so upravitelji KB 1909 z bankami res dosegli dogovor, da bodo počakale celih trideset let za to, da jim vrnejo dolg, bi bilo to pozitivno! In še brez obresti! Ker že če bi dolgu dodali 3–4% obresti za trideset let, vam garantiram, da bi družba kapitala ne mogla izplačati! Kajti dogovoriti bi se morali o vračanju dolga v tridesetih letih in brez obresti – in tudi ob teh pogojih ne vem, kje bi KB 1909 našel denar, ker ga v podjetju ni, ker je nelikvidno. (...) Za to, da bi dolg lahko izplačali, bi bilo treba, da določeni viri (dividende, prodaja nepremičnin, denarni dotoki) sploh obstajajo! O tem, ali ti viri res obstajajo, bi morali vprašati likvidatorja, a iz predstavljenih števil o tem dvomim – razen čudežev ali drugih stvari, o katerih nisem obveščen. Od likvidatorja bi morali tudi zahtevati natančen program, kako misli izplačati dolg, a ne samo generično, ker samo generično ne pomeni še nič!«

Iz televizijske oddaje slovenskih informativnih programov RAI 3 bis, na RAI FVG, TDD predstavlja z dne 25. 11. 2017

Zapleteno lastništvo

Družba KB 1909 ima razpršeno lastniško strukturo. Ne gre samo za precejšnje število delničarjev, temveč tudi za različno tipologijo delnic. Poleg rednih delničarjev, so tukaj še imetniki dveh tipov prednostnih delnic. Za lažje razumevanje bomo vsekakor predstavili največje delničarje glede na ponderirano povprečje delnic, kot izhaja iz zadnjega letnega poročila (stanje na dan 31. 12. 2016).

Največji delničar je Sklad Trinko, ki ima 17,12 odstotka delnic. Sledi anonimna družba Vega Finanz s sedežem v Luksemburgu in z dobrimi 8 odstotki lastništva. Na tretjem mestu so Primorski skladi d.d. s 7,84 odstotki, nato še Fundacija Goriška hranilnica s 7 odstotki.

Anonimna družba Vega Finanz je tukaj vredna posebne pozornosti. Zakaj? V lastniški strukturi KB 1909 jo najdemo bolj ali manj vseskozi, a v letu 2016 se je njen delež povečal. Gre za anonimno družbo s sedežem v težko dostopnem Luksemburgu. Zato je odgovor na vprašanje, kdo je za podjetjem, težko najti. A poglejmo nekaj okoliščin. Vega Finanz se je v zadnjih letih pojavljal še v dveh družbah, povezanih s podjetjem KB 1909. V Distriestu, sežanskem podjetju, ki je večinski lastnik tednika Mladina, je bil lastniško prisoten do marca 2015. Vega Finanz pa je bil z manjšim deležem prisoten tudi v Klirinško depotni družbi (KDD), ki je na slovenskem finančnem trgu dokaj pomembna institucija, saj vodi centralni register imetnikov vrednostnih papirjev.

Vega Finanz pa je bil izrazito prisoten tudi v podjetju Mark medical, farmacevtski firmi, ki je bila vse do prodaje decembra 2015 najdonosnejše podjetje v holdingu KB 1909. Do marca 2015 je Vega Finanz bil skoraj 20 odstotni delničar v slovenski izpostavi podjetja Mark medical, firmi, ki je slabih 15 letih s slovenskim javnim zdravstvom sklenila posle za skoraj 200 milijonov evrov (in bila ob tem na očeh javnosti, ker naj bi svoje proizvode prodajala nekajkrat dražje v primerjavi s tržnimi cenami). Vega Finanz je bil celo med soustanovitelji podjetja Marc Medical oziroma njegove predhodnice Auremiane. Drugi pomemben partner pri tem projektu je bilo še eno podjetje iz Luksemburga – Proteus. Njegov ustanovitelj pa je bil Safti.

(leta 2016). Na ravni skupine je v istem obdobju kapital povsem izpuhtel. Leta 2012 je znašal 25 milijonov evrov, konec lanskega leta pa je bil že v rdečih številkah. Vrednotili so ga na - 1,3 milijona evrov. Kaj to pomeni? Če skušamo čim bolj poenostaviti: računovodski izkazi kažejo, da je na ravni celotnega holdinga več dolgov oziroma obveznosti (78,3 milijona evrov) kot stvarnega premoženja (nepremičnine, naložbe, terjatve, finančna sredstva), ki je bilo ocenjeno na dobrih 77 milijonov evrov.

Ker pa se postopek likvidacije tiče matične družbe KB 1909 s.p.a., se zaustavimo v prvi vrsti pri njenem poslovanju. Ob obvladovanju vseh hčerinskih podjetij deluje matično podjetje tudi v finančnem sektorju (P.S. spomnimo naj, da ko predstavljamo številke, govorimo o računovodskih izkazih na dan 31.

»Kapital družbe je v petih letih usahnil s 34 milijonov (leta 2012) evrov na 3,5 milijona evrov (leta 2016).«

12. 2016, torej pred skoraj letom dni). Poleg že nakazanega upada kapitala na 3,5 milijona evrov so za družbo dokaj zaskrbljujoči tudi poslovni izidi, ki že nekaj let kažejo negativne rezultate. Leta 2012 je znašala izguba skoraj 10 milijonov evrov, leta 2014 je bil negativni izid v višini 5 milijonov, leta 2015 celo 15 milijonov, lani pa dobrih 7 milijonov evrov. Ob tem je potrebno morda še omeniti zadolženost podjetja, s čimer si lahko ustvarimo popolnejšo sliko v zvezi z možnostmi poslovanja družbe v prihodnosti. Če seštejemo vse dolgoročne

in kratkoročne obveznosti (do bank in drugih finančnih ustanov, dobaviteljev, davčne uprave ter ostalih), dobimo vsoto, ki malenkostno presega 50 milijonov evrov. Od teh je velika večina kratkoročnih dolgov. Samo do bank je bilo konec lanskega leta za 21 milijonov evrov dolgov z zapadlostjo enega leta (torej konec decembra 2017).

Naštevanje teh števil je pomembno za natančnejše razumevanje dogajanja v Gorici. Peric sicer ugotavlja, da je stvarno premoženje matičnega podjetja KB 1909 s.p.a. (v letnem poročilu se opredeljuje kot aktiva) večje od obveznosti in da je zato družba solventna. V predstečajnem postopku, ki ga je sprožila banka CRFVG Intesa zaradi terjatve v višini 1,4 milijona evrov, je sicer sodišče solventnost potrdilo in zavrnilo zahtevek za stečaj. Celotna slika, ki smo jo podali v gornjih odstavkih, pa kaže kljub temu na tveganja v zvezi z vprašanjem, ali bo KB 1909 sposobna odplačevati dolgove, predvsem kratkoročne. V čem so najbolj očitna ta tveganja? Vzemimo na primer

»Samo do bank je bilo konec lanskega leta za 21 milijonov evrov dolgov z zapadlostjo enega leta (torej konec decembra 2017).«

Goriški družbeni in politični delavec dr. Štefan Bukovec (TDD, 21. 11. 2017):

"Goriški Slovenci smo bili zelo navezani na Kmečko banko, tudi zato ker so jo naši predniki v izredno težkih časih, bodisi gospodarskih kot političnih, ohranili tudi nam, za naprej. Lahko rečemo, da ni bilo Slovencev na Goriškem, ki ne bi bil ali član ali klient Kmečke banke. Zato nam je bilo potem izredno hudo, ko je bila banka prodana, še bolj pa potem, ko smo videli posledice družbe, ki se je iz kapitala Kmečke banke porodila in pokazala na tržišču.

Glede te slednje, KB 1909, bi rekel tole: tisti delničarji, ki smo dali svoj denar, smo bili pravzaprav dvakrat osleparjeni, prvič ker smo morali kupiti te delnice, to ni bila naša svobodna izbira, kakršna je bila naprimer za beneške delničarje bank, in tudi nismo prejeli nobenega dividenda v 17 letih obstoja te družbe. Tako da so nas v resnici okradli. Vsaj kar se mene tiče, prebolim izgubo vrednosti, ki je bila v delnicah, kar mi je pa hudo je, da so danes v veliki nevarnosti kulturni in prosvetni objekti, ki so bili in so še danes ponos goriških Slovencev in za katere smatramo, da je obvezno, da morajo ostati v naših rokah.

Ko se je zgodilo pred skoraj 20 leti na Tržaškem, da so razni Svetine, Kapići in Cupini spravili na boben slovensko gospodarstvo v Trstu in je potem nastala KB 1909, sem mislil, zlasti zato ker smo Goričani običajno bolj preudarni in tudi bolj previdni, da so se iz tiste izkušnje naši upravitelji kaj naučili. Izgleda, da se niso, žali Bog, tudi njih je prevzelo megalomanstvo in so začeli z investicijami v stvari, na katere se niso spoznali, kar je pravi dokaz, da niso bili zreli za menedžerstvo, o katerem so sanjali. Žali bog je danes prišlo do tega, da likvidiramo družbo, kar je verjetno zelo težko. Čeprav govorijo upravitelji, da se bo vse poravnalo, imam glede tega izredno izredno malo upanja. Kolikor naj to velja, bi zaključil svoje izvajanje z latinskim pregovorom: nemini Deum imitare licet. To naj bi si vzeli naši upravitelji za vodilo za naprej, če so ga že za nazaj polomili."

Vanja Lokar o možnem izhodu iz krize KB 1909: »Kaj je KB 1909? Je aglomerat, je holding, ki ima nepremičnine, ki ima podjetja, ki ima kup dolgov, gotovo pa nima nikakršnega »branda«, ki bi pritegnil kupce ... Tu je treba torej gledati vsako stvar posebej: kar je aktive, bi se lahko prodalo, a bo tudi to težko izvedljivo. Gre namreč za podjetja, ki sicer delujejo, dajejo službo kakim 250 ljudem, vendar če gledate njihove bilance, prinašajo ta podjetja le 20/30.000 evrov zaslužka, ko sploh služijo! Večinoma imajo minus v kapitalizaciji, to se pravi, da imajo več dolgov kot denarja ali aktive ... Kdo bo zdaj tisti, ki se bo tepel za ta podjetja – razen če ni kje kak skrit potencial, o katerem jaz ne vem ...? Vendar mislim, da če bi bil res imel tako podjetje s takim potencialom, bi ga bil gospod Peric že zdavnaj prodal, da bi rešil to situacijo! Kot je storil s podjetjem Mark Medical, ki je bilo očitno atraktivno ... Na vse nepremičnine pa so vpisane hipoteke, tudi do tretje stopnje. Zdaj vas jaz vprašam: kako se bodo tam plačali dolgovi?«

Iz televizijske oddaje slovenskih informativnih programov RAI 3 bis, na RAI FVG, TDD predstavlja z dne 25. 11. 2017

neuravnovešeno razmerje med kapitalom (3,5 milijona evrov), ki bi moral biti osnova oziroma jamstvo za financiranje obveznosti, in kratkoročnimi dolgovi (skupaj 39 milijonov, samo banke več kot 20 milijonov evrov). K tveganjem dalje pripomore tudi nespodbudno poslovanje hčerinskih družb. Če je kapitala v primerjavi z dolgovi malo, bi lahko bila druga možnost odplačevanja dolgov izkoriščanje denarnega toka, ki ga ustvarjajo hčerinska podjetja. Tudi ta različica pa bo le težko uresničljiva, ker ustvarjajo družbe v skupini KB 1909 izgubo oziroma zanemarljiv dobiček v višini nekaj deset tisoč evrov. Tudi izplačevanje dividend v tem primeru ne pride v poštev.

Deloitte, revizorska hiša brez mnenja

Da obstajajo resna tveganja, je vsekakor zapisala tudi institucija, ki ocenjuje računovodske izkaze. Revizorska hiša Deloitte se je v tem smislu izrazila v oceni letnega poročila družbe KB 1909 za leto 2016. Tehnično gledano je šlo za »zavrnitev mnenja«. Poenostavljeno je družba Deloitte zapisala, da na podlagi računovodskih izkazov ne more jamčiti za skladnost med podatki v bilanci goriške družbe in realnim poslovanjem. V poročilu revizorska hiša najprej postavi v ospredje že omenjene številke.

»Da obstajajo resna tveganja, je vsekakor zapisala tudi institucija, ki ocenjuje računovodske izkaze.«

V nadaljevanju pa opredeljuje še druga tveganja, ki vzpostavljajo negotovosti o nadaljnjem delovanju družbe. Pri tem se sklicuje na poročila upraviteljev. Prva nejasnost je povezana z zdajšnjim stanjem družbe. To onemogoča nedvoumno oceno družbene aktive (oziroma premoženja) in oceno o prihodkih, ki jih družba lahko pričakuje od prodaje sredstev in premoženja. Drugič, Deloitte povzema tudi pomisleke upraviteljev

Zgoraj levo: Boris Peric (prvi z leve), predsednik uprave KB 1909

Tu spodaj: delničarji na skupščini

(foto Bumbaca / Primorski dnevnik)

Intervju Boris Peric, nekdanji predsednik uprave KB 1909 in danes likvidator družbe (TDD, 14. 11. 2017)

■ **Kako so sprejeli delničarji likvidacijo?**

● Ni lahko sprejeti tak sklep, družba ima v svoji zgodovini že nekaj takih ključnih trenutkov, ki so se dogajali v stoletnem obdobju, tako da ta sklep ni bil lahek, je pa vsekakor nujen, ker se s tem sklepom izognemo hujšim posledicam oz. hujšim postopkom, ki bi jih lahko izpeljali upniki v tem trenutku.

■ **Kdo bo likvidator?**

● Likvidator bom jaz.

■ **Ni neobičajno, da je likvidator nekdo, ki je bil upravitelj?**

● Mah, delničarji so odločili, jaz to družbo poznam od vsega začetka, v bistvu s to družbo živim zadnjih 30 let po eni strani, po drugi strani je vloga likvidatorja zelo odgovorna naloga, je drugačna, odgovornosti likvidatorja so precej večje, kot je odgovornost upravitelja, in na koncu, odkritosrčno povedano, kapetan ne zapušča prvi ladje.

o tem, ali bo v sanacijskem postopku sploh mogoče nadaljevati z dejavnostjo družbe. Zaskrbljenost so skratka že pred skupščino izrazili v vodstvu goriške družbe. Deloitte ob tem navaja še nekaj drugih podatkov, ki jih predstavlja kot elemente tveganja. Skušali jih bomo predstaviti po sklopih.

Negotova jamstva

Omenja na primer uvedbo predstečajnega postopka, ki pa je bil medtem umaknjen. Ko gre za samo poslovanje pa revizorji ugotavljajo, da se je KB 1909 v letu 2016 razdolžil manj od predvidenega. Zaradi nekaterih neizterjanih kreditov se je zadolženost zmanjšala za vsoto v višini 5,4 milijona evrov namesto 13,9 milijona evrov. Revizorji nadalje izpostavljajo tudi količino jamstev, ki jih je KB 1909 podelila posameznim družbam v zadnjih letih. Gre za garancije v višini 25,3 milijona evrov. Pri tem izpostavljajo jamstva, za katera posebej velja tveganje izterjave: v prvi vrsti je tukaj jamstvo v višini 4,7 milijona evrov, podeljeno podjetju MT (nekdanji Cogeco), ki je od leta 2016 v likvidaciji. Firma MT v likvidaciji in celotni živilski sektor sta, po besedah upraviteljev, ki jih ponovno

»Revizorji nadalje izpostavljajo tudi količino jamstev, ki jih je KB 1909 podelila posameznim družbam v zadnjih letih.«

povzema Deloitte, v prvih mesecih letošnjega leta zabeležila slabše rezultate od predvidevanj. Zaradi tega naj bi bila nadaljnja podpora načrtu prestrukturiranja predraga. Po naših informacijah je vsekakor matična KB 1909 družbi MT podelila še več jamstev. Skupno naj bi jih bilo za 14,5 milijona evrov. Ob tem Deloitte opozarja tudi na neposredni dolg, ki ga ima MT do KB 1909 v višini nekaj manj kot 1,5 milijona evrov. Zaradi slabega stanja, v kateri je družba MT, bi KB 1909 – tako revizorji – ta dolg le s težavo izterjal. Določeno stopnjo tveganja predstavljajo tudi jamstva v višini 1,2 milijona evrov za še eno hčerinsko podjetje v likvidaciji, KB Finance.

Prodaja nepremičnin

Elementi tveganja, ki jih našteva Deloittovo poročilo, so vezani tudi na vrednost nepremičnin. V postopku

Zgoraj: sedež
KB 1909 v Gorici
(foto DD)

»Ko je nekdo prisiljen nepremičnine prodajati, da bi tako poplačal dolgove, bo na trgu cena nepremičnin padla.«

likvidacije bi namreč za poplačilo upnikov sredstva morala delno priti tudi po zaslugi njihove prodaje. Nominalna vrednost nepremičnin v bilanci znaša 16 milijonov evrov, Peric pa je tudi jasno povedal, da ne namerava prodati nepremičnin, ki imajo strateški pomen za slovensko manjšino. Poročilo revizorske hiše se v tem kontekstu dotika še neizplačanega posojila v višini 1,15 milijona evrov, ki ga je KB 1909 podelil hčerinski

G.I. Gestioni immobiliari. Upravitelji KB 1909 so nameravali dolg izterjati s prodajo nepremičnine dolžnika, ki je obremenjena s hipoteko. V postopku, ki ga je zagnala banka upnica, »lastnica hipoteke«, so nepremičnino neuspešno poskušali prodati na več dražbah. Zadnja izklicna cena je bila 500 tisoč evrov. Postopek je še v teku.

Omenjeni primer jasno kaže na tveganja, ki jih prinaša poplačevanje dolgov s prodajo nepremičnin. In to v dve smeri. Ko je nekdo prisiljen nepremičnine prodajati, da bi tako poplačal dolgove, bo na trgu cena nepremičnin padla. To je zakon trga in to kaže pravkar opisani primer. Težko je torej oceniti, kolikšni bi bili realni prihodki od nepremičninske prodaje. Drugič: tudi če bi se v likvidacijskem postopku likvidator odločil prodajati nepremičnine, da bi tako poplačal upnike, je potrebno opozoriti, da so številne nepremičnine pod hipoteko (oziroma pod več hipotekami). Govorimo o vseh pomembnejših nepremičninah: KB Center na goriškem Korzu, sedež družbe na ulici Malta v Gorici, nepremičnine na Travniku in v Tržiču (tam sta na primer goriška in tržiška kinodvorana Kinemax).

Poslovni deleži

V postopku likvidacije naj bi družba prišla do likvidnih sredstev tudi s prodajo nekaterih deležev, ki jih ima v posameznih podjetjih. Gre za družbe, v katerih je večinski ali samo delni družbenik. Iz

Vanja Lokar o imenovanju donedavnega upravitelja KB 1909 Borisa Perica za likvidatorja družbe na skupščini delničarjev: »On je bil izvoljen z dvema tretjinama glasov – ne soglasno – ker je na mizo dal argument: 'Jaz podjetje poznam, torej sem najbolj primeren, da bi to izpeljal.' Moje mnenje je, da v takem primeru bi bilo treba človeka zamenjati, prav zato, ker je dosedanji upravitelj pripeljal podjetje v to situacijo, kljub temu da ga je dobro poznal (kljub svetovni krizi je pa dejstvo, da je podjetje v to situacijo pripeljal prav on!). Če bi bil jaz večinski delničar, mu ne bi dal več podpore. Rekel bi, naj pride kdo drug (...) in tudi banke bi verjetno na to gledale bolj pozitivno, ker bi ugotovile, da se hoče nekaj počistiti, urediti ... To je moje osebno mnenje, jaz bi volil proti njemu.«

Iz televizijske oddaje slovenskih informativnih programov RAI 3 bis, na RAI FVG, TDD predstavlja z dne 25. 11. 2017

Intervju Boris Peric, nekdanji predsednik uprave KB 1909 in danes likvidator družbe (TDD, 15. 11. 2017)

■ Zakaj je prišlo do likvidacije?

● Elementov, ki so pripeljali do tega, da smo morali priti do tega sklepa, je več: najvažnejše je obdobje, v katerem živimo, obdobje zadnjih desetih let je zelo burno, doživljamo hudo gospodarsko krizo, ki je prizadela tudi nas. Družba KB je pri nekaterih odvisnih družbah morala odpisati naložbe in terjatve ter si prevzeti nekatere obveze, govorimo o nekaterih odvisnih družbah, ki so v teh letih zaradi naših izbir in izbir upraviteljev, ki smo jih izbrali v teh družbah, poslovale zelo negativno in to je seveda prizadelo kapital KB.

Poleg tega se je tudi zunanje stanje, bančno tržišče v Italiji in Sloveniji, v zadnjih letih katastrofalno spremenilo, naše glavne banke v Sloveniji, ki so bile tudi naši delničarji, so šle dobesedno v stečaj, so bile nacionalizirane, isto se dogaja z marsikatero banko v Italiji (...). Pri tem je jasno, da so tudi odgovornosti nas upraviteljev, ki smo zaupali nekaterim ljudem ali pa sprejeli v napačnem trenutku napačne odločitve.

■ Kakšna bo usoda nepremičnin in podjetij v lasti družbe?

● Cilj je ta, da ohranimo večino nepremičnin in da bodo odvisne družbe normalno delovale naprej. V teh družbah je 250 zaposlenih, razen dveh družb v sektorju kave, ki imajo težave že več let, druge delujejo normalno, nimajo težav in bodo brez težav nadaljevale naprej. Če je lastnik v postopku likvidacije, zaradi tega se poslovanje teh družb ne bo okrnilo ali imelo kakšne direktne težave. Govorimo o družbah Distriest, Transmedia, Indules, Mipot. Te družbe delujejo dobro, niso zadolžene in nimajo finančnih obremenitev. Naš cilj je, da to zdravo jedro ohranimo tudi v bodočnosti.

»Še vedno ostaja odprto vprašanje deležev, ki jih družba KB 1909 še vedno ima v družbah Dom (14 %) in Alpe (19 %). Bo KB 1909 to prisiljen prodati?«

Gorice so tako že napovedali prodajo 26 odstotnega deleža v slovenskem podjetju Actual IT. Realizacija prodaje naj bi po ocenah nekdanjih upraviteljev KB 1909 v blagajno prinesla med 1,5 in 2,5 milijona evrov. Tudi v tem primeru velja vsekakor pojasnilo iz gornjih vrstic o »zakonu trga« in o znižanih cenah v primeru prodaje pod prisilo. Nekaterim dejavnostim – tako je Peric zagotavljal – se družba nikakor ne želi odreči. Izpostavil je hčerinske firme Mipot, Indules in Distriest.

Ko govorimo o poslovnih deležih pa velja izpostaviti še eno vprašanje. Kaj bo v postopku likvidacije z deleži, ki jih

ima družba KB 1909 v dveh za slovensko narodno skupnost strateških podjetjih, Dom in Alpe? V prvem znaša delež družbe KB 1909 skoraj 14 odstotkov, v drugem pa 19 odstotkov. V pojasnilo: Dom in Alpe sta lastnika številnih ključnih nepremičnin (začenši s kulturnimi in prosvetnimi domovi) za slovensko manjšino na Tržaškem, Goriškem in v Benečiji. Predsednik SKGZ Rudi Pavšič je sicer v nedavnem intervjuju za Primorski dnevnik dejal, da je skrb, ali bo kriza družbe KB 1909 vplivala na manjšinsko imovino razumljiva, a ni utemeljena. Dejal je, da so lani zaprli vse križne zveze med lastninskim delom in KB in da danes ni nobenih povezav, zaradi katerih bi lahko kriza goriške družbe vplivala na nepremičnine. Na novinarjevo vprašanje, katere povezave so pred tem obstajale, ali so to bile hipoteke in jamstva, je Pavšič dejal, da so bile povezave v raznih oblikah, a da so zdaj vse to rešili.

Seveda pa v tem okviru še vedno ostaja odprto vpašanje deležev, ki jih družba KB 1909 še vedno ima v družbah Dom (14 odstotkov) in Alpe (19 odstotkov). Bo KB 1909 to prisiljen prodati? Kolikšna bo cena? Kdo bo ta deleža odkupil?

Zakaj prestrukturiranje? Zakaj odpis?

Dogovor z upniki glede načrta za prestrukturiranje dolgov, ki je najpomembnejši del likvidacijskega postopka, še ni sklenjen. Skupščina se je odločila, da bo tudi ta postopek vodil donedavni predsednik uprave družbe, Boris Peric. Gre za dokaj nenavadno odločitev. Likvidator je navadno zunanji človek, ne pa nekdo, ki je bil v družbi celo na vodilnih funkcijah v obdobju, ko so nastali pogoji za likvidacijo.

V postopku, ki se odpira, bo družba KB 1909 skušala doseči čim izrazitejšo podaljšanje roka za odplačevanje obveznosti (spomnimo naj, da mora poplačati upnike za 50 milijonov evrov). Hkrati se bo (najbrž) skušala dogovoriti tudi za delni odpis dolga. To pomeni, da bi se morali upniki prostovoljno odreči delu terjatve. Je to možno? Seveda. Odpis prinaša sicer manjše poplačilo, ki pa naj bi bilo bolj gotovo, ker ga dolžnik lažje financira. Načeloma velja (nepisano) pravilo, da večja je terjatev, bolj se upniku splača podaljševati rok in celo pristati na delni odpis dolga. Če do teh dogovorov ne pride, nastopi tveganje

»Likvidator je navadno zunanji človek, ne pa nekdo, ki je bil v družbi celo na vodilnih funkcijah v obdobju, ko so nastali pogoji za likvidacijo.«

Obnovljeni
prostori
KB 1909

stečaja dolžnika, kjer so izgube še toliko večje, še izrazitejše.

Rešilna bilka v pospeševanju postopka prestrukturiranja dolgov bi lahko celo bil kak nov investitor, ki bi pripomogel k načrtu s svežim kapitalom. V današnjih razmerah, ko se gospodarstvo le s težavo dviga po eni najhujših kriz v zgodovini, pa je težko računati na to možnost. Skratka, to je novo poglavje, ki ga bomo pobliže spoznavali v prihodnjih tednih.

Pregled poslovanja matične družbe KB 1909 s.p.a. (v milijonih evrov)

	2016	2015	2014	2013	2012
Kapital	3,6	10,6	25,8	30,6	33,9
Obveznosti	50,4	53	50,2	50,5	60
Kratkoročne obveznosti	39,5	36,7	40,3	35,7	38,1
Poslovni izid	-7,2	-15,2	-5,1	-9,5	-9,8

Vir: letna poročila

Nedokončana tranzicija

mb

Skupščina delničarjev je za likvidatorja finančne družbe KB 1909 z veliko večino imenovala Borisa Perica, se pravi dosedanjega predsednika uprave goriškega holdinga. Ta podrobnost lahko marsikaj razkrije o naravi krize, v katero je družba zabredla. Ko bi se glavnina delničarjev ravnala zgolj po ekonomski logiki, bi verjetno ne sprejela takšnega imenovanja. Kako je mogoče zaupati reševanje premoženja družbe v likvidaciji upravitelju, ki je privedel samo družbo do likvidacije in je torej odgovoren za že nastalo izgubo njenega premoženja?

Sicer pa ta kriza ni izbruhnila iznenada. Družba KB 1909 je že vrsto let izkazovala izrazito negativne bilance in normalno bi bilo, da bi se lastniki že zdavnaj odločili za zamenjavo njenega vodstva. Ker tega niso naredili, smemo domnevati, da so v njihovih odločitvah prevladovali razlogi neekonomske narave. Ali mogoče celo, da je treba njihov status lastnikov vzeti s kakim pridržkom.

To v resnici ni nobena novost. Do podobnih ugotovitev bi prišli, če bi pogledali, kaj je pred dvema desetletjema povzročilo propad Tržaške kreditne banke in finančne družbe SAFTI s celo vrsto podjetij, ki so sestavljala gospodarsko vejo Slovenske kulturno-gospodarske zveze, pod okrilje katere sodi tudi družba v likvidaciji KB 1909.

Ta sistem je nastal v senci SFR Jugoslavije, kar se še danes odraža v njegovi organizacijski strukturi ter v načinu delovanja, v katerih se gospodarstvo nepregledno prepleta s kulturo, politiko in še s čim, in to v prav tako neprozornih zvezah s silami kontinuitete v

Sloveniji. Za prvi vpogled v ta podtalni svet velja prebrati nedavno vmesno poročilo preiskovalne komisije Državnega zbora Republike Slovenije o ti. aferi žilnih opornic, v središču katere je bila družba Mark Medical, hčerinsko podjetje družbe KB 1909. Zaradi vsega tega ni pretirano trditi, da je likvidacija slednje le ena izmed epizod nedokončane tranzicije iz realnega socializma na Slovenskem.

Kriza goriškega holdinga povzroča veliko škodo slovenski narodni skupnosti v Italiji. Na kocki so še zadnji ostanki nekdanj obsežnega »družbenega gospodarstva«, s čimer kopnijo dragocena delovna mesta. Hudo prizadeti so še zlasti tisti delničarji, ki so v družbo vložili zasebna sredstva. Vse to bo nenazadnje imelo negativne posledice za nadaljnje gospodarsko sodelovanje med Slovenci v Italiji, pa tudi za gospodarski in siceršnji ugled celotne skupnosti.

Že nastale škode ni mogoče popraviti. Postavlja pa se vprašanje, ali bodo pristojni voditelji Slovencev v

Italiji znali preprečiti, da se ne bi iz istih vzrokov porajala nova škoda. Tako bi se npr. lahko vprašali, ali ne bi kazalo na ustrezen način zavarovati vsaj ustanove vsemanjšinskega pomena, kakor je Primorski dnevnik, ki je tako ali drugače upravno dejansko v rokah preživelega sistema. Predvsem pa ne bi smeli dopustiti, da bi dokazano poguben sistem pogoltnil še edino banko, ki je v Italiji ostala v kolikor toliko slovenskih rokah. ■

»Hudo prizadeti so še zlasti tisti delničarji, ki so v družbo vložili zasebna sredstva.«

foto: DD

Drobtinice o slovenskem govoru

Osveženi portal Fran krasno darilo ob tem veselem dnevu kulture

Manica Maver

3. decembra, na Prešernov rojstni dan, je Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša posodobil spletni portal *Fran*, ki je zadnja leta postal izredno koristen pripomoček za vsakogar, ki piše v slovenščini. Portal, ki je brezplačen, namreč združuje slovarje,

pravopis, korpuse in druge jezikovne vire, ki so nastali na Inštitutu. Danes, ko za pisanje uporabljamo računalnike, ki so skoraj vedno tudi povezani z internetom, je *Fran* izredno priročen, saj po njem sežemo z enostavnim klikom miške in nam ni treba brskati po debelih slovarjih in priročnikih.

Ko sem prebrala novico o prenovljenem portalu, me je takoj premagala radovednost in sem malo pobrskala, katere novosti prinaša posodobljeni *Fran*. Prvo pozitivno presenečenje je vključitev druge izdaje Slovarja slovenskega knjižnega jezika, ki je bil do danes na spletu dostopen s kodo le tistim, ki so kupili knjižno izdajo slovarja.

Nato sem se zaustavila nad dvema priročnikoma, ki sta bila dostopna na *Franu* že prej in sta v novi različici samo pridobila nekaj novega gradiva. To sta *eSSKJ* in *ePravopis*. Gre za rastoča priročnika, kar pomeni, da jima bodo avtorji sproti dodajali nove vsebine. Pri *eSSKJ*-ju, ki je z novo posodobitvijo bogatejši za 521 slovarskih sestavkov, me je razveselilo predvsem dejstvo, da vsebujejo gesla tudi zvočne posnetke iztočnic, tako da lahko uporabnik sliši, kako se beseda izgovarja. Poleg tega so vse besede predstavljene res temeljito in natančno: prikazane so kot črkovna in kot glasovna enota, z vsemi pomeni in podpomeni, tudi kot deli stalnih besednih

zvez in frazemov; za vsako besedo je zapisan skladijski vzorec, normativna opozorila, etimološka razlaga, pa tudi družljivost z drugimi besedami, kar je posebno koristno za Slovence v Italiji, ki večkrat zaradi vpliva italijanščine napačno vežemo besedo. V slovarju najdemo tudi prevode besed v znakovni jezik.

Novi *ePravopis* ima od 3. decembra 2017 približno 600 novih sestavkov, med njimi je veliko domišljjskih imen in novih prevzetih imen. Tudi tu so besede predstavljene zelo temeljito: geslo vsebuje slovnične podatke, razlago pomena in primere rabe, izvor besede, besedotvorne podatke (npr. kako iz besede tvorimo svojilni pridevnik) ter oblikoslovne podatke z oblikoslovnim vzorcem. Pozitivno se mi zdi, da vsebuje oblikoslovni vzorec vse oblike besede: če je beseda samostalnik, bomo na primer našli celotno sklanjatev besede v vseh sklonih in številih, zapisano je tudi naglasno znamenje na vseh oblikah. Koristno je tudi, da imamo za posamezne kategorije besed navedeno, kje v Slovenskem pravopisu iz leta 2001 najdemo pravilo, ki obravnava zapisovanje tiste pravopisne kategorije.

Ob hitrem pregledu gradiva se mi zdi, da *ePravopis* v glavnem ne spreminja norme, ki jo določa Slovenski pravopis 2001, čeprav je v novi priročnik vključenih veliko novih besed, ki jih prejšnji pravopis ni poznal. Nekaj novosti sem opazila pri naglaševanju nekaterih imen, kjer so po novem uvedene nekatere naglasne dvojnice, ki jih v prejšnjem pravopisu ni bilo (npr. *Jérnej* in *Jernêj*). Ampak to bo tema za drug prispevek.

Medtem pa si lahko tudi sami ogledate novice na portalu, dovolj je, da v brskalnik vtipkate www.fran.si.

KNJIŽNA DAROVA NA KOROŠKEM

Mohorjeva družba v Celovcu je v Slovenskem knjižnem centru v Celovcu 14. novembra predstavila Knjižni dar za leto 2018, ki obsega Koledar (uredila sta ga Hanzi Filipič in Karl Hren), Pratiko 2018 (uredil jo je Franc Kattinig) in večerniški roman *Mati fabrika in njeni otroci*, ki jo napisal plodni »matični« Korošec Rudi Mlinar (rojen leta 1950 na Dolgi Brdi nad Prevaljami, živi v Brežicah). Na voljo je tudi doplačilna ponudba. V njej sta med drugim domači zgoščenki *Tiha zemlja* z zborovskimi pesmimi, ki jih je zbral Nužej Tolmajer na Radišah, ter nova zgoščanka *Okteta Suha* EDIcija 017.

Knjižni dar Slovenske prosvetne zveze iz Celovca pa tokrat obsega Koroški koledar (uredila ga je Irena Destovnik), revijo *Rastje 11* (uredil jo je Miha Vrbinc in obsega pesmi, prozo, dramatiko in eseje 34 sodobnih koroških književnikov ter gostov), zbirko avtobiografskih zgodb *Ivane Kampuš iz Roža Polet v moj svet* (Založba Drava), otroško slikanico *Lojzeta Wieserja in Štefana Turka*, zgoščenko *Mešanega pevskega zbora Bilka*, filmski DVD in posodobljeno besedilo *Dalmatinove Biblije*.

ODKRILI 23 MUŠIČEVIH DACHAVSKIH RISB

V arhivu tržaškega sedeža Vsedržavnega združenja partizanov Italije je zgodovinar prof. Franco Cecotti odkril 23 doslej neznanih risb Zorana Mušiča iz taborišča Dachau. Gre za izredno najdbo in zagonetno zgodbo. Doslej je bilo znanih kakih 80 risb iz tistega obdobja in okolja. Tržaška borčevska združenja so podpisala sporazum o skupnem lastništvu in za 50 let posodila umetnine občinskemu umetnostnemu muzeju Revoltella. Tako je storil tudi Deželni inštitut za zgodovino osvobodilnega gibanja, ki je v svojem arhivu tudi hranil Mušičevio dachavsko risbo. V muzeju Revoltella bodo konec januarja pripravili primerno razstavo in posvet.

CECILIJANKA IN PESEM JESENI

V Kulturnem centru Lojze Bratuž v Gorici je bila 18. in 19. novembra 59. pevska revija *Cecilijanka*, ki jo prireja Zveza slovenske katoliške prosvete. Ob desetletnici smrti so jo posvetili duhovniku, pevovodji in skladatelju Stanku Jericiju. Nastopilo je 17 zborov iz Goriške, Tržaške, Kanaške doline, Koroške in Slovenije. Nagovora sta imeli v soboto Martina Gereon, v nedeljo pa predsednica ZSKP Franka Padovan.

52. revija *Pesem jeseni* v priredbi Zveze cerkvenih pevskih zborov iz Trsta pa je bila 25. novembra v Športnem centru Zarja v Bazovici. Nastopilo je 8 tržaških zborov. Priložnostno misel je podal domači župnik Žarko Škerlj. Dan pred tem je ZCPZ priredila v Marijinem domu v Ul. Risorta v Trstu 6. čezmejno srečanje mladinskih zborov. Udeležencem je spregovoril msgr. Franc Vončina.

Mešani pevski zbor Slovan iz Padrič na reviji Pesem jeseni

Levo: Tomaž Simčič in Jernej Šček; desno: Barbara Trnovec

DRUŠTVO SLOVENSkih IZOBRAŽENCEV V NOVEMBRU

V ponedeljek, 6. novembra, je v Peterlinovi dvorani nastopil mladi filozof prof. Jernej Šček, ki je govoril na temo Humanizem za novega človeka. Predavatelja je predstavil prof. Tomaž Simčič. Naslednji večer, 13. novembra je bil posvečen liku, življenju in delu Alme Karlin, o kateri je govorila Barbara Trnovec iz Celjskega muzeja, ki je uredila odmevno razstavo o svetovni popotnici v Cankarjevem domu v Ljubljani. V ponedeljek, 20. novembra, je v društvu predavala prof. Vesna Mikolič na temo »Sovražni govor v luči slovenskega in italijanskega komunikacijskega sloga«. Zadnji ponedeljek v novembru je Milan Gregorič predstavil knjigo Tina Mamića »Dalmatino«.

Sergij Pahor in Vesna Mikolič (levo); Tino Mamić in Milan Gregorič (desno)

KNJIGA O PRELATU BLÜMLU

Ob 50-letnici smrti enega izmed vodilnih koroških Slovencev preteklega stoletja, prelata dr. Rudolfa Blümla (1898–1966), je bila v Tinjah na Koroškem spominska svečanost. Predstavili so tudi v nemščini pisano monografijo koroškega religioznega pedagoga in cerkvenega zgodovinarja dr. Jožeta Tilla Rudolfa Blüml - Unverstanden in der turbulenten Welt des 20. Jahrhunderts (V nemirnem 20. stoletju nerazumljeni Rudolf Blüml). Na 351 straneh je izšla pri Mohorjevi v Celovcu.

KO NI VEČ MEJA

Svetovni slovenski kongres je 10. novembra priredil na Opčinah pri Trstu 14. posvet Ko ni več meja. Posvečen je bil razmisleku o odnosu mladih Slovencev iz Italije do matične domovine.

Uvodne referate so imeli ravnatelj Slovenskega raziskovalnega inštituta Devan Jagodic, višja svetovalka za slovenske šole v Italiji Andreja Duhovnik Antoni in predsednik Združenja slovenskih športnih društev v Italiji Ivan Peterlin. Sledili so posegi mlajših in starejših predstavnikov krovnih prosvetnih in kulturnih ter mladinskih organizacij.

»KDOR SPOŠTUJE PRETEKLOST, IMA V ROKAH PRIHODNOST« Slavje ob 50-letnici Slovenske pristave in ob 62. Slovenskem dnevu v Argentini

«Kako smo danes veseli! ... In prav srečni, ker smo se zbrali, da z družinami, prijatelji in znanci slovesno obeležimo dva pomembna dneva: Pristavskega in Slovenskega.» Tako je v nedeljo, 29. oktobra, popoldne pozdravil navzoče predsednik Slovenske pristave v Buenos Airesu Edvard Kenda.

Domačini smo začeli prihajati že ob 9. uri, da bi pripravili še zadnje podrobnosti. Malo nas je potrla dejstvo, da je začelo deževati. Vse je bilo pripravljeno na odprtem, pod milim nebom. Kljub dežju so se okrog 11. ure že zbirali gostje na dvorišču. Z uvodnim pozdravom nas je prijazno nagovorila Lučka Jereb Oblak. Nato smo zapeli argentinsko in slovensko himno ob spremstvu lepe skupine mladih in otrok v slovenskih narodnih nošah. Sledila je sv. maša, ki jo je daroval prelat dr. Jure Rode. Med sv. mašo so v kapelo sv. bratov Cirila in Metoda položili relikvije blaženega Lojzeta Grozdeta. Somaševali so generalni vikar moronske škofije Jorge Oesterheld, jezuitski provincial Ivan Bresciani in p. Drago Lavrič, oba na obisku iz Slovenije, Franci Cukjati, Robert Brest in lazarist Toni Burja. Sodeloval je priložnostni zbor pod vodstvom Anke Savelli Gaser in Marjanke Grohar. Nekaj pesmi so zapeli tudi otroci ter mladci pod vodstvom Saši Jelenc Vodnik.

Del udeležencev na prazniku (levo) in folklorna točka sporeda (foto: Marko Vombergar)

NOVA IZDAJA VAUJNIKOVIH SPOMINOV

Pri založbi Modrijan v Ljubljani je izšla nova izdaja spominov znanega slovenskega obveščevalca, zadnjega vojaškega atašeja Kraljevine Jugoslavije v Berlinu polkovnika Vladimirja Vauhnik (Svetinje, 1896 – Buenos Aires, 1955).

Napisal jih je v dveh delih v nemščini v Švici, kamor se je zatekel leta 1944. Za knjigo z naslovom Nevidna fronta, ki je izšla v Buenos Airesu leta 1965, jih je prevedel in nekoliko priredil njegov brat odv. Miloš Vauhnik.

Tokrat gre za nov, zvest prevod, ki ga je opravil Štefan Vevar. Spomini so pod novim skupnim naslovom Pod krinko izšli v dveh zvezkih, ki nosita izvirna naslova Na preži za Hitlerjevimi vojnimi načrti, Tri leta vojaški ataše v Berlinu in Med izdajalci, vohuni in junaki, Zgodba o tajni obveščevalni organizaciji (1941-1944). Prva šteje 239, druga pa 333 strani. V vsaki je na začetku izbor dokumentarnih slik iz zbirke Vauhnikove nečakinje Štefke Mikluš, na koncu druge pa je Spremna beseda, ki jo je napisal Marijan F. Kranjc. Opomb, kazal, razlage o svojevrstni usodi teh spominov in njihovega pisca pa bralec ne najde, pa tudi vsem Kranjčevim trditvam ne more pritegniti.

Po mogočni zaključni pesmi se je ljudstvo pomaknilo v spodnje prostore. Gostje so posedli okoli miz v dvorani in po vsem dvorišču. Sonce, ki se je pokazalo na nebu, je privabilo ljudi, ki so bili sredi jutra še v dvomih, ali bi prišli na Pristavo. Na dvorišču je nastal velik živžav, ki ga tudi bogata in okusna ponudba jedi in pijač na raznih stojnicah ni utišala.

Ob 14. uri se je začel kulturni program na glavnem odru, ki je bil postavljen na mestu, kjer je nekdaj rasel mogočni ombu. Za zamisel in izvedbo kulturnega programa sta poskrbela kulturna referenta Slovenske pristave Andreja Bitenc Skubic in Boštjan Modic. Skozi celo popoldne so se vrstili pevski in folklorni nastopi.

Zaradi zlate obletnice Pristave smo pripravili spominsko brošuro in razstavo spominskih fotografij ter umetnin, ki jih ustvarjajo Pristavčani.

Slavnostni del programa se je pričel ob 16.30, ko so navzoče nagovorili predsednik Pristave Edvard Kenda, predsednik društva Zedinjena Slovenija inž. Jure Komar in slovenska veleposlanica Jadranka Šturm Kocjan, ki je Pristavi tudi izročila priznanje Urada Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu. Zedinjena Slovenija pa je izročila priznanja Alenki Prijatelj in Marjanu Hribarju za njuno dolgoletno in požrtvovalno delo v slovenski skupnosti v Argentini, ter Pristavi ob 50-letnici. Preden se je kulturni program nadaljeval, so na oder stopili predstavniki vseh pristavskih družin s petdesetimi zlatimi balončki v rokah, ki so jih po pesmi "Kol'kor kapljic" spustili v zrak.

Še naprej smo uživali ob nastopih posameznikov in skupin. Naposled je skupina Kilometro 43 zaigrala nekaj slovenskih pesmi, tokrat že pred spodnjo dvorano. Mladi in starejši so se veselo zavrтели ob zvokih orkestra.

Miloš Mavrič

Pristavske družine praznujejo zlati jubilej društva (foto: Marko Vombergar)

SPOMIN NA MIRKA ŠPACAPANA

V Podgori je bilo 24. novembra spominsko srečanje ob desetletnici smrti javnega delavca, zdravnika, politika in glasbenika Mirka Špacapana. Najprej je mašo zadušnico daroval Marijan Markežič. Pela sta mešana zbora Frančišek Borgia Sedej iz Števerjana in Mirko Špacapan iz Podgore, na čelo je igral Jurij Lavrenčič, recitali sta Nika Devetak in Tamara Peteani, spregovorili so Dario Bertinazzi, Walter Bandelj in Julijan Čavdek, slavnostni govor pa je imel Damijan Terpin.

Aleksander Rojc in avtorica, Špacapanova vdova Manuela Quaranta, sta predstavila še dvojezično knjigo Z Mirkom v srcu.

MOHORJEVKE 2018

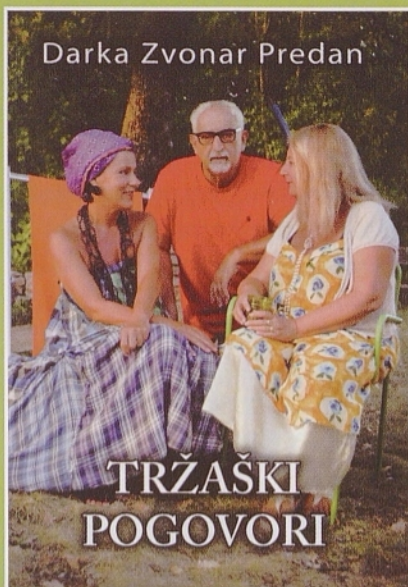
Goriška Mohorjeva družba je 27. novembra v Galeriji Ars nad Katoliško knjigarno v Gorici predstavila novo knjižno zbirko.

Koledar za leto 2018, ki so ga uredili Majda Cibic Cergol, Marija Češčut in odgovorni urednik Marko Tavčar, na 291 straneh prinaša 59 prispevkov. Slike za platnico in koledarski del je prispeval Marko Vogrič, ki je prispeval fotografije tudi za stenski Naš koledar, ki ga je GMD izdala skupno z Duhovsko zvezo iz Trsta.

Saša Martelanc je v knjigi Srečanja za spomin zbral 16 črtic. Ilustrirala jo je njegova hčerka Kristina.

Medved zobozdravnik pa je zbirka pravljic in živalskih dogodivščin izpod peresa Miroslave Leban. Ilustrirala jih je Vesna Benedetič.

Darka Zvonar Predan

TRŽAŠKI POGOVORI

Upokojena časnikarka mariborskega dnevnika Večer Darka Zvonar Predan je v letih 2002–2006 živela v Trstu, kjer je imel mož Milan diplomatsko službo. Ob ostalem pisanju je takrat v časopisu objavila vrsto pronicljivih intervjujev z zanimivimi Tržačani. Sledila je selitev domov, nato v Beograd, septembra 2015 pa v Celovec, kjer živi ta čas in kjer še naprej honorarno sodeluje z Večerom. Izbor intervjujev iz Beograda je lani izdala pri Knjižnem centru Maribor v knjigi Beograjski pogovori. Letos je pri isti založbi izšla knjiga Tržaški pogovori, v pripravi pa je posebna knjiga intervjujev s pisateljem Borisom Pahorjem in še kaj. V Tržaških pogovorih je 18 intervjujev. Edino dva intervjuvanca nista Slovenca, pisatelja Claudio Magris in Veit Heinichen. Njena posebna pozornost velja književnikom in igralcem.

ZAPUSTILA NAS JE GOPSA PROF. LELJA REHAR SANCIN

Gospa profesor Lelja Sancin Rehar je bila z Vipavo močno povezana zaradi svojih prednikov. V njej je preživela otroška leta pri starih starših. Čeprav je živela v Trstu, je pogosto prihajala v Vipavo, posebno ob dnevu mrtvih in obiskala družinski grob, kjer so pokopani njena mama Minka Rehar, rojena Punčuh in stara starša Antonija Punčuh in Fran Punčuh, ki je bil soustanovitelj Hranilnice in posojilnice na Slapu leta 1893.

Tudi letos 31. oktobra se je pokojna gospa Lelja pripeljala s sinom iz Trsta v Vipavo in obiskala grob svojih dragih. V večernih urah se je s težavo oglasila pri nas doma, kot je to storila že večkrat. Tokrat je bila manj zgovorna. Opazili smo njeno utrujenost, in ko jo je sin odpeljal nazaj proti Trstu, me je obšla zla slutnja, da je to morda njen zadnji obisk njej drage Vipave. In res je bilo tako. Umrla je 9. novembra v Trstu v starosti 95 let.

Gospa Lelja je bila rojena v Mariboru 11. 5. 1922, kamor sta se njena starša Minka in Radivoj Rehar umaknili pred fašizmom, še pred njenim rojstvom. Mama Minka Punčuh, rojena na Slapu, je bila znana učiteljica na vipavski šoli, kamor je prišla leta 1946 iz Cola. Učila je po raznih krajih, tudi na Erzelju. Oče pa je bil časnikar, pesnik, pisatelj in kulturni delavec, rojen v Šturjah pri Ajdovščini. Na družino pokojne prof. Lelje nas v Vipavi od leta 1985 spominja tudi poimenovanje glavne ulice po njenem bratu Vojanu Reharju, ki je bil organizator OF na Vipavskem in je leta 1941 prišel iz Maribora na Primorsko. Umrl je leta 1975 v Zemonu v Srbiji.

Pokojna gospa Lelja je bila obdarjena z mnogimi talenti, ki jih je sama še obogatila in nobenega zakopala. Leta 1940 je v Mariboru končala gimnazijo, nadaljevala študij na Filozofski fakulteti v Ljubljani in diplomirala iz italijanskega jezika in književnosti, istočasno pa študirala še na Akademiji za igralsko umetnost. Leta 1947 je prišla v Trst in se poročila z Modestom Sancinom, dramskim igralcem, pevcem, režiserjem in kulturnim delavcem.

V zakonu sta imela šest otrok, od katerih so trije majhni umrli. Kljub številni družini je veliko delala za radio Trst A. Napisala je več iger za otroke, tudi za odrasle in več kot 80 dramskih del. Napisala je preko 200 radijskih oddaj v dialogizirani obliki. Od leta 1976 do upokojitve je 16 let poučevala Italijane prevajanja iz italijanščine v slovenščino na Visoki šoli za tolmače in prevajalce v Trstu, ki vzgaja kadre za mednarodne organizacije. Leta 1949 je gospa Lelja postala članica Slovenskega narodnega gledališča v Trstu, ki je dajalo našim ljudem odlične predstave, slovensko besedo in narodno zavest. V tem času je predavala

UMRL JE GENERALMAJOR MARIJAN F. KRANJC

V Ljubljani je 4. novembra preminil generalmajor Jugoslovanske ljudske armade Marijan F. Kranjc, ki se je po upokojitvi na lastno zahtevo leta 1990 posvetil preučevanju slovenske in širše vojaške zgodovine ter objavil vrsto knjig, na svojem spletišču (www.vojastvo-military.si) pa še vrsto razprav.

Rodil se je 15. januarja 1935 v Kumanovu v Makedoniji, odraščal na Štajerskem, v Beogradu je doštudiral na Vojaški akademiji JLA in nato na Višji vojaški akademiji in na Šoli ljudske obrambe. Najdlje je delal v Varnostni službi JLA v različnih krajih po Jugoslaviji. Pisal je zlasti o slovenski vojaški inteligenci, o slovenskih obveščevalcih, o slovenskih četnikih.

2. DEŽELNA KONFERENCA O ZAŠČITI SLOVENSKE JEZIKOVNE MANJŠINE

V skladu z deželnim zakonom o varstvu slovenske manjšine iz leta 2007 je predsednik Deželnega sveta Furlanije Julijske krajine sklical v petek, 24. novembra, v Gorici in v soboto, 25. novembra, v Trstu Drugo deželno konferenco o zaščiti slovenske jezikovne manjšine. Ob desetletnici omenjenega zakona je bila posvečena oceni doseženih rezultatov in razmisleku o sedanji zakonodajni ureditvi, pregledu izvajanja členov zakona, ki zadevajo narečja v videmski pokrajini, snujočemu se Centralnemu uradu za slovenski jezik in razpravam o predstavnstvu in zastopstvu Slovencev v Italiji.

Za te štiri sklope je uvodne študije pripravil Slovenski raziskovalni inštitut, obravnavali pa so jih v štirih delovnih skupinah in na plenarnem zasedanju, ko so bili podani tudi številni konkretni predlogi. Konferenco je vodil podpredsednik deželnega sveta Igor Gabrovec.

dikcijo na dramski šoli Slovenskega narodnega gledališča. Leta 1964 je v Vipavi umrl njen mož Modest in zapustil vdovo in tri mladoletne otroke. Ostala je sama in se borila za preživetje. Pokončno in korajžno je nadaljevala s svojim kulturnim poslanstvom. V Primorskem dnevniku je imela stalno rubriko "Jezikovni kotiček" in "Jezik na obrobju" in tako opozarjala novinarje in bralce na ohranjanje lepe slovenščine, posebno v prostoru, ki je pod močnim vplivom italijanščine.

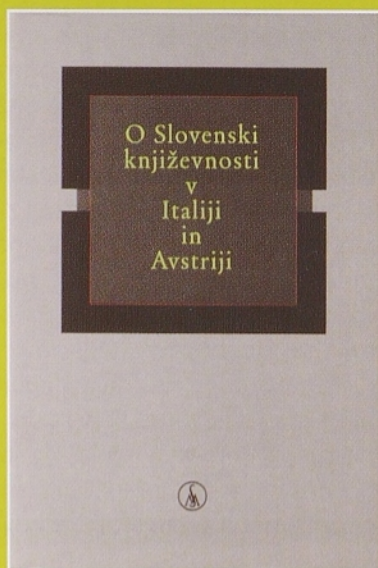
Nekaj njenih lepih člankov smo imeli čast objaviti tudi v našem glasilu Vipavski glas. Gospa Lelja mi je zaupala, da bi v tem glasilu rada objavila tudi svoje spomine na mladost v Vipavi. Žal, se ta njena velika želja ni izpolnila. Gospa Lelja Sancin je bila tudi prva gostja naše knjižnice v Vipavi, ki se je 3. 11. 2013 predstavila javnosti ob izdaji njene knjige Nojevo pero, ki je izšla pri Založništvu tržaškega tiska. V njej je objavljenih 41 pozabljenih ženskih likov iz Trsta, Gorice in Benečije rojenih do leta 1900. Tej knjigi je posvetila več let življenja. Po tej predstavitvi mi je dejala: "Če mi je za kaj žal, mi je za to, da v moje pisanje nisem vključila lik in delo pogumne Vipavke Ane Praček Krasna iz Dolge Poljane". In zgodilo se je, da je to njeno željo leta 2015 izpolnila gospa Dorica Makuc iz Gorice, ko je s sodelavkami izdala v samozaložbi knjigo Ameriška Slovenka iz Vipavske doline.

V Trstu so se v tržaškem Narodnem domu od nje poslovili 15. 11. 2017 na žalni seji s hvaležnim spominom na njeno dragoceno delo, ki je zaznamovalo kulturno življenje tržaške slovenske skupnosti.

Pokojna profesorica Lelja Sancin ni nikoli pozabila svoje Vipave, zato smo dolžni ohraniti spomin nanjo in vse, kar je storila za naš slovenski jezik in slovensko kulturo. Pripadala je tisti zaznamovani generaciji Primorcev, ki je okusila fašizem in se borila za priključitev Primorske k matični domovini Sloveniji. Zato je tudi tako ljubila svoj materni jezik. Da tega ne bi nikoli pozabili. Naj počiva v miru.

Vsem članom njene družine izrekam iskreno sožalje.
Magda Rodman, Vipava

ZAMEJSKA KNJIŽEVNOST

Slovenska matica je izdala zbornik O slovenski književnosti v Italiji in Avstriji, ki prinaša gradivo s simpozija, ki je bil v Ljubljani 27. oktobra 2016. Uredila ga je Katja Kleindienst, obsega pa krajše referate, ki so jih takrat imeli Marko Kravos, Marija Pirjevec, Miroslav Košuta, Miran Košuta, Tatjana Rojc, Veronika Breclj, Andrej Leben, Tomaž Ogris in Manca Erzetič. Uvodno in spremno besedilo sta prispevala predsednik Slovenske matice Milček Komelj in Marko Kravos.

Pri Slovenski matici je izšel tudi ponatis Tržaške knjige, ki jo je prvič pri njej izdala leta 2001 prof. Marija Pirjevec.

POKLON IGRALCEM BOGOMILE KRAVOS

Tržaška slavistka dr. Bogomila Kravos se je s knjigo Aplavz tržaškemu gledališkemu ansamblu iz let 1945–1965, ki je izšla pri Založništvu tržaškega tiska, povrnila k svoji priljubljeni temi, slovenskemu gledališkemu življenju v Trstu. Tokrat s kratkim življenjepisom, osebnim spominskim utrinkom in opisom življenjskih in umetniških dosežkov predstavlja 17 igralcev, ki so sooblikovali tržaško gledališče v prvem povojnem dvajsetletju.

Ob predstavitvi 18. novembra v Kulturnem domu v Trstu je bila tudi tržaška premiera celovečernega portretnega filma Sam svoj - režiser Jože Babič, katerega scenarist in režiser je Slavko Hren.

33. SLOVENSKI KNJIŽNI SEJEM

Debatna kavarna (levo) in predstavitev knjig zamejskih založb (desno)

Od 22. do 26. novembra je v Ljubljani potekal 33. Slovenski knjižni sejem, katerega se je udeležilo 115 razstavljalcev. Simbol sejma je bil Martin Krpan, saj se letos obeležuje stoletnica izida prve slovenske slikanice, Levstikovega Martina Krpana z ilustracijami Hinka Smrekarja. V mednarodnem fokusu so se predstavile države, ki jih povezuje nemški govorni prostor, in sicer Avstrija, Nemčija in Švica.

Nagrada za najboljši literarni prvenec je šla zbirki kratkih zgodb Ane Schnabl Razvezani, Schwentnerjeva nagrada za dosežke na področju založništva in knjigotrštva Stanki Golob. Knjiga leta je bil po izboru občinstva epos Vrata nepovranta Borisa A. Novaka.

MARX ENGELSOV UČENEC

Pravi oče zgodovinskega materializma ni Karl Marx, kakor se je uveljavilo v zgodovinopisju, ampak Friederich Engels. Tako ugotavlja Martin Mazora v svoji knjigi *Marx discípulo de Engels: una nueva lectura de la génesis del marxismo*, ki je letos izšla v španskem izvirniku in z nekajmesečnim zamikom še v italijanskem prevodu. Izvirnik je izdala Univerza General San Martín iz Buenos Airesa v Argentini skupno s tamkajšnjo založbo Jorge Baudino Ediciones, za italijansko izdajo pa je poskrbela rimska založba Aracne.

Mazora dokazuje svojo tezo s podrobno analizo Engelsovih in Marxovih del, pa tudi s tehtno in dovršeno teoretično argumentacijo. Med drugim ugotavlja, da se Marx v svojem *Kapitalu*, kanoničnem delu marksizma, nikoli ne sklicuje na svoja zgodnejša dela, medtem ko kar šestnajstkrat navaja Engelsova mladostna spisa *Očrt kritike politične ekonomije in Položaj delavskega razreda v Angliji*, v katerih je zgodovinski materializem v resnici prvič prikazan in utemeljen. Sicer pa je zanimivo, da je k uveljavitvi teze o Marxovem očetovstvu temeljne teorije ti. znanstvenega socializma bistveno prispeval sam Engels, ki je na tak način hotel okrepiti Marxovo avtoriteto in s tem revolucionarno gibanje, katerega je avtor *Kapitala* postal glavni vodja.

Martin Mazora se je rodil leta 1954 v Buenos Airesu v Argentini kot sin slovenskih izseljencev. V rojstnem mestu je študiral in nato poučeval filozofijo na raznih univerzah, pa tudi objavil več filozofskih del. V strokovni javnosti je posebno znan njegov esej *La sociedad civil en Hegel* (2003). Od leta 2005 živi kot svobodni književnik v Gorici, saj se v glavnem posveča pisanju filozofsko obarvanih romanov v španščini. Doslej jih je objavil tri: *Maria Magdalena condenada* (2004), *El doble y sus copias* (2008) in *Mefisto malherido* (2015). (mb)

JUGOSLOVANSKI ODRED V CONI A

Območno združenje Zveze borcev za vrednote NOB iz Nove Gorice je izdalo »prispevke za monografijo«, ki jih je Miloš Ložič uredil v knjigi z naslovom *Odred Jugoslovanske armade v Coni A Julijske krajine (1945–1947)*. Šlo je za posebno jugoslovansko vojaško enoto, ki je bila nastanjena v Coni A po začetni delitvi Julijske krajine z Morganovo linijo in je sodila v sklop 13. britanskega korpusa.

HVALEŽNICA V TRSTU IN SLOVENSKI DIAKON

V stolnici sv. Justa v Trstu je bila 12. novembra zahvalna maša slovenskih vernikov tržaške škofije. Somaševanje slovenskih in nekaterih drugih duhovnikov je vodil tržaški škof msgr. Crepal di, ki je tudi pridigal. Prisotnim je med drugim predstavil mladega neokatehuma Tomaža Kunaverja iz Ljubljane, ki ga je dan prej posvetil v diakona in bo nekaj let kot duhovnik deloval v Trstu.

Kot je že običaj, so predstavniki posameznih župnij pri darovanju prinesli pred oltar sadove zemlje, ki jih je škof namenil zavetišču Karitasa. Peli so člani združenega zbora Zveze cerkvenih pevskih zborov pod vodstvom Edija Raceta in ob orgelski spremljavi Tomaža Simčiča ter tržaškega dela Slovenske zamejske skavtske organizacije. Pred mašpo je pritrkovala skupina Turn iz Mačkolj.

POLITIK IN DIPLOMAT BOGUMIL VOŠNJAK

Aleksandra Gačič, ki je pred tremi leti doktorirala iz zgodovine v Mariboru in deluje tudi v okviru Koordinacijskega odbora za raziskovanje diplomatske zgodovine, je pri založbi Jutro v Ljubljani na 430 straneh objavila znanstveno monografijo Dr. Bogumil Vošnjak, politik in diplomat. Spremno besedo je napisal zgodovinar in diplomat dr. Andrej Rahten. V knjigi je slikovito orisala življenje in delo tega vidnega politika iz prve polovice 20. stoletja. Bogumil Vošnjak (Celje, 1882 – Washington, 1959) je doktoriral iz prava na Dunaju, predaval na univerzi v Zagrebu, med prvo svetovno vojno pobegnil v tujino in delal v Jugoslovanskem odboru in bil edini slovenski podpisnik Krfske deklaracije (1917). Nato je bil glavni tajnik jugoslovanske delegacije na mirovni konferenci v Parizu. Med obema vojnoma je bil profesor, poslanec in veleposlanik v Pragi, večinoma pa je živel v Beogradu. Leta 1945 se je umaknil v ZDA, kjer je med drugim predaval na univerzi v Berkeleyu.

SPOMIN NA PRIMORSKE PADALCE IN SIMPOZIJ O PROF. IVANU RUDOLFU

V Škrbini pri Komnu je bila 11. novembra že 20. slovesnost v spomin na padle in pobite primorske padalce. V cerkvi sv. Ane je najprej daroval zadušnico vikar Slovenske vojske Matej Jakopič.

Pred spominsko ploščo, ob kateri so stali častna straža Slovenske vojske in praporščaki, pa so nato spregovorili komenski podžupan Valter Ščuka, slavnostna govornica Mateja Lenščak iz Ljubljane (hčerka novembra 1945 izginulega padalca Zdravka Lenščaka), britanska veleposlanica v Sloveniji Sophie Honey in namestnik ameriškega veleposlanika v Sloveniji Gautam Rana. Spored, ki ga je povezovala Anči Godnik, je obsegal še polaganje vencev in nastop harmonikarja Jana Novaka ter moškega dela Mešanega zbora Cominum iz Komna pod vodstvom Ingrid Tavčar.

Že v sredo, 8. novembra, pa je bil v knjižnici v Komnu že uveljavljeni kulturni večer, ki je povezan s kome-moracijo v Škrbini. Uvedla sta ga direktorica Kosovelove knjižnice Magdalena Svetina Terčon in komenski podžupan Valter Ščuka. Nato je Ivo Jevnikar predstavil zgodovinarja iz Koroškega pokrajinskega muzeja v Slovenj Gradcu Marjana Linasija, ki je pred kratkim izdal knjigo Koroške vojne zgodbe. Predstavil je položaj na Koroškem med drugo svetovno vojno in nekaj posebno pomenljivih dejstev v zvezi s partizani, padalci

Slavnostna govornica dr. Mateja Lenščak (foto: Andrej Černic); desno: povezovalka Anči Godnik in del udeležencev na slovesnosti v Škrbini (foto: Alessandro Fegez)

DEZIDERIJ ŠVARA V DEŽELNEM SVETU

V palači deželnega sveta v Trstu so 21. novembra odprli razstavo tržaškega slikarja Deziderija Švare Med zemljo, morjem in nebom. Gre za izbor olj na platnu iz let 2010–17. Izšel je tudi bogat dvojezični katalog s spremno besedo Jasne Merkù, ki je tudi spregovorila ob odprtju po pozdravah predsednika in podpredsednika deželnega sveta Franca Iacopa ter Igorja Gabrovca.

in zavezniškimi misijami. Podrobno je opisal zgodbo britanskega »majorja Cahusaca«, čigar umor je naročil sam slovenski partijski in partizanski vrh.

S padalci, a tudi z drugimi pomembnimi poglavji naše polpretekle zgodovine je seveda tesno povezan lik narodnega delavca, politika, časnikarja in šolnika prof. Ivana Rudolfa (Vrabče, 1898 – Trst, 1962). In ravno v istem obdobju kot že omenjeni pobudi, 7. novembra, je Muzej novejše zgodovine Slovenije v Ljubljani priredil celodnevni simpozij o njem. Po pozdravu direktorice Kaje Širok se je zvrstilo 12 referatov. Kot je povedala višja kustosinja Irena Uršič, ki je pripravila seminar in ga vodila skupno z Blažem Torkarjem iz Vojaškega muzeja Slovenske vojske, bo celotno gradivo prihodnje leto izšlo v posebnem zborniku.

Prvi sklop referatov je bil posvečen Rudolfovi družini in odraščanju v sedanjem Podnanosu, šolanju v Idriji, aretaciji zaradi odločnega izražanja nacionalnih čustev, vojaški službi med prvo svetovno vojno, vključitvi med »narodne straže« in Maistrove borce ter narodnoobrambnemu delu v Tigru in drugih organizacijah prej na Goriškem, nato v emigraciji v Ljubljani, kjer je delal kot profesor in časnikar, ilegalno pa vodil tudi akcije proti fašistični Italiji in nacistični Nemčiji.

V drugem sklopu so referenti, med katerimi so bili zgodovinarji in poznavalci z obeh strani meje, obdelali najbolj vznemirljivo področje Rudolfovega dela: sodelovanje z britanskimi tajnimi službami v boju proti nacifašizmu in za priključitev Primorske, umik z Ivanom Marijo Čokom na Bližnji vzhod, tajniško delo pri Jugoslovanskemu odboru iz Italije v Kairu, izdajanje tednika Bazovica in revije Šotorska knjižnica, zbiranje primorskih prostovoljcev v taboriščih za italijanske vojne ujetnike za Jugoslovanski kraljevi gardni bataljon, priprava primorskih padalcev, za tem pa selitev v Trst in vključitev v zamejsko šolsko, prosvetno, časnikarsko in politično delo, zlasti pri Slovenski demokratični zvezi in tedniku Demokracija.

V zadnjem sklopu je bil govor o Rudolfovi skrbi za slovensko besedo, njegov odnos do likovne umetnosti, o njegovi bogati arhivski zapuščini, sin Saša Rudolf pa je obudil spomine na očeta in njegovo povojno delo v težavnih tržaških razmerah.

Poseg Iva Jevnikarja v Viteški dvorani Cekinovega gradu v Ljubljani (foto: Sarah Poženel, MNZS)

PRISILNA MOBILIZACIJA GORENJCEV

V Muzeju novejše zgodovine Slovenije v Ljubljani so konec oktobra odprli razstavo Prisilna mobilizacija Gorenjcev v nemško vojsko 1943–1945. Pripravila jo je dr. Monika Kokalj Kočevar, ki je izdala tudi novo knjigo z naslovom Mobiliziranci v nemško vojsko z Gorenjske v letih 1943–1945. V njej je vrsta novih rezultatov preučevanja te problematike.

IGOR GIACOMINI NA ČELU DEŽELNEGA ŠOLSKEGA URADA

Dosedanji predstojnik Urada za šole s slovenskim jezikom pri Deželnem šolskem uradu, 42-letni tržaški pravnik Igor Giacomini, je z novembrom prevzel odgovornost še za celotni Deželni šolski urad, ki sodi v šolsko ministrstvo.

IZBOR ZAPISOV REGINALDA VOSPERNIKA

Ob 80-letnici koroškega javnega delavca dr. Reginalda Vospernika sta Feliks J. Bister in Dietmar Larcher pri založbi Drava v Celovcu izdala izbor njegovih besedil v nemščini in slovenščini. Dvojezični naslov knjige se v slovenščini glasi Varljiva bližina, Beseda išče domovino, Izbor besedil iz sedmih desetletij.

Veliko dobrih namenov na podnebni konferenci v Bonnu

H.J.

"Usodno vprašanje človeštva" in "najpomembnejši boj današnjega časa". S temi besedami so svetovni voditelji – med njimi nemška kanclerka Merkel in francoski predsednik Macron – na podnebni konferenci v Bonnu, ki je potekala pod predsedstvom otoške države Fidži, poudarjali potrebo po okrepitvi okoljskih prizadevanj. Glavna obveza je omejitev dviga povprečne globalne temperature, ki se v zadnjih letih nezadržno viša, pod dve stopinji Celzija. Dogovor je podpisalo 196 držav in Evropska unija, doslej pa ga je ratificiralo 169 držav, med zadnjimi celo Sirija. Za njene državljane sicer zaradi krvavega konflikta podnebne spremembe niso glavna skrb.

Brez sodelovanja Amerike pa bo težko uresničiti cilje, ki si jih je zadal pred dvema letoma sklenjeni sporazum. Zasedanje svetovnih voditeljev je tokrat potekalo pod težkim vtisom odločitve ameriškega predsednika Trumpa o umiku Združenih držav iz pariškega podnebnega dogovora. V skladu z določili pogodbe sicer takojšen odstop ni mogoč. To se lahko zgodi šele novembra leta 2020. Zaradi tega so bili na tokratni podnebni konferenci prisotni tudi predstavniki iz Združenih držav.

V Bonnu so med drugim predstavili izčrpano poročilo o tem, v kolikšni meri so podnebne spremembe že opazne na našem planetu. Dobra četrtina območij, ki predstavljajo svetovno naravno dediščino, je močno ogroženih. Njihovo število pa se je v zadnjih treh letih celo potrojilo. Oranžno rdeči koralni grebeni postajajo

zaradi zakisanosti morja beli. Ledeniki se talijo. Mokrišča se krčijo. Od leta 1900 je v svetu izginilo že 64 odstotkov mokrišč – mednje sodijo močvirja, ribniki, jezera, barja in reke. Za vsa živa bitja so bistvenega pomena, saj nam v prvi vrsti zagotavljajo hrano in sladko vodo.

Na te pojave izvedenci sicer opozarjajo že vrsto let. Stanje pa se je – namesto, da bi se izboljšalo – še poslabšalo v zadnjih letih celo še s hitrejšim ritmom. Danes je, kot so opozorili v Bonnu, skoraj 30 odstotkov svetovne dediščine ogrožene zaradi podnebnih sprememb. Ne gre le za to, da bodo prihodnji rodovi prikrajšani za lepoto nekaterih naravnih zakladov našega planeta. Če se bo sedanji trend nadaljeval, bodo preprosto prikrajšani – za možnost preživetja.

Med glavnimi krivci za globalno segrevanje so izpusti ogljikovega dioksida. Samo letos so se v svetovnem merilu povečali za 2 odstotka. Kitajska je kriva za okrog 30 odstotkov celotne-

ga tovrstnega onesnaženja. Takoj za azijskim gospodarskim velikanom pa so Združene države Amerike, ki naj bi sedaj – v skladu s Trumpovo politiko – celo ponovno povečale rabo premoga. In to v času, ko znanstveniki opozarjajo, da je treba opustiti fosilna goriva!

"America first!" – "Najprej Amerika" je bilo volilno geslo sedanjega predsednika Trumpa, ki zanika vse znanstvene ugotovitve o globalnem segrevanju. Vede pa se, kot da se ne bi zavedal, da Amerika ni planet zase. To je bilo povsem očitno ob zadnji "sezoni orkanov", ki so bili med najmočnejšimi in najbolj uničujočimi v zadnjih desetletjih. Poročila o poplavah so na dnevnem redu, huda suša je botrovala silovitim požarom, ki so uničili na stotine hektarov naravne površine.

Tudi države, ki so pariški podnebni sporazum ratificirale, pa imajo težave

ob prehodu od besed k dejanjem. Tako so na primer nemški okoljevarstveniki kritizirali svojo kanclerko, ki je sicer poudarila potrebo po drastičnem zmanjšanju uporabe fosilnih goriv, začeniši s premogom, vendar ni napovedala, kdaj bo država to tudi resnično storila. Zahteve sodobne ekonomije, ki se opirajo na hiter dobiček, namreč gredo ravno v nasprotno smer.

Podnebni konferenci je tokrat predsedovala otoška država Fidži, ki sodi med tista naravna območja, za katera bi lahko bile posledice klimatskih sprememb naravnost pogubne. Različni izvedenci in znanstveniki so na zasedanju v Bonnu vsak dan, od 6. do 17. novembra, opozarjali, da je treba storiti veliko več. Ukrepati je treba odločno in takoj.

Na tokratni konferenci so spet prišle na dan razlike med revnimi in bogatimi. Posledice okoljskih sprememb najbolj občutijo države v razvoju, torej prav tiste, ki najmanj onesnažujejo. Na konferenci v Bonnu so njihovi predstavniki od razvitega dela sveta odločno zahtevali, naj sprejmejo tudi drastične ukrepe, če je treba, in to takoj.

Zasedanja v Bonnu se je udeležilo več tisoč predstavnikov iz 195 držav sveta. Po mnenju večine je šlo za uspešno podnebno konferenco, ki je postavila jasne cilje. Upati je le, da ne gre – kot pravi znana zgodba – za operacijo, ki je sicer uspela, pacient pa je, žal ... umrl.

Legenda o ribji kosti in profesorjevi bolečini

Zgodba je bila priporočena na 45. literarnem natečaju revije Mladika

Lev Detela

Zbodlo ga je sredi kosila. Začutil je, kako mu je kot smrekova iglica drobna ribja koščica prebodla nežno kožno tkivo v ustih. Neprijetno ga je zbolelo.

Profesor Rudolf se je razburil. Z zobno ščetko in z zobotrebcem se je skušal otresti zahrbtnosti nekje za zobmi. Vendar koščice ni mogel izdreti. Bil je v zagatnem položaju.

Stopil je na vrt in pogledal čez breg proti morju. Pokrajina je gorela v opoldanskem soncu. Stopničasta pot proti mestu je padala strmo navzdol. Zelenje se je belilo v vročini, kot da bi bilo iz kamna. Kras se je iskril v poletnem soncu kot prvi januarski sneg.

Profesor, ki je spodaj v mestu poučeval zgodovino na gimnaziji, je obstal sredi vrta in se neprijazno ozrl na kamnito goličavo in morje pod seboj. Neznatna neprijetnost v ustih ni hotela popustiti.

Presneta dolgorepa riba, ravno sedaj si me morala udariti, se je jezil in mislil na bolečino. Pravzaprav ni vedel, kaj ga boli. Nekaj topega in zahrbtnega mu je migotalo v glavi in pritislo od nosnega pretina proti čelu in od čela proti ušesu.

Ljubil je svoj domači svet. Toda zdaj ni mogel poslušati blagega petja ptic. Ni bilo milega vetra z gmajne, ki bi mu lajšal bolečino. Ni mogel slišati črička, niso ga mogle s svojim vonjem pobožati divje trave. Ni bilo časa za pestre barve cvetja. Zdaj je bilo vse drugače.

Kako težko je življenje za občutljivega človeka, je pomislil. Poznal je svoje slabosti. Velikokrat se je počutil neodpornega in zmedenega zaradi spletk med ljudmi. Šibkega zaradi preprirov in malih in velikih dnevnih skrbi. Ko so ga

prosili za pomoč, ni znal ničesar urediti. In zdaj še to. Bolečina nekje pod kožo v njegovih ustih. Zoprna in nepotrebna bolečina, ki raste in se razpreda v bolečino njegove duše. Zakaj vse to?

Bolelo ga je ustno nebo, bolela ga je glava, bolel ga je ves ta nori svet zadaj in spredaj v stalnih vojnah in prepirih. Zazdelo se mu je, da se življenje začinja sesedati v zaprašeno ničvrednost.

Proti večeru se je profesorju vnelo ustno nebo. Bolečina je postala precej neprijetna. Hodil je sem in tja po hiši in si ni dal miru. Žena mu je prinesla pomirjevalno sredstvo, vzel je tablete in nas čudno gledal.

Sonce je rdeče zahajalo na morju, v njem pa je prav tako rdeče in usodno gorela ribja kost. Jezil se je, ker se neumni dogodek ni hotel razviti v pravo bolečino. Nesrečna koščica ga je namreč zbadala samo po malem. Nekoliko ga je drezalo in skelelo, in to je bilo pravzaprav vse. Zaradi takih stvari še ne pride konec sveta! Vse skupaj je bilo samo neugodje, nekakšna neprijetna nevšečnost, ki je začela postopoma rasti iz ubogelega telesa v njegovo razboleno domišljijo.

Spet se stopil ven, pod figovo drevo na vrtu. Tam je stal v večernem vetru in vznemirjeno vzdihoval. Čutil je, kako ugaša dan, kako se temni morje, kako se svet vedno bolj pogreza v polsvetlobo iz senc in mračin.

Gledal je to ugašanje in se zdrznil. V njegovo notranjost se je zadril bes. Ozrl se je proti tržškemu svetilniku tam daleč spodaj ob morju. Zazdelo se mu je, da se nesramno bočl v prostor in čas in ga hudobno izziva. Duša mu je zadrževala v čudni tesnobi. Svetilnik se je vzdignil iz zemlje in kamenja naravnost v njegovo bolečino kot neprijeten zajčji čekan.

Zatisnil je oči in se skušal umiriti. Zemlja je že počivala v mraku in od vsepovsod se je širil pomirjajoči hlad bližnje noči. Kljub temu se je čutil ogroženega. Grozil mu je tržaški svetilnik – čekan, grozilo mu je veliko temno morje, ki je valovalo daleč v tuje dežele, mučili so ga nesporazumi v službi, grozila mu je nespametna zgodovina z vojnami in političnimi zapletmi, ki jih človeštvo ne zna razrešiti.

Še je stal na kamnu na tej domači zemlji, ki ga je hranila petindvajset let, in vendar se mu je zdelo, da se je tudi v to zemljo zapičila zlohota ribja kost, ki sedaj tam sredi kamenja in trave, vrta, muči in zahrbtno gori.

Kot je gorelo njegovo ubogo ustno nebo, tako je gorelo tudi pod kožo te od vetra prebičane kraške zemlje. Bolečina je bila rezka in neizprosna, a vendar tudi neotipljiva. Zahrbtna kost je živela in delovala skrito v globini, zdaj tu in zdaj tam, zdaj malo naprej, potem nekoliko nazaj, vendar je nisi mogel nikoli pravilno zaobjeti in ustaviti.

Ni se mogel premakniti. Vznemirila ga je misel, da je zemljo korenito načelo. A vendar bi se bilo potrebno boriti. Kost bi morali najti in izdreti, da bi lahko ozdraveli!

Družina se je odpravila spat. Tedaj je stal v kopalnici pred ogledalom, odpiral usta in si ogledoval vneto nebo, vendar koščice ni mogel odkriti.

Le kam se je zarila? Le kje je? Ne vidim je. Ne morem je dokazati, čeprav me napada in muči!

V nos si je stisnil blažilno mazilo. Zelo je upal, da bo pomagalo, vendar topa bolečina ni hotela popustiti. V besu je s pestjo udaril po steni in si kožo obdrgnil do krvi. Sklenil je, da bo odšel v posteljo in skušal zaspati, drugi dan pa se bo zatekel k zdravniku. Zaril se je v odejo in ugasnil luč.

Zdaj pa je topa bolečina še narasla. Ni mu pustila zaspati. Ura v bližnjem cerkvenem zvoniku je udarila enajstkrat, dvanajstkrat, enkrat, dvakrat, trikrat. Zaman. Huda noč. Odrešilnega spanja ni bilo.

Skozi glavo so se mu podili neumni prividi. Kot na dlani je videl rdeče obžarjeni Trst. Mesto je gorelo v visokih plamenih, ljudje so tekali kot nore opice sem in tja, na glavnem trgu pri pristanišču pa je kot častni spomenik države in naroda stala nadnaravno velika bela ribja kost iz

pristnega nabrežinskega kamna. Preko čudnega spomenika so letali netopirji.

Premetaval se je po blazinah in skušal misliti na nekaj lepega, na sončno nebo, na toplo poletno morje, na opojni vonj timijana, na plameneči ruj v jeseni.

Telesna bolečina je med tem samopašno narasčala in krvavela kot prava rana.

Le kdo sta bila nesrečna ribji oče in mati te nepridiprave ribe, ki sem jo moral jesti? Le zakaj se je iz neznatne ribje ikre tam daleč na visokem morju izlegla prav ta zloglasna riba, ki me ves čas muči? Zakaj se ni rodilo nekaj lepega in prijaznega? Zakaj so urni ribiči ujeli prav to – in ne kakšno drugo ribo, in zakaj so jo poslali v trgovino, v kateri običajno kupujem ribe?

Zakaj so mu doma pripravili tako neprijetno kosilo? Zakaj ribe ni odklonil? Zakaj ni raje jedel krompirja? Zakaj se mu je drobna koščica zapičila prav v ustno nebo? Zakaj ne drugam? Zakaj se je sploh zapičila?

Zakaj je jedel tako neprevidno? Zakaj si je prepozno nataknil očala, čeprav je vedel, da je ribo, kar je nevarno? Mnogi so se že zadušili na ribji kosti!

Vso noč so se po razbičani profesorjevi notranjosti kot drobne pika-joče ribje koščice podila taka vprašanja. Dvigal se je na postelji, vstajal, legal in potem razburjeno in potrto lebdel v topi neprijetnosti.

Bolečina je neprestano rovarila. Bila je majhna, skorajda neznatna, a vendar dovolj močna in neizprosna, da mu ni pustila zatisniti oči. Po glavi so se mu motovile neumne in nesmiselne misli. Ni jih mogel izklopiti.

Slučaj je hotel, da je ribič v tržaškem zalivu ujel to usodno ribo. Usoda je določila, da sem jo kupil prav jaz in samo po naključju se je pre-drobna kost zadržala v moje ustno nebo.

Profesor se je vzpenjal po postelji, odeja mu je padala preko nog in migotala kot kak splašen ptič.

Vse je verjetno le slučaj, naključje! Duce, Hitler, Franco, Tito, Stalin so le neprijetna naključja, in slučaj je, da sem Slovenec, ki biva tu gori v tržaškem Krasu nad velikim sinjim morjem med kamni in oljkami!

Pravzaprav je le neverjeten slučaj, da smo zrasli od gorile do človeka, samo slučaj je, da

smo se po božji podobi iz Adamovega rebra v dobrem in v slabem tako razvili in razkošatili, in le slučaj naše nerodnosti, nedonošenosti in nečlovečnosti bo, če bomo uničili človeške odnose in se spremenili v neljudi, v predpotopne nečloveške gorile!

Ubogi profesor je zatrepetal in se dvignil iz postelje. Nad njim so zašumela nekakšna krila. Ja, kaznovan je za slaba dela, ker je grešnik. V njegovi notranjosti se je nabralo kar precej madežev, ki si jih do zdaj ni hotel priznati. Zavzdihnil je in začel padati v temo. Prosil je in rotil vse dobre sile, naj mu pomagajo, toda angel je bil neizproslen. Kot jeklo trda krila so udarjala nad njegovo glavo in začel se je boriti kot Jakob z nevidno prikaznijo. Minute so bile nenadoma dolge in strašne kot večnost, še bolj grozna pa je bila nedoumljiva prisotnost angela, ki je valovala skozi to neizprosno noč kot nerazrešljiva skrivnost na poti proti večnosti.

Le zakaj sem pojedel prav tisti košček ribe, v katerem je tičala usodna koščica? Kot da sem

ugriznil v Evino jabolko in doživel kačje prekletstvo? Izgnan sem iz raja miru, tu, v tej nočni megli in temi tavam z bolečino v mesu po svoji notranjosti in si ne znam pomagati! Požrešnost je smrtni greh!

Koščica nespečnosti je neusmiljeno potovala skozi profesorjevo notranjost, neprestano ga je rezala v trpko prizadetost. Zdelo se mu je, da je od vseh zapuščen in pozabljen.

Ni umrla le riba, si je mislil profesor Rudolf, človekov gobec je namreč tisto usodnostno naključje, ki ti prinese trpko smrt! Zastokal je sredi teme in prekel lastno požrešnost.

Proti jutru mu je nekoliko odleglo. V sobo je nenadoma vdrla sončna svetloba in mu omilila bolečino.

Vstal je in se oblekel za pot k zobozdravniku. Dobro sonce, ki je lilo kot živa voda preko trte in oljk, ga je pomirilo. Od nekod se je oglasil glas ptice. Ko je odprl vrata in stopil na prag, je zadišalo po travi in cvetju. Daleč spodaj je kot kamnito morje valoval veliki Trst.

Ah, te volitve ...

Od nekdanj so bile volitve huda preizkušnja za živce politikov. To velja tako za sisteme z uveljavljeno demokracijo kot tudi za totalitarne, v katerih si oblast prizadeva dobiti vsaj navidezno formalno legitimacijo. V socialistični Sloveniji je bila oblast močno obremenjena z iskanjem konsenza. Ko so v osemdesetih letih hkrati obnovljali vse reprezentativne in upravne organe v republiki so našli kar 200 tisoč kandidatov, ki jih je oblast na ta način kompromitirala in avtomatično pridobila njih soglasje. Bolgarske volitve so vedno postregle z rekordnimi udeležbami in prav tako rekordnimi partijskimi večinami, ki so postale prislovične tudi v publicistiki na zahodu. V Združenih državah je od davnega volilo le malo nad polovico volivcev, v Italiji pa je bila volilna udeležba še dolgo po drugi svetovni vojni zelo visoka (nekaj časa celo obvezna). Vzrok je bil ne toliko demokracija, na novo pridobljena po dvajsetletni črni diktaturi, kolikor bolj komunistična nevarnost. Hladna vojna je pogojevala politiko in pospeševala volilno udeležbo (Indro Montanelli si je zamašil nos in volil KD). Pri nas je to negativno pogojevalo tudi odnose vladne večine – tako sredinske kot kasnejše levosredinske – do manjšine. Plačali smo seveda mi.

Demokratizaciji v državah realsocialističnega sistema je po začetnem navdušenju kmalu sledila streznitev sistema tržnega gospodarstva. Za preživetje se je zdaj treba potruditi, nič ni več podarjeno, odtod neubranljivo razočaranje nad politiki. Jeza je prišla do izraza najbolj vidno prav na volitvah, tudi na zadnjih predsedniških v Sloveniji, na katerih so volivci imeli na voljo kar devet kandidatov, ki pa niso privabili več kot 42 odstotkov volilcev. To je znak epidemije nezaupanja v politiko, ampak tudi nezanimanja zanje in za splošno-družbena vprašanja.

Kjer politika ni zmožna reševati realnih problemov družbe, se ljudje od politike odmikajo: najprej na volitvah, potem zapuščajo stranke, ki si zaupanje upravljajo s korupcijo. Izbruhnili so zastonsko, vsesplošno populistično kritiziranje (radikalno izraženo zlasti v Španiji, Italiji in Grčiji), čemur ne zna odgovoriti nobena od tradicionalnih strank, še najmanj tiste sile, ki se prepoznavajo v levičarskem in levosredinskem gibanju. Levica se ponosno prepušča stihiji svoje neznatnosti, brez nje pa leva sredina tudi ne more računati na uspeh. Volivci, zlasti mlajši, nimajo do politike nobenega odnosa, časopisov ne berejo in gladko priznavajo, da jim je več kot dovolj živkanje, 280 znakov popolne svobode in psovka, kjer vsaka beseda dobi pomen, ki ga izbere pisec, bralec pa naj razume, kar hoče.

Janez Evangelist Krek

Vpogled v njegovo pripovedništvo

Milan Dolgan

Novelo »Mati« je Janez Evangelist Krek objavil že skoraj 30-leten v Domu in svetu leta 1894. Sestoji iz dveh poglavij. Prvo poglavje je v celoti opis dogajanja. To je pravzaprav odličen gledališki ali filmski prizor. Mlada mati na igrišču varuje tri otroke (eden je še v zibki) in zraven hiti šivati. Pride nepoznana starka, ki se ponuja za pestunjo in gospodinjsko pomočnico. Na večer se vrne mož Jakob, ki je delavec v tkalnici; sprejmeta starko v svoje borno, drago najemniško stanovanje.

Drugo poglavje pa ni enotno. Na začetku je poročilo o življenju te delavske družine (Jamnikovi) na splošno in zdaj, ko je razširjena. Sprememba, da dogajanju sledi poročanje, je ugodna. Sledi dogajanje na vseh svetnikov dan, in sicer pogovor ter Jakobova pripoved o njegovem nesrečnem otroštvu, pri čemer starka joče. Sledi

poročilo o prenehanju dela v tovarni, o Jakobovi bolezni in o tem, da starka pomaga družini tako, da hodi beračit. Sledi dogajanje, da starka, odpravljajoč se na petdnevno romanje na Trsat, prosi Jakoba, naj svoji nepoznani materi odpusti in zanjo moli. Sledi poročilo o Jakobovem ozdravljenju, a starka je smrtno oslabela. Sledi še dogajanje: starka izpove, da je ona Jakobova mati, razkrije svoje življenje in umre. Na koncu novele je idilični epilog, da se je življenje Jakobove družine vsestransko izboljšalo.

Jakob pove svojo rojstno letnico: 1850. Torej je glede na objavo novele zdaj star 44 let. Kraj dogajanja je Vodmat v Ljubljani. Omenjata se Ljublanica in Studenec. Ni jasno, ali je pokopališče že na Žalah. Omenjajo se Notranjska, Dobrova pri Ljubljani, škofjeloško hribovje. Starka je prej službovala kot služkinja v Gradcu. Stanovanje Jamnikovih predstavlja ena soba, ni pa povedano, ali je v njej tudi ležišče Jakoba in žene Mice; morda imajo še kakšen prostor, saj na koncu Jakob kliče »skozi vrata«. Ta nejasnost je kritična. Ko se govori o drveh, je treba upoštevati kurjavo za kuhanje. In »vozovi« pač še niso bili avtomobili.

Zanimiv je Micin značaj. Mlajša je od moža, ki reče o njej, da je »pre-malo izkusila, pretrdo srce«. Njena grobost in da ni sposobna obvladovati otrok, je celo tolikšno, da grozi vreči v Ljublanico tudi dete. Označena je kot

Mati.

(Spisal I. Sovran.)

I.

Pred malo hišico v Vodmatu je sedela lepega jesenskega popoldne mlada žena na tratici in šivala. Zraven nje je ležalo v košku drobno dete, in ob cesti sta dva mala dečka skladala kamenčke na kupce in jih zopet razmetavala. Kričala sta, kar sta jima dali mladi grli, in z glasnim hoj, hoj! sta spremljala vsak voz, ki je oddrdral mimo.

„Če mi ne gresta takoj sem, vaju nabijem, da bodeta pomnila“, ozove se mati. „Poglejta, kaj mi napravljata z vednim skakanjem! Se tega je treba, da bi ves atov zaslužek izdala samo za vajine hlače!“

Boječce sta prišla drug za drugim k materi in se posadila zraven nje. Toda dolgo nista strpela miru; kmalu sta se jela zopet premetavati po tleh. Zadela ju je pa napovedana kazen. Mati ju je pograbila in odštela vsakema znatno

število udarcev. Vse vprek je kričalo: mati, tepena dečka in otrok, vzbudivši se v košu.

„Kar v Ljubljano vaju pomečem s tem nagajivcem vred, saj ste mi samo za križ in težavo“, vpila je mati za dečkoma, ki sta jo ihtč udrla po cesti. Od blizu je opazovala ves ta prizor stara, borno oblečena žena, ki je ravno prihajala iz mesta; na cesti je prestregla mala beguna ter ju vsakega za jedno roko bolj vlekla nego vodila proti materi.

„Nikar se ne bojta, bom že jaz prosila mamo za vaju. Kako ti je pa ime, ti mali zmršenček?“

„Jakec sem; izpustite me, o j izpustite me“, zaihtel je starejši.

„In tebi?“

„Jožek“, zajecjal je mlajši.

„Lepé in zdrave otročiče imate; lahko ste hvaležni zanje Bogu“, nagovorila je starica mater, ki je čudeč se gledala prihajajočo ženo.

46*

preveč gostobesedna. S priložnostnim zaslužkom, s tem da pere in krpa, nekoliko prispeva k težavnemu preživljanju družine. Njena pomiritev s starko je psihološko razložljiva s težnjo, da si želi olajšati naporno gospodinjsko delo. Stanovanje ima nepospravljeno. V času krize postane do starke nestrpna. Pisatelj jo na koncu označuje z besedo »njena raskavost«. Prikazana je plastično, pisatelj je ne idealizira kot lik matere, a je tudi ne očrni naturalistično, saj se bo popravila.

Jakobova mehkoča in prijaznost nista povezana s kakšno pobožnostjo, ki je verjetno ne prakticira (še manj pa žena), ampak je najbrž splošna slovenska in slovanska moška lastnost, ki se stopnjuje do solzavosti in jo je Krek rad izpostavljajal. Jakob v zvezi s starko najbrž nekaj sluti.

Starka je pobožna. Pisatelj namigne na skoraj čudežno Jakobovo ozdravitev s pomočjo njene vernosti. Očitno je, da je sklenila, da ne bo razkrivala svojega življenja in namenov, ampak bo opravljala dobra dela prikrito. Šele na koncu novele tako rekoč ne vzdrži več, da bi molčala, in razkrije svojo preteklost. Na ta način sovpadata psihološka

Zgoraj: besedilo
novele

Na prejšnji strani:
Ljubljana

Rekli so ji, da je otrok umrl. A zdaj na starost, ko se je vrnila v domovino na Kranjsko, je na občini izvedela, da njen otrok živi in kje živi. In se je namenoma pojavila pri Jamnikovih.

Tako kot Jakob skupaj z ženo ni dejaven versko, ni povezan tudi družbeno, in sicer ni povezan v delavskem sindikatu ali organizaciji, kar je bilo v tistem času že pogosto. Njegov življenjski položaj označuje »osamelost«, ki pa jo značilno odpravlja starka s svojo vključitvijo v družino, ki je blagodejna, saj ji je sicer grozilo kulturno propadanje. Pomanjkanje družbenosti bi se lahko nadomeščalo na primer z alkoholizmom. Pisatelju se zdi potrebno, da v pripoved vključi daljšo sociološko analizo, kar pa seveda ni ugodno za estetiko novele. Navajam odlomek: »V tvornici preživi vse življenje in vse, karkoli se vrši poleg njega v javnem življenju, gre tiho, brez sledu mimo ...« Seveda je gotovo, da vsakršna umetnost potrebuje ne le estetiko, ampak tudi idejnost, le da mora ta prisostvovati nevsiljivo.

Druga disgresija ali izmik, da pisatelj ne zadošča temeljna estetsko-

idejna ravnina, je vsiljivo psihologiziranje. To se v pričujoči noveli pojavi dvakrat. 1. »Težko je bilo spoznati, kaj se je medtem godilo v njeni duši; toda izpremenjeno lice, živo oko in solze, ki so ji je zalivale, so pričale, da ji je silnih čuvstev polno srce.« Zadoščal bi nazoren opis, kako je starka jokala. 2. »Kdor ni sam izkusil, kaj je lakota, mraz, uboštvo in zraven še bolezen, temu se ne da popisati. Črna mora žalosti, čemernosti, sirovosti in obupa ...«

Opozarjam na tako imenovane močne besede ali izraze, ko pisateljska energija in izvirnost kar zažarita. Nekaj primerov: 1. »Za Boga, saj še sami težko živimo.« (govori mlada Jamnikarica). 2. »Trdovratno guli svojo.« (njena označitev starke). 3. »Ljubeznivo gibanje se je razvijalo v ozki izbici.« (pisateljev komentar). 4. »Starši so me pustili kakor kamen na cesti.« (Jakob) 5. »Stari ljudje nimajo drugega dela kakor molitev.« (Jamnikarica). 6. »Huda pokora so otroci.« (Jamnikarica). Očitno je treba Krekovo besedo »gostja« razumeti in jo tudi nadomestiti z besedo »rejnica«. Izraz »imam pravico« je treba razumeti kot »domovinsko pravico«, to je potrdilo o rojstnem kraju.

Pisateljeva estetska opazovalna vrednost se posebno izkazuje pri opisovanju otrok. Tako starejša dva kot najmlajši so prikazani zelo živo in prepričljivo. Tudi drugi Krekovi spisi izpričujejo izreden smisel za otroško vedenje in psihologijo. Nemara je Krek poznal mladinsko delovanje don Bosca v Italiji, ki se je kmalu razširilo tudi v Slovenijo. Je pa res, da v drugem delu pričujoče novele Krek nič več ne prikazuje otrok.

Krekova umetnost pri prikazovanju družbenega in zlasti delavskega življenja me spominja na Dickensa. Ta pa je umrl že leta 1870; vidimo, kako zgodnejši je bil družbeni razvoj v Angliji. Na drugi strani imam v mislih Maksima Gorkega, ki je bil Krekov sodobnik. Seveda je na Kreka najbrž vplivalo sočasno leposlovje na Dunaju in v Avstro-Ogrski, kar mi je neznano. Mislim, da bi bilo potrebno raziskati, kako sta nazor in umetnost velikega Ivana Cankarja vzrasla ne le iz Krekovega družbenega delovanja, ampak tudi iz Krekovih umetniških spisov, v našem konkretnem primeru iz umetnosti novele »Mati«. Cankarja in Kreka je treba pojmovati skupaj.

Novela »Mati« je zametek romana. V drugem delu in proti koncu so nanizane prvine, ki bi lahko tvorile osnovo za obsežen roman v Dickensovem načinu. Toda kako bi se to izvedlo, ko pa začetek novele vzpostavlja Jakobovo sedanjost, vse pa se je začelo z njegovim rojstvom in otroštvom in z mladostnimi dožitvi njegove matere? Ta niti nima imena. Roman bi bil lahko analitičen, to je preteklost se ne bi opisovala na začetku, ampak v sredini oziroma na koncu. Začetno življenje bi bilo retrospektivno postavljeno na konec. Torej Krekova novela vsebuje močne poganjke za večjo rast. Naslov »Mati«, ki se nanaša na Jakoba, ne pa na mater Jakca, Jožeka in Andrejčka, bi bilo možno spremeniti v »Dve materi«, saj sta zanimivi v svoji različnosti. Sedanji naslov je nekoliko dvomljiv, saj se bralec precej časa ne znajde. Mlada mati je v tej noveli tista oseba, ki se v skladu s Krekovo pisateljsko metodo spremeni, izboljša, kar pa ni razvito, ampak samo nakazano.

Postavlja se končno vprašanje literarne ocene novele »Mati«. Odličen je prvi del te novele, tako da predlagam, da naj to besedilo služi kot antologijsko, kadar se predstavlja Krekovo pripovedništvo, na primer v kakšni čitanki. Kot celota, skupaj z drugim delom, pa ta novela ne bi mogla služiti v ta namen, kot celota je premalo enovita in skladna. Seveda je treba opraviti najnujnejše jezikovne posodobitve in prilagoditve, razen če se hoče predstaviti popolnoma izvirno besedilo.

Treba je upoštevati še eno težnjo Krekovega pripovedništva, to je nizanje akcij ali gola fabulistika. To je pretirano podajanje predvsem dejstev, ne da bi se pisatelj širokopotezno posvečal vsakokratnemu dogajanju in dialogom in prikazovanju. Ta težnja je nemara izraz prevladujočega družbenega delovanja na škodo literarne umirjenosti in širine. Takšno hitenje in prevladovanje akcije se kaže na primer v noveli »Za brata«, medtem ko je najboljše Krekov leposlovni spis »Iz nove dobe« izjemno poln široko razgrnjene fabulistike, pa tudi družbeno-agitacijske, to je idejne vsebine. Mislim, da je Krekova novela »Mati« v drugem delu pretirano akcijska, premalo je organsko in preveč mehanično akcijska.

Solkanski rojak

Dušan Pirjevec

Nekaj osebnih spominov na profesorja Univerze v Ljubljani

Zoltan Jan

Ob 40-letnici smrti Dušana Pirjevca je Društvo humanistov Goriške in Društvo študentov primerjalne književnosti pripravilo enodnevni simpozij, ki je potekal v okviru novogoriškega festivala Mesto

knjige 5. junija 2017 na gradu Kromberk. Avtor enega izmed referatov, ki ga tu objavljamo, je bil v akademskih letih 1969/70 in 1970/71 demonstrator na tedanjem Oddelku za svetovno književnost in literarno teorijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Na podlagi osebnih spominov osvetljuje karizmo med študenti izjemno priljubljenega Dušana Pirjevca, ki se v vrsti književnih del pojavlja celo kot literarni lik. V navedenih letih je Dušan Pirjevec dosegel svoj zenit in istočasno doživljal številne, predvsem zakulisne napade, njegovo zdravje pa je bilo že močno načeto. Med študentskimi nemiri in zasedbo Filozofske fakultete v Ljubljani 1971. se ni izpostavljal. Malokrat se omenja, da se je takrat odločno zavzel za Antona Ocvirka, ki so mu tedaj študenti očitali nevestno delo in zahtevali celo njegovo upokojitev. Tudi zaradi Pirjevčevega nastopa je ta del študentskega protesta ostal domala neopažen in je izzvenel v prazno. Spretno zavil v celofan, kot je znal to postoriti Anton Ocvirk, je omenjen praktično le v letnem poročilu o delu Oddelka, ki pa je v tistih letih dobil tretjega profesorja – Janka Kosa, in oddelčno knjižničarko Vero Troha.

Po vsem, kar smo slišali na novogoriškem simpoziju o Dušanu Pirjevcu (e-vir oktober 2017: <https://www.facebook.com/events/1082252008585018/?fref=ts>), po vsem kar je objavil Matevž Kos v letošnji prvi številki revije Primerjalna književnost (junij 2017, let. 40, št. 1; e-vir oktober 2017: https://issuu.com/z.uvanovic/docs/pkn_2017_1) in po ostalem pregledanem gradivu pri pripravljanju tega prispevka, se zdi, da je težko povedati kaj bistveno novega o Dušanu Pirjevcu.¹ O nobenem slovenskem strokovnjaku za literarne vede namreč ni bilo toliko povedanega in napisanega kot o solkanskem rojaku, ki pa je le do svojega drugega leta živel v hiši z današnjim poštnim naslovom Prvomajska 26, Nova Gorica.

Vemo, da tokratni simpozij ni prvi, ki mu je posvečen, o njem je izšlo več zbornikov, še danes se pojavlja v različnih poglobljenih prispevkih in polemikah.² Posthumno so bile objavljene knjižne izdaje njegovih razprav, deloma so bili natisnjeni njegovi dnevnik in prepisi osnutkov predavanj, torej celo tisto, česar sam ni nameraval in ne bi objavil na takšni stopnji dodelanosti.

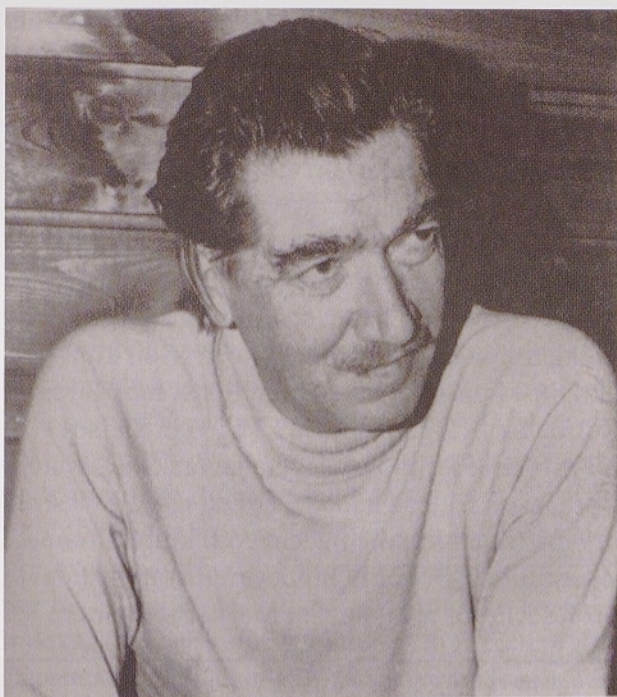
¹ GRUM, Martin 1998: Bibliografija Dušana Pirjevca, v zborniku: *Dušan Pirjevec*, Ljubljana 1998, str. [425]–448. Novejša dela so evidentirana v bazi podatkov COBIB.SI.

² Omenjene naj bodo le tri takšne polemike: *Vsi mrhovinarji naenkrat in „krvavi“ Ahac*, Polemika ob Božičevi kritiki Zajdelove predstavitve knjige Jožeta Javorška: Spomini na Slovence (v časopisu *Demokracija*) Diskutanti: Ivo Zajdela, Peter Božič, Franci Strle, Žarko Žbogar; v: *Delo*. Let. 33 (12. I.–12. II. 1991), št. 9–27.

Slovinci v lastni državi enakih možnosti, Ljubljana: Nova revija, 2004.

Kaj bomo storili Slovenci sami s seboj? Diskutanti: Spomenka Hribar, Marjan Cerar, Franc Halas, Janez Hönn, Ivan Klemenčič, Rudi Kocjančič, Milko Mikola, Tine Mlinarič, Igor Mravlja, Alojz Rebula, Ivan Robnik, Bruno Tekavec, Živa Vidmar in drugi; v: *Delo, Sobotna priloga*, let. 59 (5. 8. –23. 9. 2017), št. 214–221.

Dušan Pirjevec

Pomembno monografijo o njegove miselnem svetu je napisal Martin Breclj.³ Kot slovstvena folklor se o njem širi »nič koliko anekdot, monsturoznih in ljubkih, švalerskih in subtilnih, nekaterim se je odpiral, z mešanico objestnosti, patetične preganjavice in temne krivde samo v pijanosti, druge je odpravljajal s prešernim posmehom, ob nekaterih je mračno besnel, ob drugih si je prefrigano vihal brke - z napovedjo v fantalinsko svetlih očeh, da kaj takega ni bilo zadnjič, ker je bilo prav fino in še nikoli tako dobro.«⁴ Lepslovne upodobitve Dušana Pirjevca, ki so jih ustvarili Matej Bor, Jože Javoršek, Janez Menart, Matjaž Kmecl, Lojze Kovačič, Rudi Šeligo, Nedeljka Pirjevec, Kajetan Gantar, Mate Dolenc, Milan Dekleva, Niko Grafenauer in še kdo, je analiziral in rezultate vsaj dvakrat objavil Marjan Dolgan⁵, pa tudi Janko Kos.⁶ V luči

³ Breclj, Martin: *Rivoluzione e catarsi. Il pensiero filosofico di Dušan Pirjevec*. (Revolucija in katarza. Filozofska misel Dušana Pirjevca). Trst, Mladika 1999, 365 str.

⁴ KMECL, Matjaž 1987: *Slovenska postna premišljevanja*, Ljubljana 1987, str. 108.

⁵ DOLGAN, Marjan 2004: „Satanistični profesor“ ali literarne upodobitve Dušana Pirjevca, v: *Slovenska književnost tako ali drugače / Marjan Dolgan*, Ljubljana 2004, str. 249–306.

⁶ KOS, Janko 2011: Nevarna razmerja, v: *Dušan Pirjevec, slovenska kultura in literarna veda*, Ljubljana, 2011, str.

vsega navedenega gradiva se zato ponuja teza, da tudi njegova predavanja »obstajajo na način vprašljivosti« in da bodo ostala živa le, dokler se bomo k njim vračali in se o njih spraševali, kot bi približno rekel profesor Dušan Pirjevec in s čimer bi opravičil pričujoče obujanje spominov in preverjanje, ali stereotipi o njem vzdržijo kritično presojo.

I.

Na začetku je treba postaviti zamejitev, saj po nobenem kriteriju nisem njegov učenec, kar trdi presenetljivo več ustvarjalcev, kot pa je tistih, ki se s to pripadnostjo dičijo, kajti zelo hitro po Pirjevčevi smrti so začeli razglašati Lacana kot nadgradnjo Martina Heideggera. Zanesljivo lahko napišem, da se me Dušan Pirjevec ni zapomnil niti po diplomskem izpitu, ker sva samo trikrat ali štirikrat spregovorila na štiri oči.

Prvič sem z njim govoril v začetku novembra 1967, neposredno po prazniku dan mrtvih, kajti z izgovorom, da ima zdravstvene težave zaradi obolelega srca (česar takrat nismo jemali resno, čeprav je čez deset let zaradi tega umrl) in njegovemu očitku, da tudi Filozofska fakulteta ne izpolnjuje obveznosti do svojih zaposlenih. S tem je mislil na napredovanje v naziv rednega profesorja, ki bi mu pripadal. Tako si je vsako leto privoščil zamik začetka predavanj, ki so se sicer uradno začela 1. oktobra in kar so razen Antona Ocvirka bolj ali manj dosledno spoštovali vsi učitelji, med katerimi je prednjačil Jože Toporišič, ki je npr. leta 1971 začel svoje kurze v soboto, 2. oktobra zjutraj ob 7.30, takoj ko so odprli fakulteto.

Začetek Pirjevčevih predavanj je bil povezan s posebno iniciacijo za bruce, ki se je ponavljala iz leta v leto, tudi ko ni imela več povsem jasnega smisla, ker se na oddelek ni več vpisovalo po par študentov, pač pa po devetdeset in si jih tisti mesec, ko se je posvetil domala izključno brucom, ni mogel vtisniti v spomin. Podatek o masovnem vpisu na primerjalno, ki tista leta še ni bil omejen, bi seveda lahko postavil pod

233-247. KOS, Janko 2012: *Od revolucije do katarze*, predavanje 17. aprila 2012 v Ksaverjevi dvorani jezuitskega Duhovnega središča sv. Jožefa v Ljubljani (objavljeno na YouTube 20. 4. 2012).

vprašaj občudujoče in ponavljajoče se navedbe o nabito polni predavalnici, kamor »so se zgrinjale trume študentov in drugih poslušalcev,« kot med drugimi piše tudi Marjan Dolgan. Ker so bila vsa predavanja ciklična in torej namenjena vsem študentom vseh štirih letnikov, v katerih so prevladovali t. i. bejevci, ki niso tako množično vpisovali svetovno, ker bi bil zaradi slavnih profesorjev to moden študij, pač pa predvsem zato, ker so imele vse jezikoslovne smeri v kurikulum vključen kot obvezni predmet pregled svetovne književnosti z zelo zahtevnim izpitom pri Antonu Ocvirku. Zato ni bilo posebno težko napolniti velike predavalnice z 200 sedeži, čeprav je bilo tudi tedaj vpisanih le par »čistih in ajevcev«, torej tistih študentov, ki so primerjalno, oziroma tedanjo svetovno književnost in literarno teorijo, študirali kot enopredmetno ali kot glavni predmet dvopredmetnega študija.⁷ Še bolj natlačene

⁷ Pred uvedbo bolonjskega študijskega sistema se je na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani dolgo let vpisovalo dva predmeta (glavni A predmet in pomožni vendar obvezni B predmet, izjemoma tudi predmet

predavalnice so imeli – ne glede na svoje predavateljske sposobnosti – Anton Žun, Ivan Toličič, France Strmčnik in drugi profesorji, ki so imeli skupna predavanja za vse študente prvih letnikov pedagoških smeri.

Domnevamo lahko, da je to Pirjevčevo individualiziranje in vzpostavljanje osebnih pogovorov povezano z njegovo usmerjenostjo, da je vedno spremljal in se zanimal za sposobne in talentirane mlade, kot opisuje v svoji knjiugi Skupinski portret z Dušanom Pirjecom Taras Kermauner (Ljubljana 2002, str. 3) in kar so njegovi nasprotniki od Jožeta Javorška do Mateja Bora izkoriščali za napade, češ da ustvarja lastne organizirane skupine in celo vodi klub samomordilcev. Bil naj bi politično nevaren »satanistični profesor«, kot je ugotavljal Marjan Dolgan v

C ali pa samo enopredmeten študij). Vsak predmet je imel svoj kurikulum z množico izpitov in kolokvijev in se je zaključil z diplomskim izpitom. Študent je navadno opravil kakšnih 30 izpitov in kolokvijev, dva diplomska izpira (vsak je obsega ustni in pisni del) ter napisal dve diplomski seminarski nalogi (tezi).

Maja Smotlak

Bruna Marija Pertot Vrtnarjeva pesem

Leta 1961 se je z izdajo prve pesniške zbirke, *Moja pomlad*, tedaj štiriindvajsetletne tržaške pesnice in pripovednice Brune Marije Pertot rodila slovenska tržaška knjižna založba Mladika. Letos so pri omejnjeni založbi v spomin na skupni začetek izdali avtoričine prozne zapise, ki so v preteklih dveh letih izhajali v reviji *Mladika*. Spremno besedo knjige, ki nosi naslov *Vrtnarjeva pesem*, je napisal odgovorni urednik založbe Marij Maver.

Zamislite si, da ste nad Trstom, nekje med morjem in Krasom. Stojite pred visokimi kovanimi vrati. Za njimi se bohota zelenje. Tu in tam ga prekinjajo nežne barve cvetov ter žive barve sadežev, ki vabijo v svojo bližino. Kot vrtnar skrivnega vrta pristopi k vam ženska, ki s svojo besedo odklene težka vrata in vas pospremi v nasade, polne raznolikega rastlinja. Pri vsakem drevesu, ki se vam na prvi pogled zdi že tako

znano, da ga morda v vsakodnevnem življenju sploh več ne opazite, postanete in prisluhnete njeni pripovedi.

Bruna Marija Pertot v svoji zbirki proznih zapisov *Vrtnarjeva pesem* v hibridnih, napol pripovednih in napol esejističnih besedilih pripoveduje o drevesih svojega vrta in najbližje okolice. Kot bi se z besedo narahlo dotikala zelenja okrog sebe, opisuje trto, bezeg, mandljevec, z enako ljubeznijo se z vsemi čutili preda češnji, hruški, figovcu, granatovcu, oljki, z nič manjšim spoštovanjem počasti oreh, slivo in limonovec. Vsako drevo se tako prikaže kot posameznik s svojim specifičnim značajem in lastnostmi; trta – elegantna, mandljevec – trmast, figa – trdoživa, granatovec – dostojanstven, oreh – mogočen.

Drevesa, obsojena na to, da ne morejo nikamor pobegniti, odvisna od milosti vremena in

omenjenem prispevku. Seveda Aleš Gabrič med drugim opozarja, da bi bilo treba v ohranjenemu gradivu natančneje preveriti, kaj vse so mu zamerili, ne pa se zadovoljiti z dopadljivimi anekdotami, kako je ob informbiroju z izmišljotino o prihodu Rusov prestrašil Vlada Kozaka in Josipa Vidmarja, pa še njegovega gosta Miroslava Krležo, ki so zasejali paniko v vrhu slovenskega političnega vodstva, za kar so ga zaprli.⁸

Eno omenjenih vsakoletnih obrednih dejanj iniciacije brucev je bilo podpisovanje indeksov, ki je po predavanju v pritlični predavalnici št. 2/3 potekalo v profesorskem kabinetu v četrtem nadstropju, ko dvigala študenti načeloma še niso uporabljali. Vsak bruc je potem, ko je zasopel pridrvel po stopnicah in se »zgužval« skozi vrsto pred vrati kabineta, vstopal posamič, mu izročil indeks, ki ga je profesor podpisal in med tem s prestrašenim in zariplim brucem izmenjal

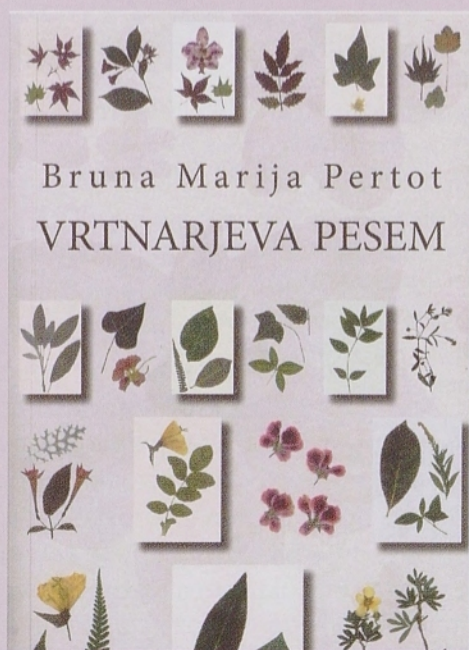
⁸ GABRIČ, Aleš 2011: Dušan Pirjevc – Ahac kot sodelavec agitpropa Komunistične partije Slovenije, v zborniku: *Dušan Pirjevc, slovenska kultura in literarna veda*, Ljubljana, 2011 str. 267–280.

kakšno besedo. Navadno je vprašal, od kod je doma, zakaj je izbral ta študij in kaj je imel za maturitetno seminarsko nalogo. Ko sem mu ves trepetajoč od treme povedal, da prihajam iz Nove Gorice, je privzdignil štrleče brke in obrvir ter rekel: »A ja, potem pa imava skupne korenine,« česar seveda nisem razumel, ker zmedeni bruc nisem povezal podatka, da je bil rojen v Solkanu, vendar njegova rojstna hiša, na kateri je danes njemu posvečena spominska plošča, leži znotraj krajevnih mej današnje Nove Gorice. Mislim, da sem zamomljal nekaj dvomu podobnega o tem, da je mesto začelo nastajati šele v letu, ko sem se rodil jaz, torej četrto stoletja po njegovem rojstvu, pred tem pa so bila tu le polja in kakšna posamezna hiša, kar ga je, sodeč po ironičnem nasmešku in iskricah v očeh, vidno zabavalo, saj je videl, da »fante nič ne kapira«. Ko pa sem mu povedal, da sem za maturitetno seminarsko nalogo obdelal Estetska čustva pri podoživljanju umetniškega ustvarjanja, se je povsem razvedril in se hudomušno odzval z be-

skrbne človeške roke, so za avtorico čudežen vir dobrega ter neverjetnih zdravilnih moči. Evropski človek je te poznal do potankosti že v času prvih civilizacij, jih iz neznanega razloga nato pozabil, da jih danes odkriva, kot bi prvič slišal zanje. Marsikdo, ki se ne spozna na botaniko, se bo tako čudil ob prebiranju, kaj vse lahko pridobimo na primer iz bezgovega cvetja, korenik, lubja, lesa, poganjkov, jagod, kako lahko bezeg poskrbi za bistre misli, zdravo kri, trden spanec in živ spomin, ali pa koliko raznovrstnih snovi je v mandlju, kaj vse lahko izdelamo iz lesa hruške.

Drevesa so za Bruno Marijo Pertot tudi povezava s predniki, s spominom na njihovo delo in življenje, na katero se avtorica ozira

z otožnostjo. V trti prepozna vztrajno in predano delo očetovega strica Franca, ki je bil ribič in kmet, ob češnji ji misel odpluje k bratrancu Adamu, ki je rad poležaval v njeni senci, oreh jo spomni na nagajivo merjenje moči med teto in stricem, sliva na daljne prizore, ko so ljudje še v jutranji rosi odhajali po sadje. Tako preko zgodb svoje družine pripoveduje tudi o preteklosti slovenskih ljudi, ki že od nekdaj naseljujejo ter z ljubeznijo obdelujejo zemljo Tržaškega zaliva. Pisateljica z melanholiijo piše o tem, kako so nekdaj obdelane površine danes zapuščene, zaraščene ali cementirane, kako kobilarja – živo rumene ptice s karmnasto rdečim kljunom –, čričkov, škržatov in murnov ni več videti ter slišati med vejami dreves. Skozi njeno

sedami: »Lej, lej, mi vam bomo ta vaša estetska čustva kar sestrelili.« Seveda sem se v opravičilo izvijal, da v tretjem letniku gimnazije še nisem mogel prebrati njegovih študij o Julieniu Sorelu, Mrtvih dušah, Kafkovem Gradu itd., ki so v glavnem izhajale, potem ko sem se že dogovoril za temo maturitetne seminarske naloge. Moja zadrega ga je seveda imenitno zabavala in potem ko je diskretno popravil pisno napako pri svojem imenu v mojem indeksu, me je odslovil z nasvetom: »Pa pazite nase, da vas tu kaj ne zadene!« Seveda si do junija, ko sva znova spregovorila na komisijem izpitu, tega ni mogel zapomniti, saj je imel tisti večer še več kot ducat podobnih pogovorov, ritual pa se je tisti mesec ponavljal po vseh njegovih predavanjih.

Vseeno je potrebno izpostaviti njegovo pedagoško spretnost, ki se je pokazala tudi tu. Po končanem obredu iniciacije brucev, navadno na ta »zaresnem« inavguralnem predavanju tekočega akademskega leta, je povzel vtise s prvih srečanj z »mladimi kolegi«, seveda dovolj nedoloč-

no in izmikajoče posplošeno, nekako v smislu, da sicer ne more povsem zanesljivo trditi, ampak da se mu dozdeva, da nastaja vtis, da kažejo zanimivo radovednost, da pa pogreša večjo kritičnosti itd. Danes lahko ugotovim, da čas za podpisovanje indeksov ni bil namenjen njemu, temveč novincem, ki jih je tudi s tem spodbujal k razmišljanju o njihovih odločitvah in izbrani študijski poti, kar praviloma vznemirja vsakega bruca, ko prvi mesec bega od seminarja do seminarja, od predavanja do predavanje, od kabineta do kabineta.

II.

Druga sestavina obreda iniciacije brucev je bil kratek proseminar za bruce, ki je trajal dober mesec in mu je namenil vse razpoložljive ure (tedensko trikrat po dve). Večinoma je predaval od 19. do 20.30, tako da smo zamudili vse gledališke predstave in druge kulturne prireditve, če smo ga hoteli poslušati, vendar za nobenega to ni bila nobena resna alternativa.

pisanje pa spregovori tudi upanje ob pogledu na oljke, ki so jih mlajši oljkarji posadili med Belo in Napoleonsko cesto nad Trstom, ter ob misli, da se nekateri mladi počasi vračajo k obdelovanju zemlje, četudi na drugačen način kot nekdanj.

Svojo pripoved o drevesih in ljudeh, ki so v preteklosti še bolj kot danes skrbeli zanje in bili od njih odvisni, Bruna Marija Pertot dopolnjuje z duhovnimi razmisleki in prizori, ki se najpogosteje navezujejo na antična in biblijska besedila, kar je za bralca poučno, vendar še zanimiveje bi bilo, ko bi medbesedilne povezave črpala iz širšega nabora tekstov. Taka izbira bi za avtorico nedvomno pomenila veliko več raziskovalnega dela, a branje bi bilo pestrejšje in z informativnega vidika bogatejše.

Vsako od enajstih poglavij knjige Vrtnarjeva pesem spremlja črno-bela ilustracija, ki je delo neznanega avtorja. Na vsaki od teh je upodobljen sadež drevesa, o katerem pripoveduje posamezno poglavje knjige, ki kot celota pritrjuje avtoričini misli, da je »[b]ližina drevesa [...] vedno nekaj osrečujočega«.

Lidija Golc

O slovenski književnosti v Italiji in Avstriji

Simpozij s tem naslovom je potekal v prostorih Slovenske matice 27. oktobra 2016, zbornik je izšel leto

kasneje; uredila in organizirala ga je Katja Kleindienst. (Velika začetnica S na knjigi se nanaša na naslov simpozija). Pobudo za posvet je dal dolgoletni tajnik in urednik, pisatelj akademik Drago Jančar. V otvoritvenem govoru je dr. Milček Komelj poudaril, da je Slovenska matica v zadnjem času izdala Goriško, Celovško in Tržaško knjigo ter v sklope okroglih miz in predavanj zajela tudi prikaze slovenske književnosti na Koroškem in Tržaškem. Razmejevanje med matično in zamejsko kulturo in literaturo pa danes razume kot neprimerno in preseženo. Simpozij sta vodila Janez Stergar in Marko Kravos.

Ta serija predavanj naj bi bila ponovitev spoznanj prejšnjih let in naj bi olajšala razumevanje tekočih kurzov. A vseeno to ni bilo ponavljanje že slišane in »flikanje« že preletete. Vsebinsko se je osredotočal na vprašanje, kaj sploh je literarna umetnina, v kakšnem razmerju je z znanostjo, kako je strukturirano evropsko mišljenje znotraj metafizike in kako ga preseči, skratka, približno tisto, kar je zajeto v njegovih knjigah Vprašanje o poeziji (1978), Metafizika in teorija romana (1992) itd., ni pa se vračal k antičnemu romanu, jabolkom spora med njim in Ocvirkom.

Dušan Pirjevec svojih predavanj ni ponavljal, za vsako se je sproti in posebej pripravil. Največkrat jih je oblikoval istega dne, kot je predaval in so bila dokaj dovršeno izpisana, kot je razvidno tudi iz faksimilov objavljenih rokopisov. To omenja tudi njegova druga žena Nedeljka Pirjevec v svoji avtobiografiji Zaznamovana (Ljubljana 1992).

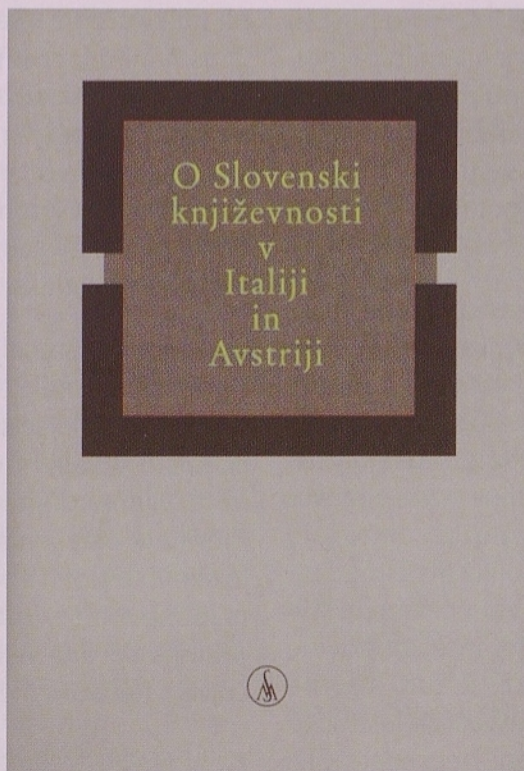
Vedno znova in vsakič posebej je ustvaril osebni stik z obravnavano snovjo, predvsem pa z

besedilom, ki ga je podajal. Njegova predavanja so bila njegovo osebno iskanje resnice o življenju in smrti, o čemer se je na nov način spraševal od začetka šestdesetih let, ko je tretjič stopil na začetek poklicne poti, ki zanj ni bila kariera, pač pa poslanstvo, po-klic v dobesednem pomenu. Vse do konca življenja je iskal odgovore na lastna eksistencialna vprašanja tako intenzivno, da je včasih tudi sredi noči telefoniral temu ali onemu, kot omenja Kajetan Gantar v svoji knjigi Zasilni pristanek (Ljubljana 2011) in Janko Kos v že omenjenem predavanju. Tega takrat nismo vedeli, a smo začutili, tako da smo že prve ure strmeli in uživali, po predavanjih pa razpravljali o vsebini, ki nam je bila pisana na kožo, saj smo si podobna vprašanja zastavljali v tistih negotovih letih iskanja lastne identitete in potrditve izbrane poklicne poti:

Množica mladih, zvedavih oči je zamaknjeno, skoraj uročeno zrla v brezhibno urejenega, brkatega profesorja, oblečenega v temno modro obleko, belo srajco s kravato, ki jih je skrbno

Marko Kravos razume vrednost umetnine v njeni univerzalnosti in človeškosti, čeprav se kot ustvarjalec stičnega pasu zaveda svojih etičnih tal – njegova krošnja pa sega v en in drugi kulturni prostor. Individualnost, izvirnost in drugačnost v obmejuju pomagajo uveljavljati svojo identiteto na stičišču.

Marija Pirjevec (uredila Tržaško knjigo, 2011, Celovško knjigo je 2004. leta uredil Reginald Vospernik, Goriško pa 2009. leta Lojzka Bratuž in Ivan Žerjal) si za predstavitev pripovedne proze po letu 1945 izbere Bo-

risa Pahorja, Alojza Rebulo in Ivanko Hergold. »Pahor je z vsem svojim temperamentom obrnjen v smer liberalnega in socialnega humanizma ..., Rebula pa v krščansko transcendenco in eshatologijo.« Ob predstavitvi romana Ivanke Hergold Nož in jabolko, 1980, glavno junakinjo Herto Jamnik primerja Bloomom iz Joyceovega Ulikseasa.

Miroslav Košuta ugotavlja, da sta književnost in kultura na stranskem tiru in da je bilo veselje ob osamosvojitvi kratke sape: »Zašlo je sonce iluzije, ki nas je obsedla pred

vodil k ontološki razliki, k bivajočemu in biti, k vprašanju o narodu in subjektu, o smrti in nič, k skrivnostnemu, a nedoumljivemu Bogu. Zdelo se je, da je razodetje popolno. In to s pomočjo največjih evropskih romanov, ki prikazujejo revolucionarje ali zagnane uresničevalce spodletelih akcij. (Marjan Dolgan: Slovenska književnost tako ali drugače, Ljubljana, 2004, str. 261)

Opisu njegove zunanosti bi dodal, da je imel postavlo slokega dvometraša s poltjo rdečelasca, čeprav so njegovi lasje in brki z leti izgubili rdečkasti odtenek, kar ugotavlja tudi Dušan Kermauner v monografiji Skupinski portret z Dušanom Pirjevcem (Ljubljana 2002, str. 34). Vrsto let je nosil edenovski črn klobuk.⁹ V predavalnico

⁹ Anthony Eden, polno ime Robert Anthony Eden, imenovan tudi (do leta 1961) Sir Anthony Eden (rojen 12. junija 1897, umrl 14. januar 1977), britanski zunanji minister v letih 1935–38, 1940–45 in 1951–55 ter prvi minister od leta 1955 do leta 1957. Glede oblike klobuka primerjaj fotografijo na naslovnici zbornika DUŠAN Pirjavec [uredil Rudi Šeligo], Ljubljana : Nova revija, 1998. Tudi s takšno zunanostjo je Dušan Pirjavec izzival varuhe družbene ureditve in se jim na prefinjen način posmehoval.

petindvajsetimi leti ob Velikem rojstvu, ko je navdušenje mejilo na blaženost. Ko smo puščali svoje domove prijateljem in znancem in mimo dočim, pa smo se nepričakovano zbudili okradeni in bos. Pa niso plenili tujci, kradli in dediščino zabarantali so nam bratje in sestre, prijatelji in somišljeniki.« Skrajni čas je, ugotavlja, »da zavržemo tisti del nas samih, ki teži v blato in temo.«

Miran Košuta znanstveno utemeljeno in literarno virtuozno predstavi književne zveze in razveze med matico in italijanskim predmejsvom. Med zvezami navede literarne zgodovinarje, literarne vezi in ustvarjalno zasidranost avtorjev v narodno literarno dinamiko, v razvezah pa se sprašuje, katere založbe objavljajo okoli šestdesetim avtorjem, koliko jih je med njimi članov DSP, kako so odmevni v čezmejni javnosti, koliko jih upoštevajo literarne zgodovine in kako so nagrajevani. Zaveda se tudi klavrne prisotnosti v javnosti mlajših ustvarjalcev (o tem piše tudi Primož Sturman: Nepredstavljeni luksuz jezika, Slofest, Trst 15–17. 9. 2017).

je prihajal brez torbe in druge prtljage. S seboj je imel le rokopis predavanja na listih formata A5, ki jih je privlekel iz žepa suknjiča, ko nam je vljudno dovolil sesti, ker smo takrat profesorje ob prihodu v predavalnico pozdravljali stoje. Legendarni so bili opazni srebrni manšetni gumbi z izvotljenima kroglicama, ki sta na verižici pobingljavali pod rokavom suknjiča zelo kvalitetne tridelne obleke. No, imel je še nekaj parov manšetnih gumbov, ampak te smo najbolj občudovali. Tudi oblek je imel še nekaj, toda v petih letih smo zaznali komaj kakšno spremembo, zato je najpogosteje objavljeno slikovno gradivo, ki ga prikazuje kot svobodnjaka, če že ne boema, zavajajoče, ker tak ni bil univerzitetni profesor Dušan Pirjavec, bistveno drugačen pa je bil v gostilnah, na bolj ali manj dinamičnih družabnih srečanjih itd.

Glas in njegov način govorjenja na predavanjih sta verodostojno podana v filmu Jabolko v snegu (TV Slovenija 1998; e-vir oktober 2017: <http://4d.rtvsllo.si/arhiv/portret/6320568>), v ka-

Tatjana Rojc razpravlja o pomenu besede ob citatih Alojza Rebule, Antona Ocvirka, Mete Grosman idr., razpravlja o preseganju geografskega prostora s prevajanjem. Poudarja pomen svobodne (tudi v nesvobodnem času) kulture v tržaškem prostoru, navaja avtorje, ki se tega zavedajo: Prešeren, Kosovel, Kocbek, Rebula, Košuta, Sosič. Jezik je življenje samo, beseda pa identitetni kodeks.

Veronika Breclj je bila na simpoziju glas profesorske prakse slovenskega liceja v Trstu. Mladi berejo klišejsko in komercialno literaturo, pogosto v italijanščini. Medmrežna angleščina in razvijanje digitalne spretnosti nič ne pripomoreta k ustaljenim bralnim navadam. Vendar jezikovna dovršenost pogosto nastaja ravno iz jezikovne travme, zaključki profesorica in kot primere navede velike prozaiste Florjana Lipuša, Lojzeta Kovačiča in Saša Vugo.

Andrej Leben je v živem predavanju najprej predstavil historiat zamisli o skupnem in enot-

terem pa ni izpostavljeno, kar obravnava Andrej Inkret v članku Ahac (objavljeno v zborniku Dušan Pirjevec, Ljubljana 1998, str. 38). Sintagma v naslovu je namreč iz Pirjevčevega dnevniškega zapisa z dne 21. 6. 1975, v katerem opiše, kako nikoli ne more zaspati, ko se spomni na tisto jabolko v snegu, ki ga je najprej zagledal nedaleč od trupel treh partizanov, padlih med neuspelo akcijo v Ložu.

Govoril je razločno, obarvano z rahlim odtenkom ljubljansčine. V podtonu se je včasih začutila ironična distanca do tistega, kar je pripovedoval. Ni se spuščal v teatralično sugestivno poustvarjanje literarnih del, s katero je pred svojo boleznijo študentom imponiral Anton Ocvirk, ki se je predavateljskih veščin na tiho učil pri Izidorju Cankarju. Tudi se ni zatekal h kakšni gestikulaciji, ki nas spravlja v zadrego pri Slavou Žižku in rahlo spominja na efekte Franceta Vebra, ki je menda zagnal v steno tudi kakšen poln črnilnik, kot navaja Taras Kermauner v že omenjenem delu (Ljubljana 1982, str. 27), po-

nem kulturnem prostoru, potem pa opozoril, da »vsakršna literarna enotnost implicira konec umetniške svobode ...« Vsi dvo- in večjezični umetniki imajo pravico, da pišejo v jezikih, ki jih obvladajo, zato ne prenehajo biti pripadniki slovenske manjšine. Isto pravico imajo tudi dvo- in večjezični avtorji v Sloveniji. Izpostavil je vprašanje, koliko so literarna dela, nastala na avstrijskem Koroškem, dostopna v slovenskih knjigarnah v matici.

Najbolj konkretno, strpno in pozitivno je predaval Tomaž Ogris. Poziva k preseganju vseh mogočih meja, spomni na založbe, ki izdajajo slovenske knjige, na mladjevce, Društvo slovenskih pisateljev v Avstriji, na nadaljevanje tradicije Mladja z Rastjem (2007). Tudi on (kakor že prej Andrej Leben) poudari: »Če knjiga ni izšla v Sloveniji, se le težko dobi v knjigarnah tako imenovane matične države.« Kljub temu je prepričan, da Rast je in da nam (po V. Polanšku) manjka več veselih obrazov; spomni na mreženje in osebne stike. Dvojezičnost živi na

slušal pa je Almo Sodnik.¹⁰ Vsekakor se Dušan Pirjevec vključuje v tradicijo najboljših predavateljev Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani in sodi ob bok Izidorja Cankarja, Antona Ocvirka, Bratka Krefta, Vida Pečjaka, Borisa Paternuja, Matjaža Kmecla in še koga, ki so vsak na svoj način znali pritegniti študente z izvirnim in sebi lastnim načinom predavanja.

III.

Literarna veda bi Pirjevčeva predavanja pri klasifikaciji potiskala v območje filozofije, filozofi pa jih ne bi sprejeli na svoj Parnas, kot se je pogosto dogaja z eksistencialisti. Pirjevec je gradil na miselni ostrini, presenetljivih obratih in daljnosežnih konsekvencah, ki pa niso bile dokončni zaključki, saj so odpirale nove prostore za spraševanje in iskanje.

¹⁰ Tone Smolej: „Hotel je stvari razumeti, ne pa kopirati.“: Pirjevec in Ocvirk (1947–1962), v zborniku: *Dušan Pirjevec, slovenska kultura in literarna veda*, Ljubljana 2011, str. 249

njegovih sončnih Radišah »kot naraven odraz okoliščin, v katerih živimo.«

Manca Erzetič razlaga, da zgodovinska pričevanja, ohranjena v literarnih delih, bralcem omogočajo razumevanje, (spo)znanje in sprejetje zgodovine. V tem smislu predstavlja Borisa Pahorja in njegovo pokončnost. Avtorica ugotovi, da so človeku, ki mu je odvzeta možnost narodne identifikacije, pogosto odvzete tudi zanesljivost, varnost, orientacija; nima več miru in zaupanja, čeprav si za to domače okolje prizadeva. Vmesnost med skupnim in individualnim je edini način, da pričevalec 20. stoletja prestaja nastalo zgodovinsko situacijo.

Rob je za pripadnike naroda lahko le geografski pojem, njegova ustvarjalnost pa zaradi izpostavljenosti še bolj srčna – tudi ustvarjalnost slovenske avtohtone narodne manjšine na Madžarskem in Hrvaškem.

Svoja na roko napisana predavanja na listih formata A5 je sicer imel v rokah, navadno pa kar pozabil nanje, ko se je sprehajal pred tablo. Komajda kdaj je pogledal pripravo, nikoli pa jih ni bral, le kakšen citat je izjemoma prečital, pa še to bolj zato, da je vzbujal vtis natančnosti in verodostojnosti. Povedi ni členil na ducate podrednih in prirednih stavkov, s katerimi bi povzel vse odtenke in historiat hkrati. Skrbno je doziral ter razmeroma skromno navajal vire in drugo gradivo, na katerega so se drugi sklicevali, da bi ustvarjali vtis razgledanosti in temeljitosti. Kar pa je odbral, je bilo eklatantno in odkrivalo poznavanje neverjetnih detajlov, kar seveda ni nič nenavadnega, saj je pred svojo ustvarjalno krizo v šestdesetih letih imel za seboj dostojen literarnozgodovinski opus, ki je nastajal med desetletja trajajočim garanjem, študijem primarnega gradiva doma in v tujini ter uspešnim objavljanjem razprav, monografij ter urejanjem zbranih in izbranih del slovenskih klasikov, kar je obravnaval tudi Tone Smolej v že omenjeni analizi. Navedb ni ponavljal in gradiva tudi ni sistematično ekscerpil, tako da bi lahko na prste naštel primere, ki bi jih v petih letih ponovil. Kjer se je čutil nezanesljivo, se je spretno izvil z opravičilom, da ravno tisti dan ni našel ali ni utegnil poiskati konkretnega gradiva ali mesta objave. Izjemno spretno je znal v predavanju vključiti reminiscence in aktualistične polemične tone, na primer ob polemikah z Josipom Vidmarjem ali Matejem Borom, vendar je takšnim aktualizacijam namenil le stavek ali dva, tako da se je videlo, kako prav ima v svojih razmišljanjih, ki jih je nato nemoteno nadaljeval. »Njegov sistem je bil pravzaprav zmeraj enak, pa tudi enako učinkovit: zelo neopazno, samoumevno, skoraj gozdovniško in aksiomatsko je za začetek postavil nekaj izhodišč, potem pa je iz njih razvil uničujoč sistem s presenetljivimi sklepi. Ti so bili tako nenavadni, da so poslušalca zavedli v polemiko in da je pri priči pozabil na problematično zasnovo,« pravi Matjaž Kmecl v svoji knjigi Slovenska postna premissljevanja (Ljubljana 1987, str. 109–110). Pravi eksempl moči profesorja, ki z lahkoto vpliva na študente, da mu verjamejo in sledijo.

V različnih povezavah je večkrat povedal, da predavanje ni samo branje. Uresničuje nekaj medsebojnega, ki omogoča, da se tu dogaja vprašanje o nas samih. Če skušam s pomočjo zapiskov takratnih predavanj Dušana Pirjevca malce parafrazirati, bi nadaljeval približno tako: Pri predavanju torej imamo nekaj več, vendar zaradi tega več ne bo nihče vedel nič več, ker znanje – vedenje obstaja samo po sebi izven predavanja. Ta več, ki se na predavanjih dogaja, je glede na samo znanje nepomemben. Povedano drugače, princip predavanja ostaja, ker njegova ukinitvev pomeni ukinitvev prostora, kjer se lahko dogaja problem, torej tisto, zaradi katerega vsaka stvar je. Tako nekako si je odpiral pot do razmišljanja o fenomenologiji, ki v sebi nosi grško besedo phainômenom. V klasični Grčiji pomeni pojav, kar se kaže in je čutno zaznavno: mé on, kar pomeni tisto, česar ni. To so konkretni predmeti, ki jih otipamo, vidimo, čutimo, a so le odsev ideje, ki resnično obstaja. Tisto, kar pa je resnično, je to on, torej ideja in ne konkretni predmeti in pojavni svet, ki je po Aristotelu in Platonu zgolj posnetek ideje. Umetnost pa je mimezis, torej le posnetek posnetka, kar je razlagal Platon v različnih dialogih. Vendar je v dobi pred Aristotelom moral obstajati tudi drugi pomen besede phainômenom. Vprašanje o poeziji se namreč pojavi šele z njuno filozofijo, ki je metafizika, torej nekaj izven, za, nad fiziko, ko je torej phainômenom razcepljen na me on in to on. To pa v današnjem svetu metafizike, razcepljenem na bit in bistvo, jemljemo kot samoumevno, kot nekaj o čemer se ne sprašujemo, saj v duhu evropskega racionalizma in subjektivizma razmišljamo o bistvu ne pa o biti. Pozabljamo celo, da beseda subjekt prvotno pomeni predmet, podlago, podložnika. Ko govorimo, se ne sprašujemo o besedi je, pač pa o vsem ostalem, kar je nad, izven biti in sodi v bistvo. Toda kaj bi bilo, če je ne bi bil je, ampak nekaj drugega, če bit ne bi bila več bit? Ali bistvo lahko obstaja brez biti? Subjektivizem namreč ne misli svojih temeljev, podlage, na katerih je in brez katerih preprosto ne obstaja.

Kot vidimo, nastane pri posnemanju Dušana Pirjevca hitro neužitna in neprepričljiva štrena, brez »ontološkega preobrata biti v samorazkritju nič in njegove resnice,« kot je ugotavljal tudi

sam profesor in je opisal »njegov zadnji učenec« Iztok Osolnik.¹¹

V tem je mogoče iskati odgovor, zakaj je bilo kljub takšnemu uspehu pri njem zelo malo diplomskih nalog, saj so pri Antonu Ocvirku diplomirali tudi Niko Grafenauer, Dimitrij Rupel in še marsikdo, ki ga povezujejo z Dušanom Pirjevcem. Iz svojih študijskih let se pravzaprav spominjam le neskončno dolge »seminarske naloge« Antona Peršaka, ki pa je to obveznost opravil v okviru študijskega kurikula dramaturgije na AGRFT.

Ne glede na enkratnost in neponovljivost njegovih predavanj, pa Pirjevčev del izpita – takrat so bili vsi izpiti na Oddelku komisijski, pred vsemi profesorji in asistentom istočasno – ni bil prav preveč zahteven. Zapletalo se je predvsem pri Ocvirku, ki je znal s povsem nedolžnimi vprašanji in komentarji odgovorov študente, predvsem pa slavistke zмести, tako da niso vedele, kje se jih glava drži. Mnogo kolegic mi je pripovedovalo, kako korekten je bil Dušan Pirjavec na izpiti.¹² Razmeroma hitro se je zadovoljil s pokazanim znanjem, kot da bi se zavedal, da pravzaprav ne najde »resnične učence. Take, ki so predavano snov razumeli, jo absolvirali in jo kasneje pri svojem nadaljnjem delu pravilno aplicirali. Tako za profesorjem ostane jasno načrtana sled, njegov nauk se ne izgubi, cela vrsta nekdanjih študentov ga posreduje točno in razumljivo, njegov trud ni bil zaman in njegovo delo je obrodilo sadove,« kot piše Osolnik v navedenih spominih (str. 366). Vseeno pa se je pisanje diplomskih tez tudi pri Dušanu Pirjevcu vleklo v nedogled, skorajda tako kot pri Bredi Pogorelec in so si takšno razkošje lahko privoščili le Ljubljancani in okoličani, ki so študirali na domačem, brezplačnem zapečku, torej tisti, ki po pretečenem absolventskem stažu niso potrebovali statusa študenta in jih niso vrgli iz študentskega doma.

IV.

Objavljene so sicer fotografije Pirjevčevega druženja s študenti v gostilnah, Andrej Hieng je tudi slikovito opisal, kako so izgledali kavarniški in gostilniški pogovori z njim, vendar to ni podoba univerzitetnega profesorja, ki si je na fakulteti komajda kdaj privoščil pulover namesto srajce s kravato.¹³ Forma je bila takrat samoumevna, pa tudi ne preveč obremenjujoča. Privoščil si je kvečjemu kakšno sled cigaretnega pepela, saj je kadil neprestano, dokler ni vstopil v predavalnico in nadaljeval takoj, ko je prišel s predavanja, cigarete pa med pogovorom ni otnesal, tako da se je pepel sam osul, praviloma po tleh, marsikdaj tudi po obleki. Nepojmljivo za današnje protikadilske čase, je pa že takrat zbujal zgražanje pri kolegih, kakršen je bil takratni asistent Evald Koren, ki je nas, demonstratorje, zasliševal, kdo je s cigaretnim pepelom spet zapackal knjige oddelčne knjižnice in papirje na mizah kabineta. Na njih so se povaljavala tudi Pirjevčeva pisma, ki jih je »pozabil« odpeljati domov v Tacen s svojim tako majčkenim avtkom, da je imel pri šofiranju glavo med kolena. Med papirji je bila tudi nemška novoletna voščilnica z litografijo Hamburga, ki mi je bila zelo všeč in sem se bal, da jo bo kdo vrgel stran, ker se je že bližalo poletje. Zbral sem pogum in najprej vprašal Evalda Korena, kakšna usoda čaka voščilnico. Rekel je, da koš za smeti, ker Ahac itak ne ve, kaj ima nastlano na mizi.¹⁴ Potem sem pa le našel priložnost in bojzljivo potipal profesorja, kaj je/bo s tisto voščilnico. In glej ga zlomka, ne le da se je spominjal, rekel je celo, da jo res mora enkrat odnesti domov. In potem se je naprej valjala in prekladala po njegovi mizi, med listi nesojene doktorske teze Alenke Glazer o Župančiču, dokler voščilnice nisem pospravil na manj opazno mesto in ko je po počitnicah ni nihče pogrešal, odnesel v svojo študentsko sobico, od tam pa povsod, kamor sem se selil.

To je bilo tistega poletja, ko se je študentsko gibanje, ki se je po svetu širilo od leta 1968,

¹¹ OSOLNIK, Iztok 1998: Zgodba o Dušanu Pirjevcu in meni, v zborniku: *Dušan Pirjavec*, Ljubljana, 1998, str. [363]–385.

¹² MERCINA, Marija 2017: Obrazi Dušana Pirjevca, v: *Solkanski časopis*, leto 24 (2017), št. 93 (23. 6.), str. 5.

¹³ HIENG, Andrej 1998: Ahac, Campanella in sanje : nekaj spominov, v: *Dušan Pirjavec*, Ljubljana, 1998, str. [301]–313.

¹⁴ Ahac je vzdevek, oziroma partizansko ilegalno ime Dušana Pirjevca.

okrepilo tudi v Ljubljani in pripeljalo do dveh pomembnih dogodkov. 14. aprila 1971 je na Aškerčevi ulici kakšnih 2000 študentov in dijakov protestiralo proti nevzdržnemu hrupu tamkajšnjega cestnega prometa. Po manifestaciji se študenti niso hoteli raziti in prišlo je tudi do manjših incidentov, ko je povorka izpred Filozofske krenila proti stavbi RTV in jo je zaustavil policijski kordon. Drugi dogodek je bila zasedba Filozofske fakultete od 26. maja do 2. junija 1971. Povod je bil kazenski pregon dveh študentov, Franeta Adama in Milana Jesiha, slednji je bil takrat študent primerjalne, ki sta med prej omenjenimi demonstracijami izstopala, ko je bil onespособljen policijski avtomobil.¹⁵ Seveda so študenti svoje izhodiščne zahteve eskalirali z množico zahtev za izboljšanje študijskih pogojev.

Glede na vsa podtikanja in napade, da zbira okrog sebe študente, da bi organiziral skupino, bi moral tedaj Dušan Pirjevec vstati in povesti »svoje« študente nad barikade, vendar se je takrat držal v ozadju in se praktično ni pojavljal. Redno je sicer prihajal na fakulteto, ko je imel po urniku obveznosti, imel je tudi predavanje na svobodni katedri, vendar to ni bilo nič izstopajočega.

Med vsemi takratnimi resolucijami in manifesti so tudi študenti primerjalne pripravili svoje zahteve, da se uredijo in izboljšajo študijske razmere na oddelku. Med drugim so zahtevali, da se med pisanjem klavzure lahko uporabljajo priročniki, študent naj bi imel pravico, da se s profesorjem dogovori za okvirno področje, iz katerega bo dobil enega izmed naslovov klavzurne naloge, izpiti naj bi postali javni, tako da bi lahko kdorkoli poslušal izpraševanje, ter še nekaj podobnih predlogov, ki so jih v praksi celo uveljavili. Najradikalnejše pa so bile zahteve, da se oddelek kadrovske okrepi z novimi profesorji, Anton Ocvirk pa upokoji. Med pestrim dogajanjem na zasedeni Fakulteti je bil o teh zahtevah organiziran sestanek s študenti, na katerem je Dušan Pirjevec ravnal nasprotno kot leta 1959

na sestanku s študenti, ko so zahtevali odstranitev Antona Slodnjaka in njegovih asistentov. Dve desetletji pozneje je na podobnem sestanku preprečil razpravo o delu Antona Ocvirka, češ da ne bo sodeloval na nobenem revolucionarnem tribunalu, kjer bi rezali glave. S svojim nastopom in ugledom je ohladil razboritost študentov, kar je opisal tudi Janko Kos v že omenjenem prispevku Nevarna razmerja:

Ravno ob mojem prihodu na fakulteto, so se zgodili študentski nemiri, katerih žarišče je bila predvsem filozofska fakulteta. Kar zadeva komparativistiko so jo gotovo zadevala nekatera od radikalnih študentskih gesel, ki bi jih iz poznejše perspektive lahko imeli za anarhistična. Morda so bila uperjena zoper Ocvirka, čeprav jih iz obzirnosti do bolnega »staroste« glasniki upornih generacij niso izrekli z brezobzirnostjo, ki bi bila v tem političnem ozračju pričakovana. Pirjevec se je s študentskimi namerami najbrž bolj ali manj strinjal, saj je tudi sam »rušil« dogovorjene okvire univerzitetne tradicije, toda z druge strani je bil s svojim novim pojmovanjem, oprtim na Heideggra, nenaklonjen političnim »akcijam« v imenu neke »ideje«, zlasti če je ta hotela biti revolucionarna. Čemu takemu je po svojem razhodu z marksisti in partijo lahko kvečjemu nasprotoval, zato je bila njegova podpora študentskemu gibanju zadržana. (Str. 241-242)

Treba bi bilo natančneje preštudirati arhivsko gradivo in primarne vire, da bi zanesljivo ugotovili, kaj je pospešilo reorganizacijo komparativistike, napredovanje Dušana Pirjevca v rednega profesorja in predstojnika Oddelka (1973), upokojitev Antona Ocvirka (1975) ter napredovanje Janka Kosa v ordinarija in predstojnika oddelka (1975). Kot predstavnik študentov v pedagoško znanstvenem svetu fakultete se spominjam, kako gladko, tako rekoč brez razprave, je bil sprejet predlog o reorganizaciji in ustanovitvi kateder na komparativistiki, čeprav so vsi vedeli, da so pisane na kožo vsem trem profesorjem, in predlagatelja Antona Ocvirka sploh ni bilo na seji, medtem ko je bil soroden predlog germanistov na isti seji deležen ostrih pomislekov. Še vedno je Anton Ocvirk imel dovolj močno zaledje in vpliv, saj je zasedal vsa za literarno vedo ključna mesta: bil je predstojnik Oddelka za primerjalno

¹⁵ ILICH, Iztok 1986: *Pričevanja, december 1985 : študentske pomladi*, [Iztok Ilich, Darko Štrajn, Jaša L. Zlobec ; [fotografije] Tone Stojko ; uredila Franček Bohanec in Brane Gabeljšek]. Ljubljana : Partizanska knjiga, 1986, 199 str., [24] str. pril.

REPE, Božo 2003: *Rdeča Slovenija : tokovi in obrazi iz obdobja socializma.*, Ljubljana, 2003, 329 str.

književnost ter Inštituta za literaturo na SAZU, bil je urednik Slavistične revije ter najiminitnejših publikacij SAZU, Zbranih del slovenskih pesnikov in pisateljev ter zbirke Sto romanov, velik vpliv je imel kot dolgo edini akademik med literarnimi zgodovinarji na Univerzi, tesno je bil povezan z Josipom Vidmarjem, pa tudi s svojim mentorjem Francetom Kidričem, očetom enega najpomembnejših slovenskih komunistov Borisa Kidriča, čeprav so Ocvirka ob dachauskih procesih strogo disciplinirali, tako da se na primer ni več ukvarjal z narodnim gledališčem.

Dušan Pirjevec je načrtno in dosledno zamenjal administrativne dolžnosti in je seje samoupravnih in strokovnih organov ignoriral, češ da tudi Fakulteta in Univerza ne izpolnjujeta obveznosti do zaposlenih, saj se je njegovo napredovanje v ordinarija vleklo predolgo. Menda Anton Ocvirk ni sprožil ustreznih postopkov, kljub temu da je izpolnjeval pogoje za napredovanje (ter bistveno višjo plačo in večja pooblastila). Janko Kos v omenjeni razpravi Nevarna razmerja (str. 242) to opravičuje z Ocvirkovo daljnovidno previdnostjo, ker ob takratnih zahrbtnih napadih na Pirjevca, ni tvegala polemik, ki bi se lahko postale neobvladljive. Tako se Dušana Pirjevca spominjam le z dveh sej pedagoško znanstvenega sveta Filozofske fakultete, na kateri je očitno prišel po nalogu svojega predstojnika, ki tudi ni nikoli prihajal na seje, a je vseeno vse obvladoval. Poleg omenjenega nadzora nad sprejemanjem sklepa o reorganizaciji Oddelka se spominjam le še ene Pirjevčeve apatične prisotnosti. Takrat se je v imenu Oddelka vzdržal pri potrditvi neke ocene doktorata s področja literarnih ved, pri kateri komparativisti niso sodelovali niti bili povprašani za mnenje. To je bilo presenetljivo miroljubno ravnanje v primerjavi z nekdanjimi Ocvirkovimi reakcijami ob podobnih primerih, npr. pri doktoratu Borisa Paternuja. Ne spominjam se ali je bil na celotni seji in ali se je oglašil še pri kateri od kakšnih dvajsetih točk dnevnega reda, je pa znal ustvariti priložnost, da je znova ponovil, da se sej ne udeležuje, ker tudi Fakulteta ne izpolnjuje dolžnosti do njega in po reakciji profesorjev sodeč, tega niso slišali prvič, saj so se med seboj spomnili, da je že ob zaposlitvi na Filozofski fakulteti

preskočil vse stopnje in takoj nastopil službo kot izredni profesor. Verjetno bi se zabavali, če bi raziskali, kako je ravnal tistih nekaj let, ko je bil predstojnik Oddelka.

Obstajajo pričevanja, da se je Dušan Pirjevec študentov in predavanj proti koncu življenja naveličal, vendar se jim ni hotel odpovedati, ker brez občudujočih poslušalcev ni bil pripravljen (pre)živeti, kot piše v svoji knjigi Skupinski portret z Dušanom Pirjevcom Taras Kermauner (str. 30), Matjaž Kmecl v Postnih premišljevanjih (str. 107–110) in še kdo. Med študenti njegovih zadnjih generacij je bila tudi Alenka Koron, sicer prejemnica Priznanja Antona Ocvirka za 2016 in avtorica ene izmed številnih razprav o delu Dušana Pirjevca. V nekem intervjuju izjavila, da nanjo in na njeno generacijo Dušan Pirjevec ni napravil kakšnega izjemnega vtisa, vsaj ne takšnega, kot je slišala od starejših kolegov. Šibljenje moči in življenjske energije se kažeta tudi v nekaterih drugih ravnanjih. Ni se posebno bojevito zavzel za svojega asistenta Denisa Poniža, ki je moral 1976 z Oddelka na tlako v drugo ustanovo,¹⁶ Jaroslav Skrušny, ki ga je želel za naslednika, vabila za akademsko kariero ni hotel sprejeti, kot je povedal Janko Kos v omenjenem predavanju. Prav posebno mesto pa zavzema Pirjevčeva razprava Bog ateistov in njegova predavanja na teološki fakulteti, ki od daleč malce spominjajo na srečanja Alberta Camusa s katoliki pred nepričakovanim koncu svojega življenja v prometni nesreči.

Ko presojava Pirjevčev vpliv na študente in ocenjujemo možnost, da bi se pojavil kot vodja kakšne družbene skupine ali celo politične sile, ni mogoče prezreti, da nekaj njegovih sledilcev in študentov najdemo v krogu Nove revije. Vsekakor pa bi med ključnimi ljudmi, ki so se pojavili v političnem dogajanju pred in po osamosvojitvi Slovenije v devetdesetih letih, komaj da našli koga iz seminarja Dušana Pirjevca, med izvoljenimi predstavniki ljudstva pa bi z njim morda lahko povezali le nekaj imen, nihče pa se ni »prigrebel« do kakšne banke, zavarovalnice, še do založbe ali vrtca ne. O vprašanih zaslug za domovino in za narodov blagor se večkrat

¹⁶ PONIŽ, Denis 1994: *Dvajset let pozneje*, v zborniku: Dušan Pirjevec, Ljubljana 1998, str. 241.

Radivoj Pahor

SVITKI

MESTA MRTVIH

*Z one strani grebena se spuščajo pogrebci
in v ovinkasto cesto bredejo staljeni žled.
Kakor senčne lutke odhajajočega dneva
plešejo nekakšen ples minljivosti,
upesnjen iz preprostih ritmov sveta.*

*Kamor gredo, so mesta mrtvih.
Ležijo v našem spominu in čakajo, da pridemo.*

BLIŽINA

*Iz samotnih stopinj se v jutranje megle rojevajo dnevi,
ki jih greje spomin na bližino.
Bila si delček utripajoče večnosti, komet neskončnega prostora.
V sebi si nosila zlato klasje otroštva,
šepet in igro ljubljene domačije in njenih darov.*

*Drobne stopinje so usihajoča zvezda, ki je sijala zate.
Tudi zate.*

BESEDA

*V zaporedju modrikastih črt si sledijo pisave
in me objemajo s hladnim robom žalosti.
Segajo k orumenelim slikam moje reke,
v njene slepe prevoje in izmikanja.*

*Besede plašno drsijo vase, v lepljivo testo pomena.
S potnimi prsti se dotikam groze, ki jih je zaznamovala.*

*Bile so pesmi, odtisnjene v topli človeški vosek.
Pesmi, kakor temni zadah vesti.*

SVITKI

*Svet, kakršnega si poznal,
se je odel v bele svitke prvih jesenskih slan.
V mišljeni čas je črta življenja izrisala
poslednji krog vajinih minevanj.*

*Domačija z brega je zaječala v sivo nebo.
Kaj?*

← razvijajo tudi polemike, ki pa so prej ko ne dokaj naivne, saj zaenkrat še niso pokazale, da so se lomila kopija okrog demokratizacije in predvsem privatizacije (beri prilaščanja) družbenega premoženja na povsem drugih področjih, kot so duhovne vede, humanistika in podobna šara, kar pa je med drugim pokazal Primož Kozak že leta 1968 v svoji drami Kongres.

Tako se razblinja mit, ki se je spletal okrog nemirnega, intenzivnega in plodnega življenja

Dušana Pirjevca, izjemno prodornega misleca med slovenskimi literarnimi zgodovinarji, katerega vedno pretehtane in vse bolj globoke misli so v domačem kulturnem prostoru našle deljeno priznanje, ploden odmev pa le pri mlajših generacijah, kot je v svojem nekrologu zapisal Jože Koruza.¹⁷

¹⁷ KORUZA, Jože 1978: Dušan Pirjevec (20. III. 1921, Solkan - 4. VIII. 1977, Ljubljana), v: *Jezik in slovstvo*, letn. 23, št. 2 (november 1977/78), str. 42–44

LEPOTA

Z dlanjo sem šel čez gladko lice hrastove mize.
Zapeljala me je lepota, prebujena v življenje,
večnost trenutka, ki nima imena.

Mizo si izdelal iz drevesa, ki je tisoče let spalo v modrem ilu sveta.
Tisoče let je čakalo daritve. Njej, ki si jo ljubil.

Dotaknil sem se temne kože lesa,
njegove mrtve tišine in prebeglih ponírkov.

Bilo je kot bi otipal sanje o ženski in o lepoti.

REKA

Temnozelená reka se mehko dotika bregóv zapuščene zemlje.
Z otožnim glasom se spušča do previsov,
z enakomernim, pojočim žuborenjem drsi čez jezove.
V daljnem, odmaknjenem kraju se utrujena vrača h koreninam sveta,
in zrcalni lesk njenih globin nosi sporočilo življenja.

Kdo si, ki iščeš v njej trenutke miru in večnosti?
So tvoji dotiki zaznamovali njene poti in njen čas?
Ti bo še lahko odpustila?

NEMIR

Veliko kasneje se bom spomnil besed, ki bi jih moral povedati.
Prihajale bodo, kakor smo prišli danes k tebi, da bi te pospremili onkraj.
V junijsko sonce tvojega rojstva,
v neskončni, odmaknjeni čas, kamor ti nisem mogel slediti.

Nemir srca se je lesketal v temnih očeh.
Iskale so toplo človeško dlan, da bi se spočile.

VENÍŠČE

Tišina. Tanke, mokre niti neba pletejo pajčolan sivemu dnevu.
V borih zelení plaho drsenje loka, ki je zapel v turobni čas.
Komaj zaznavno se je dotaknil srca, ki je zaječalo,
trudnih oči, ki so sanjale o boljšem življenju.

Hiše so polegle med apnenčaste robove in mehke travne previse.
Bi hotele ulti skominam daljnih svetov,
bi zmogle ubežati pohlepnim prstom velikih cest?

Temna, visoka senca je skrita v srcu veníškega človeka.

ZEMLJA

Lebdimo v prostranstvih, ki rastejo
in počivamo v zemlji, ki mineva.

Tej zemlji rečemo dobrotljiva.
Kako naj bi jo imenovali drugače?
Vzela je, kar je živelo in na njej umrlo.

Najbrž bo vzela tudi nas.

ZVESTOBA

Sidro je padlo pregloboko.

Galebi na ranjeni barki so lebdeli sredi valov
in iskali obljubljeno zemljo.
Bi poleteli do Soče,
do njene lepote in bolečine?
Bi v zelene modrine
ponesli dotike prepadnih daljav,
tíhi bes zapuščene rože?

Samotni zdrs izmučene duše?

Sidra ni mogel dvigniti.
Odšlo je z njim v večne temine.

BISER

Jezero s samotnim čolnom. Obrežje, drevo.
Pod macesnovo krošnjo sem vprašal odhajajočega,
kdo je in kam vodi njegova pot.

Nisi mi odgovoril.
Z otožnim pogledom si iskal temni biser življenja.

ČEŠNJA

Pogled se ti je ustavil v pomladnih češnjevih vejah.
Cvetele so kot mleko.
In dišale so po svežem, po domači zemlji.

Kje so vsi tisti ljudje, ki so videli njihov beli nasmeh,
njihov rdeči sad?

S počasnim, trudnim korakom si stopil v senčne
vrtove sveta
in nikogar ni bilo, ki bi vedel.

Nikogar ni bilo, ki bi vedel.
In ti?

MAKOV CVET

V visoke orehove veje se je ujelo popoldansko sonce
in pšenica pod hišo je obležala v zrelem snopju.

Tedaj smo vedeli, da te ni več.

Mali Anej je zate utrgal makov cvet.

Rdeči cvet s pšeničnega polja, da bi te grel v
mrzlih tolmunih.

Čez leto tudi oreha ni bilo več.

ZATOKI

Voda si je prilastila naše poti.
Zvabil nas je skrivni svet, ki se je odpiral začudenim očem.

Tam nekje smo prisluhnili šelestenju leskovih grmov,
ugnezdili smo se med visoke topole in v sence divjega kostanja.

Bila je reka in stopili smo vanjo, da bi se naučili ljubiti
in bila si ti, njena svečenica, ki si nam darovala dotik življenja.
Tvoj dom je bil svetišče naše mladosti, zapis njene tragične lepote.
Mama in nemama, očiščenje in prekletstvo.

Tiste reke danes ni več. Skrivni zatoki so naš mrtev spomin.
Tudi tebe ni več. Ti si odšla že prej.

NASMEH

Zaprta si oči, kakor bi se hotela skriti v modri pajčolan
ljubezni,
v poslednjo slast vajine igre.
Odšla si v lepote osojnih dobrav in podarila si mu
nasmeh bele golobice.

Odrešujoči mir je legel v srce.
Nekomu si postala dom.

VRNITEV

Težki venci ila so se razprli v lepljivo medeno rožo.

V vosku se je lesketalo mleko akacijevih grozdov,
deviško satje življenja.
Komu bo razodelo skrivnost,
da jo ponese k mrtvi jami?

Namesto kamna, morda namesto besede.

Od cvetočih dreves je zašumela praznina in odšli smo,
kamor ne seže poglavarjev klic.

S poslednjimi panji je šel od doma tudi čebelar.

Razmišljanje zdomske tržaške Slovenke

XVIII. Preobrat in novo življenje

Mirella Urdih

Neverjetno! Še malo, pa se bo tudi leto 2015 nagibalo h koncu. Nikoli si ne bi bila mislila, da bom to doživela. V mladosti sem si marsikaj želela, ali si utvarjala, da bom dosegla. Z leti sem pa spoznala, da je to sicer zelo važno, tako za osebni kot za družbeni napredek. Nedvomno je pa ravno tako pomembno, spoznati ugodno priložnost, ko se ponudi, jo zagrabiti, četudi morda ne odgovarja stoodstotno zamišljenemu cilju, ter se primerno prilagoditi in angažirati.

Tako nekako je bilo že takrat, ko sem se vrnila iz Anglije, obogatena z izkustvom življenja v tujini in nego otrok, ne pa z jezikovnimi veščinami, s katerimi naj bi dosegla diplomu tolmačice. Kako torej naprej? Posvetilo se mi je, ko sem zvedela, da bo še istega leta začela obratovati slovenska banka. Pripravila sem primerno prošnjo, naslovljeno na pripravljalni odbor, ki sem jo smela utemeljiti, oziroma podkrepiti, pri njegovem predsedniku, dr. Kukanji, ki me je pa skušal prepričati, naj dokončam študije. Razložiti sem mu morala, da se študij na Prevajalski šoli ne vrši tako, kot na kaki drugi fakulteti, kjer se študent lahko pripravi – vsaj delno – tudi doma in se nato predstavi k izpitu. Priprava na diplomski izpit tolmačenja zahteva stalno prisotnost, kar pomeni, da se ne bi mogla nanj pripraviti mimo službe. In diplomu prevajalke sem itak že imela! Ne vem, kdo mu je prišepnil, naj mi ugodi. Dejstvo je, da sem po nekajtedenski pripravi, ob odprtju Tržaške kreditne banke oktobra istega leta 1959, nastopila službo kot prva uradna tajnica direkcije.

Dr. Kukanja mi sicer ni nikoli popolnoma odpustil, a ko sem se maja 1961 poročila in se izselila v Nemčijo, mu je bilo morda le majceno žal,

saj sem se dobro vživela v svoje delo in zaključila celo z odličnim uspehom tečaj za bančnike, ki ga je organiziral Rotary Club. Zató me je zelo razveselila posebno elegantna kristalna vaza, ki sta mi jo z ženo poklonila ob poroki.

Če prav premislim, sem se kot nekakšna tajnica udeleževala že na nižji srednji, ko je profesor matematike ugotovil, da prihajam redno v šolo, in mi je poveril nalogo, da praktično namesto njega vpisujem v poseben zveščič prisotnost, oziroma odsotnost sošolk. Podobno se mi je pripetilo tudi na Prevajalski šoli, ko sem ravno tako v tajništvu vpisovala stanje v register.

Ko bi ostala v Trstu, bi prav gotovo napredovala, kot je napredovala moja naslednica, a mi ne bi bilo prihranjeno veliko razočaranje in bolečina, ko je banki odklenkalo. Usoda je pa hotela drugače, saj sva se že kako leto prej spoznala s Petrom. Zato da si ne bi spet kdo izmišljal, kje je do tega prišlo, naj povem, da sva se po posredovanju skupnega prijatelja, prof. Humberta Mamola (Učija za domače in prijatelje), spoznala na barkovljanski promenadi, saj bi za Tržačana težko našli primernejši kraj, in sicer drugega novembra 1957.

Da je leto 1961 iz več vidikov bilo nekaj posebnega, je pisal že moj mož v svojih spominih, ki so več let izhajali v tržaški reviji Mladika. Dvanajstega aprila je namreč ruski kozmonavt Jurij Gagarin poletel kot prvi človek v vesolje. Tretjega maja naju je dragi škedenjski kaplan Dušan Jakomin poročil v nemški cerkvi na Ulici Giustinelli, na katero so naju vezali posebni spomini. Petra, zato ker je tja rada hodila k maši njegova mama in se je po njeni prerani smrti še sam spoprijateljil s tamkajšnjim župnikom Johannesom Dittrichom, mene pa zaradi

dijaške maše, ki smo jo tam obhajali. Trinanjstega avgusta so pa vzdolž nemško-nemške meje kar čez noč zgradili „berlinski zid“, ki je nato skoraj trideset let delil ne samo glavno mesto Berlin na dva dela, ampak tudi vzhodnonemško državo, DDR, od zahodnonemške BRD.

Peter je že februarja nastopil službo pri Siemensu v Erlangenu, kjer se je želel specializirati v njemu dragi zaščitni tehniki za visokovoltne napeljave, tako da sem morala sama poskrbeti za dokumente, oklice, vabila in tako dalje. Njegov brat Pavle ga je polno močno predstavljal in mu bil nato za pričo. Zmenil se je tudi s profesorjem Zorkom Harejem, da bo igral na orgle. Jaz sem si izprosila Händlov Largo, vse drugo sta pa sama uredila. Kar se datuma tiče, sva sprva mislila na drugi maj. A Verčeva mama me je opozorila, da pade na torek, se pravi da bi rože po dveh dneh zaprtih trgovin gotovo ne bile sveže. Torej sva se poročila tretjega maja. In rože so res bile sveže in prekrasne. Prav škoda je bilo, da sva jih komaj kratko uživala. Že popoldne sva se namreč poslovila od sorodnikov, prijateljev in Trsta ter se podala z dvema kovčkoma preko Opatije in Maribora do Erlangena na Bavarskem.

Imela sva srečo. Že v 16. stoletju je namreč takratni erlangenski Markgraf (mejni grof) sprejel del francoskih Huguenotov, ki so se zatekli v Nemčijo, zato da bi ubežali pokolu Šentjernejske noči in so tu ustanovili prvo univerzo s teološko in medicinsko fakulteto. Ravno tako so še v šestdesetih letih dvajsetega stoletja z veseljem sprejemali tujce, ki so jim bili še vedno potrebni, bodisi kot delovna sila, bodisi zato, da dosežejo status velemesta. Kar se je zgodilo, ko so leta 1974 preseгли število 100.000 prebivalcev.

Takratna Nemčija se je ravnokar dvigala iz ruševin druge svetovne vojne, pomanjkanje stanovanj je bilo še zelo hudo, začetna moževa plača komaj zadostna, ponudba v ne ravno zelo številnih trgovinah tipično nemška ali, v edini delikatesni trgovini, zelo draga, tako da sva se vsakič razveselila, ko mi je oče, dokler je še imel trgovino, poslal paket z litrom olivnega olja, kilom špagetov, malo polente, koščkom parmezana, malo kave in podobno.

Petrova kolegica nam je povedala, da je maslo najbolj poceni pri Heki, to je enem od dveh takratnih marketov, in sicer da stane 1,64 DM (eno marko in štiriinšestdeset pfennigov). Dandanes je situacija popolnoma drugačna. V vsaki manjši ali večji trgovini oziroma marketu, ki jih je medtem na pretek, je najti proizvode s celega sveta. Delno je to gotovo posledica nemških turistov, ki so spoznali marsikaj, kar nočejo več pogrešati niti doma, delno pa tudi številnih tujcev, ki so se sem preselili.

Prva leta sem se posebno intenzivno spominjala tete Terezine in sicer vsako nedeljo zvečer in v ponedeljek zjutraj. Gospodinja, pri kateri sva stanovala, je še vedno prala „po starem“, se pravi, da je v pralnici imela zidano ognjišče

Naš prvi "dom" v Erlangenu: mini stanovanje pod streho enodružinske hiše z obširnim vrtom. Ne enega ne drugega ni več. Na njihovem mestu stoji danes trinadstropna, tridelna vrstna hiša.

Hiša z vrtom, kjer sva marsikaj sama postorila

s kotlom, v katerem je prekuhala belo perilo, z modernim praškom namesto z lugom iz pepela sicer, pa vendar. In mi je ponudila, da lahko z njo perem. Se pravi, da sem vsako nedeljo zvečer dala močit perilo v škafo in ga naslednjega jutra izžela. To se je nadaljevalo, dokler se nisva po dobrih dveh letih smela vseliti v lastno stanovanje, ki nam ga je dodelila Siemens. Bilo je pravzaprav še vedno sorazmerno primitivno. Ogrevati ga je bilo treba s premogom, ne samo v dnevni sobi, ampak tudi v kopalnici. In pralni stroj sva končno kupila šele leto kasneje, ko se je najavila Valentina.

Po nadaljnjih treh letih se je rodil še Igor in kmalu za tem smo dobili res dostojno štirisob-

no stanovanje s centralnim ogrevanjem. Otroka sta odraščala, začela sta hoditi najprej v otroški vrtec, nato v šolo. S Petrom sva začela razmišljati, kako bi bilo lepo, biti v lastni hiši, kjer ne bi bilo treba imeti velikega obzira do sostanovalcev, če bi se na primer Igorju zahotelo, da bi brkljal, in bi lahko brez skrbi igrali na klavir in na kitaro, za katero se je že z mladih nog navduševala Valentina.

In res se nama je posrečilo rezervirati zadnjo vrstno hišo, ki je bila še v gradnji v novonastajajočem okraju na ozemlju nekdanje tovarne, ki je tekom dvajsetega stoletja služila raznim namenom, od produkcije cigar do orožja, vžigalnikov, žepnih svetilk in brivskih aparatov in ne vem še česa, v Brucku, jugozahodnem predelu Erlangena, in ne v kaki bližnji vasi, kjer so bile cene sicer dostopnejše, a prevozne in nakupovalne usluge gotovo manj ugodne. In zato da ne bi stroški nesorazmerno presegli proračuna, sva s Petrom marsikaj sama postorila. Tako sva med drugim pobelila vse kletne prostore in uredila ves vrt. In v dobrih dvajsetih letih, ki smo jih preživeli v hiši, najprej vsi štirje, nato samo midva, nam res ni bilo dolgčas, saj sva se vedno znova česa domislila.

Levo: srebrna poroka na našem vrtu

Desno: sedanje bivališče je mednarodno, kot je bilo očitno videti ob priliki svetovnega nogometnega prvenstva leta 2006

Goršetova primorska leta (I. del)

Ob 120-letnici kiparjevega rojstva

Ivo Jevnikar

Preteteklega 26. septembra je minilo 120 let, kar se je v Zamostecu pri Sodražici na Dolenjskem rodil likovni umetnik France Gorše (1897–1986). V povojnem Trstu je preživel le šest let in nekaj mesecev, vendar je med tržaškimi Slovenci spomin nanj še živ, saj je zapustil vidne sledove kot umetnik, šolnik in prosvetni delavec. Po odhodu v ZDA je s Tržaško, a tudi z Goriško ohranjil stike, ki so se še okrepili, ko se je leta 1971 naposled ustalil na Koroškem.¹

Prvič po izselitvi v Novi svet se je v

»Z ljubeznijo je pomagal graditi iz razvalin povojno slovensko šolstvo na Tržaškem, z nami je začel ljudsko prosvetno delo ...«

Trstu spet pojavil konec junija 1959. To je zabeležila tržaška revija Mladika, pri kateri je imel več prijateljev. Ob njegovem obisku so med drugim zapisali o njem: »Z ljubeznijo je pomagal graditi iz razvalin povojno slovensko šolstvo

¹ V Svečah, kjer si je uredil dom, atelje, galerijo in Vrt slovenskih koroških kulturnih ustvarjalcev, zdaj pa je tam Galerija Gorše, mu je Prosvetno društvo Kočna po zamisli mag. Alenke Inzko, por. Weber 30. julija 2011 ob 25-letnici smrti posvetilo simpozij. Ob tem je v slovenščini in nemščini izdalo brošuro *Ars longa – vita brevis, France Gorše 1897–1986 (dalje: Ars longa) s povzetki referatov. To besedilo, ki je biografske in spominske narave, je nastalo za omenjeni simpozij, a je tu nekoliko prirejeno. O umetniškem pomenu Goršetovih primorskih let je v Svečah predavala prof. Verena Koršič Zorn.*

na Tržaškem, z nami je začel ljudsko prosvetno delo ...»²

Glavni urednik Mladike Jože Peterlin ga je takrat nagovoril, da bi kaj napisal za revijo, in tako se je naslednjega leta dvakrat oglasil. Značilna sta uvodna stavka *Pisma iz Amerike*: »Dragi urednik, pišeš mi, naj bi napisal za Mladiko nekaj, kar doživljam v tej veliki deželi. Zelo rad ti ustrezem, saj veš, da je del mojega srca med tržaškimi in goriškimi Slovenci.«³

Sicer pa je Gorše več let preživel na Primorskem že pred drugo svetovno vojno. O obeh obdobjih je podrobno pisala Verena Koršič v katalogu, ki je izšel oktobra 1981, ko je za Zvezo slovenske katoliške prosvete v Deželnem avditoriju v Gorici pripravila razstavo o umetniškem delu na Primorskem.⁴ Razstavo so novembra prenesli še v Peterlinovo dvorano v Trstu. Sam bom dodal nekaj podrobnosti in pričevanj ter skušal orisati nekatere zunanje okvire za boljše razumevanje Goršetovega dela.

² *Kipar France Gorše med nami*, Mladika, Trst, 1959, št. 4, str. 104.

³ France Gorše, *Pismo iz Amerike*, Mladika, Trst, 1960, št. 1-2, str. 13.

⁴ Verena Koršič, *Gorše na Primorskem / Gorše nella Venezia Giulia*, Zveza slovenske katoliške prosvete, Gorica 1981 (dalje: Koršič). V knjigi so tudi reprodukcije, sezname Goršetovih kipov, risb in ilustracij ter razstav pred vojno in po njej na Primorskem ter bibliografija. Še pred tem je Koršičeva o Gorsetu napisala podrobno geslo za Primorski slovenski biografski leksikon, I. knjiga, Goriška Mohorjeva družba, Gorica 1974-1981, str. 455-457.

Gorše o svojem primorskem obdobju

Kako se je Gorše v drugi polovici 20. let prejšnjega stoletja znašel na Primorskem, je sam opisal v Zborniku Svobodne Slovenije za leto 1966. Uredništvo tega pomembnega almanaha iz Buenos Airesa ga je namreč tisto leto uvrstilo v svojo rubriko o uspešnih emigrantih *Slovenstvu v čast, narodu v ponos*.⁵

Revno otroštvo je kot peti izmed dvanajstih otrok⁵ preživel v rojstnem Zamostecu pri Sodražici, kjer je bil od staršev deležen, kot je zapisal, „dobre, krščanske vzgoje“, a kjer ga je ob vstopu v 11. leto starosti napadla kostna bolezen osteomielitis, ki mu je za pol leta ohromila obe nogi, čemur je 25 let kasneje sledilo kronično vnetje kostnega mozga, ki ga je z nadaljnjimi komplikacijami spremljalo do smrti.

Obiskoval je ljudsko šolo v Sodražici in kiparski oddelek Srednje tehnične šole v Ljubljani, nato bil štiri leta avstrijski in eno leto jugoslovanski vojak, nakar je končno prišel na Umetniško akademijo v Zagrebu, kjer je študij leta 1925 (imel je torej okoli 28 let) s „prav dobrim uspehom“ (spet njegove besede) dokončal pri slavnem hrvaškem kiparju Ivanu Meštroviću. Prejel je njegovo nagrado v višini 2.000 dinarjev, profesorski zbor pa ga je predlagal za francosko štipendijo, s katero naj bi študij nadaljeval v Parizu. Iz tega pa ni bilo nič, ker so štipendije za tujce tisto leto ustavili.

„Tako me je torej po igri ‚višje sile‘ namesto v Francijo pot peljala v Italijo,“ piše Gorše in nadaljuje: „Nekaj mesecev po mojem odhodu iz akademije sem prevzel eno izdatnejše privatno (votivno) naročilo za kip Brezmadežne v kamnu za cerkev v Trnovem pri Ilirski Bistrici. Po izvršitvi tega naročila sem nemudoma odšel na študijsko potovanje po Italiji in se ustavil v Firencah. Ves zavzet sem srkal lepote kiparstva, slikarstva in tudi arhitekture; večna dela italijanskih mojstrov. Bila so to moja velika doživetja. Najmočnejše vtise sem dobil od kiparjev: Donatella in Luca della Robbia, od slikarjev pa od Giotta in fra Angelica.

Ko sem se vrnil iz Firenc poln bogatih vtisov, sem se začasno naselil pri svojem bratu Martinu, ki je bil župnik v Vremah (pod Divačo).⁶ Leta 1926 sem se preselil v Trst, si najel neko prazno avtogarazo, kjer sem si obenem z delavnico improviziral tudi stanovanje. Tam sem se seznanil s številnimi slovenskimi rojaki in tamkajšnjimi umetniki Pilonom, Černigojem in drugimi. Zaradi te okoliščine, ker sem v Trstu živel, delal in razstavljal (dve leti), pozneje v Gorici (tri leta),⁷ so mnogi doma mislili, da sem Primorec. Po svojem napornem delu, številnih javnih in privatnih naročilih v Gorici sem se l. 1930 preselil v Ljubljano.“⁸

Predvojna tržaška leta

Natančnih podatkov o Gorševih predvojnih tržaških letih nimamo, po raznih virih pa se da ugotoviti, da je v letu 1927 živel v Ul. Sv. Frančiška 51 pri gospodnji Albin Umek, nato pri Sv. Mariji Magdaleni Zgornji št. 144, leta 1928 pa v Ul. Rittmeyer 20.

Kulturni krogi so kmalu postali pozorni nanj, saj je dnevnik *Edinost* objavil to vest: „Pred dobrim mesecem že je prišel v Trst naš rojak akad. kipar Franjo Gorše, vendar je ostalo njegovo bivanje med nami skoro neopaženo. In ni čudno. Gorše ne spada med one moderniste, ki si z ameriško reklamo širijo svoj sloves, – skro-

men in tih snuje v samoti svoje velike načrte.

Gorše je bil rojen 1. 1897 v Zamostecu na Dolenjskem. Obiskoval je najprej obrtno šolo v Ljubljani, kjer je dobil osnovno podlago v kiparstvu pri prof. Repiču. Kasneje je šel na umetniško akademijo v Zagreb. Tu se je šolal pri prof. Valdecu in Frangešu, zadnji dve leti pa pri mojstru Meštroviću. Gorše je prvi Slovenec iz Meštrovićeve šole. Slavni mojster ga ceni kot enega svojih najboljših učencev.

Gorše pa je tudi zares kiparski talent! Njegova umetniška smer sicer še ni docela ustaljena, vendar v marljivem delu dozoreva zelo naglo. V poslednjem času je dovršil veliko umetnin in se

⁶ Martin Gorše, Zamostec, 1892 – Slavina, 1963.

⁷ Glede datumov bivanja v Trstu in Gorici gl. različne podatke v nadaljevanju.

⁸ Gorše, str. 332.

⁵ *Ars longa*, str. 15.

pridno pripravljala na razstavo svojih del v oktobru.

Opozarjamo že zdaj naše čitatelje na to zanimivo razstavo.⁹

Dejansko je oktobra 1926 sodeloval pri skupinski razstavi v Ljudskem vrtu, a najbolj odmevna je bila slovenska skupinska razstava naslednjega leta. Junija 1927 je namreč s slikarji Ernestom Seškom, Albertom Sirkom in Milkom Bambičem na Razstavi upodablajočih umetnosti na sedežu pošte pri Sv. Ivanu predstavil 14 kipov in 12 risb.¹⁰ Razstavo pa so po dveh dneh zaprli orožniki.¹¹

Pred tem in za tem je sodeloval pri več narodnostno mešanih skupinskih razstavah umetniškega krožka Circolo Artistico v Ljudskem vrtu v Trstu: leta 1926 (V Esposizione biennale d'arte del Circolo Artistico), 1927 (I Esposizione del Sindacato delle Belle Arti e del Circolo Artistico), 1928 (II Esposizione del Sindacato fascista regionale delle Belle Arti e del Circolo Artistico), 1929 (III Esposizione del Sindacato regionale fascista degli artisti) in 1930 (IV Esposizione del Sindacato regionale fascista delle Belle Arti della Venezia Giulia). Leta 1929 je sodeloval tudi pri skupinski razstavi v palači Attems v Gorici (II Esposizione goriziana di Belle Arti).¹²

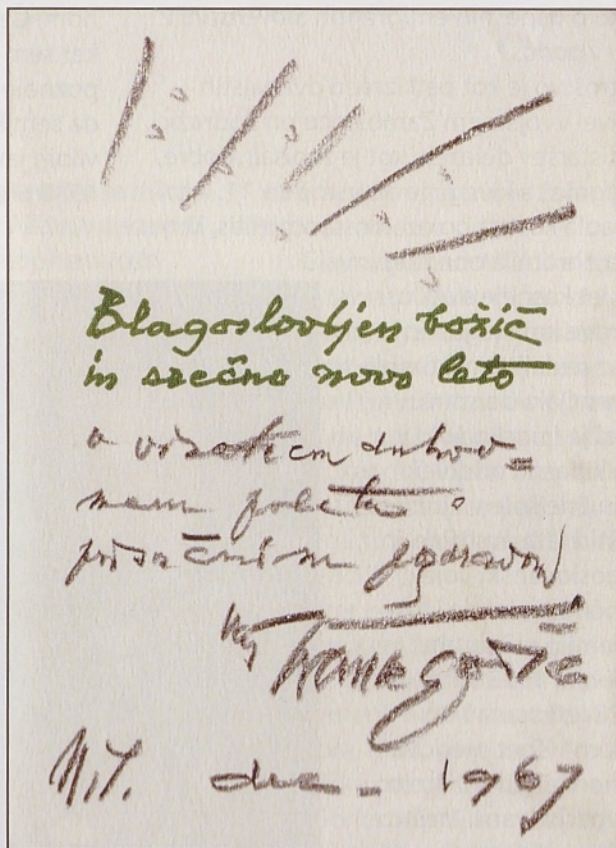
⁹ *Znanost in umetnost*, Edinost, Trst, 22. avgusta 1926, str. 4.

¹⁰ Koršič, str. 9.

¹¹ Ta podatek, druge vesti in slovenske ter italijanske vire o Goršetovem delu na Primorskem pred vojno, ki jih drugje ne najdemo, prinaša doktorska disertacija umetnostne zgodovinarke Giulie Giorgi *Artisti sloveni in territorio italiano, 1918-1945. Fonti, documenti, critica*, Univerza v Vidmu, akademsko leto 2014-15 (dalje: Giorgi). Študija je dostopna na spletu (<http://hdl.handle.net/10990/597>).

¹² Pomanjkljive podatke iz starejših katalogov je treba dopolniti s podatkovno bazo Moderne galerije v Ljubljani in študijo Giulie Giorgi iz prejšnje opombe. Goršetov prijatelj Peter Maljuc (tj. Jože Peterlin) v članku *Pot svobodnega umetnika, Ob petdesetletnici akad. kiparja Franceta Goršeta*, Mlada setev, leto II., št. 7-8, Trst 1947, str. 121-123 (dalje: Pot), trdi, da je Gorše pred vojno razstavljal šestkrat v Trstu in enkrat v Gorici.

»Pomemben uspeh je dosegel, ko mu je leta 1928 italijansko ministrstvo za javna dela pri obnavljanju med vojno porušeni krajev naročilo tri večje umetnine.«

Leta 1930 je eno delo razstavil na Benškem bienalu. Nekatera njegova takratna dela so si utrla pot v zbirke muzejev in galerij Revoltella v Trstu, Galleria d'Arte Moderna v Milanu, Museo del Risorgimento v Gorici, na goriško prefekturo in v salone potniške ladje Conte Grande.¹³

Uveljavil se tudi kot časopisni in knjižni ilustrator.

Pomemben uspeh je dosegel, ko mu je leta 1928 italijansko ministrstvo za javna dela pri obnavljanju med vojno porušeni krajev naročilo tri večje umetnine, izdelane leta 1929, ki jih lahko še danes občudujemo v treh cerkvah, in sicer leseno Razpelo v Šempetru pri Gorici, kip v kamnu Brezmadežna v

Zgoraj: Značilna Goršetova pisava in optimizem. Del dopisnice z božičnim voščilom leta 1967 za gospo Albino Bartol v Ljubljani

Na prejšnji strani: Gorše leta 1935

¹³ Giorgi, str. 309 idr.

»V prvo tržaško obdobje sodi tudi začetek intimne zgodbe, ki je bila za umetnika dokaj boleča.«

Zbornik Luč (Trst 1928) z razpravo Alberta Široka o primorskih likovnih umetnikih

Opatjem selu in kip v marmorju Angel miru v Štivanu. Ker ne poznam takratnih postopkov za dodeljevanje naročil in pa imen ostalih sodelujočih umetnikov, ne morem soditi, ali je bilo spričo politike fašističnih oblasti do Slovencev in tujih državljanov tako naročilo nenavaden ali celo izreden poklon umetniku.

Albert Širok o Goršetu

Albert Širok je v svojem daljšem zapisu o slovenskih likovnih umetnikih v Julijski krajini leta 1928 takole predstavil Franceta Goršeta:

„France Gorše ni Primorec. Rodil se je leta 1897 v Zamostecu na Dolenjskem. Vendar je dobil v Trstu prva naročila, tu je prvič razstavil, od tod je šel prvič glas o njem v svet. Tu je preživel dve polni leti boja in znoja, doživel prve sladkosti in prve bridkosti in tu se je tudi poročil. Ni čuda tedaj, da je vzljubil Trst kot svojo novo domačijo.

Tudi drugače bi komaj kaj izdalo v njem Dolenjca. Naglas morda. Lasje pa so mu črni kot oglje in oči so žareče. Postave je majhne, poteze v obrazu so nežne, skoro bolehnne in nihče bi mu ne pripisoval energije, če bi ne plamtel v njegovih očeh živ ogenj.

V družbi je Gorše klepetav in prav lepo se mu pozna, kako si pomaga s samoizobrazbo tam, kjer ga je šola pustila na cedilu. (...)

V teh dveh letih, kar je Gorše med nami, je dovršil nad 30 kipov in mnogo risb.

V Ljubljani je napravil relief za grobnico, v Koritnici je izklesal križ, za cerkev v Bistrici je izdelal Madono, za cerkve v Klancu, v Vremah in v Šmarjah pa Kristusa.

Poleg tega je izvršil mnogo portretov in kompozicij, sodeloval pa je tudi kot ilustrator pri „Našem glasu“ in nekaterih knjigah. (...)

Na zadnji razstavi v Ljudskem vrtu sta zbujala njegova dva kipa izredno pozornost. Sicer pa so se tudi italijanski kritiki skladali v tem, da je Gorše eden najboljših kiparjev na tej razstavi.

Še večji vpogled v Goršetovo ustvarjanje je imel tisti, ki je obiskal našo razstavo pri Sv. Ivanu. Tu je videl ves njegov razvoj od plahih začetkov, iz katerih diha še Meštrovič, pa do že umirjenih čisto Goršetovih umetnin. – Popolnoma izčiščen Gorše še ni, še tiplje krog sebe, še išče, še vedno niha med klasiki in ekspresionisti, ali čas njegove plime ne more biti daleč, vsepreveč jo že označujejo njegova zadnja dela.“¹⁴

¹⁴ Albert Širok, *Pri naših upodabljaljajočih umetnikih*, Luč, Poljudno-znanstveni zbornik, II, Trst 1928, str. 59-60.

Družinska tragedija in selitev v Gorico

V prvo tržaško obdobje sodi tudi začetek intimne zgodbe, ki je bila za umetnika dokaj boleča. Dne 10. avgusta 1927, dober mesec pred svojim 30. rojstnim dnevom, se je v Trstu poročil s 24-letno učiteljico Marijo ali Meto Kodrič, ki se je rodila 20. aprila 1903 v Trstu čevljarju Francu in hišnici Mariji Kovačič.¹⁵ Dne 13. marca 1928 se jima je rodila hčerka Bernardina, ki pa je že 31. marca umrla.

Istega leta se je z ženo preselil v Gorico. Živela sta v Cipresni ulici št. 4 (Via Duca d'Aosta), atelje pa si je uredil v Drevoredu 24. maja št. 8 v hiši odvetnika Mirka Koršiča. Tam je že leta 1928 postavil prvo samostojno razstavo, naslednje leto pa še eno.¹⁶ Zaradi poroke z državljanom Kraljevine SHS je žena izgubila italijansko in prevzelo moževo državljanstvo.

Konec leta 1930, uradno 20. decembra, sta se preselila v Ljubljano. Tam pa sta se kasneje razšla, saj si je ona ustvarila novo zvezo s pesnikom Božom Voduškom (1905-1978). Literarni zgodovinar Janko Kos je v komentarju k Voduškovega opusu dogodke takole opisal: „Na božič leta 1931 je spoznal svojo življenjsko tovarišico, Marijo Goršetovo, rojeno Kodrič; prosta vseh zunanjih vezi sta lahko zaživela leta 1934 in se poročila po starokatoliškem obredu v juliju leta 1941.“¹⁷

Vodušek se je leta 1931 tudi oddaljil od katoliškega kulturnega kroga. Otrok nista imela.

Ko je Vodušek leta 1978 umrl, si je

¹⁵ Poroko je 10. avgusta 1927 oznanil tudi tržaški dnevnik *Edinost*.

¹⁶ Koršič, str. 11–12.

¹⁷ Božo Vodušek (ur. Janko Kos), *Pesmi*, Mladinska knjiga, Ljubljana 1980, str. 138. V gradivu omenjene verske skupnosti, ki ga hrani nadškofjski arhiv v Ljubljani, najdemo podatek, da je Vodušek prestopil v to Cerkev 26. julija 1941, naslednjega dne pa je bila poroka (NSAL, Starokatoliška Cerkev, fasc. 5). Za opozorilo na ta fond se zahvaljujem dr. Francetu M. Dolinarju.

ARS LONGA

FRANCE GORŠE

1897–1986

VITA BREVIS

*V Svečah izdana
publikacija ob
25-letnici Goršetove
smrti leta 2011*

njegov prijatelj pesnik Jože Udovič 31. julija zapisal v dnevnik, da „sta mislila V. in žena prestopiti iz starokatoliške vere spet nazaj“. Ko je ležal v bolnišnici, je „pesnik upornik in skeptik“ dal poklicati duhovnika, „spovedal se je in pogreb je bil krščanski“.¹⁸ Žena se je zaobljubila in opravila romanje na Sv. goro za njegovo ozdravitev.¹⁹

(se nadaljuje)

¹⁸ Jože Udovič, *Zbrano delo, Peta knjiga*, ur. France Pibernik, Ljubljana 2005, str. 427–429 (dalje: Udovič). Za opozorilo na to gradivo se zahvaljujem Alenki Puhar.

¹⁹ Udovič, str. 642. Marija Kodrič, por. Gorše, por. Vodušek je umrla 6. januarja 1988 in je pokopana na Žalah v Ljubljani v grobnici Kodričevih.

Matej kupuje ročaj za metlo, pa pravi prodajalcu:

»Pa naj bo čim bolj kriv, da bo žena zgrešila cilj, kadar pridem pozno domov.«

»Kako grdo ravnaš z menoj, vinček. Jaz tebe ljubim, ti si me pa v jarek vrgel!«

»Kako je pa s shujševalno kuro vašega moža, sosedu? Ali se že dotakne z rokami prstov na nogi?«

»Dotakne se jih še ne, vidi jih pa že.«

»Vi želite mojo hčerko za ženo? Ali ste z mojo ženo govorili?«

»Sem, vendar mi je vaša hčerka bolj všeč, mu odgovori snubec.«

Ko je vedeževalka neki ženski napovedala njeno bodočnost, je zahtevala tisoč evrov. Ženska pa ji zabrusi:

»Ko bi vi res kaj vedeli, kot trdite, bi morali vedeti, da jaz sploh nimam tisoč evrov!«

»Jaz imam zelo pametno muco. Če zaduha meso, sama prosi.«

»Moja je še bolj brihtna. Če zaduha meso, ga sama vzame.«

»Tvoja koža letos še ni videla sonca, a?«

»Seveda, saj koža nima oči.«

Policist ustavi pijanca, ki pozno v noč s svojo harmoniko kali nočni mir.

»Spremljajte me!« mu pravi.

»Prav rad, gospod policist,« reče okajeni veseljak. »Kaj boste pa peli?«

MLADI ODER

43. TEKMOVANJE ZAMEJSKIH AMATERSKIH ODROV

Tekmovanja se lahko udeležijo amaterski odri, ki delujejo v naši deželi. Tekmovanje traja do konca leta 2017. Izid bo razglašen ob slovenskem kulturnem prazniku februarja prihodnje leto.

Za podrobnejša pojasnila in prijave:
SLOVENSKA PROSVETA, Ul. Donizetti 3, Trst
tel.: 040 370846; uprava@slovenskaprosveta.org
ali pa

ZVEZA SLOVENSKE KATOLIŠKE PROSVETE, v.le XX Settembre, 85, Gorica;
tel.: 0481 538128; zskp_gorica@yahoo.it

Uredništvo in uprava:
34133 Trst, Italija, Ul. Donizetti 3
tel. 040-3480818; fax 040-633307
uprava@mladika.com
redakcija@mladika.com
www.mladika.com

Oblikovanje: Matej Susič in
Danilo Pahor

Izdaja: Mladika z.z.o.z.

Registrirana pri trgovinski
zbornici v Trstu dne 21.4.1999
pod številko 114276.

Član USPI (Zveze italijanskega periodičnega tiska)

Reg. na sodišču v Trstu št.193
dne 6.4.1957
ISSN 1124 - 657X

Tisk: Grafika Soča d.o.o. -
Nova Gorica

Izhajanje revije podpirata
Urad Vlade RS za Slovence
v zamejstvu in po svetu

UREDNIŠKI ODBOR

Marij Maver
(odgovorni urednik),
David Bandelj, Andrej Černic,
Erika Jazbar, Ivo Jevnikar,
Saša Martelanc, Sergij Pahor,
Mitja Petaros, Anka Peterlin,
Nadia Roncelli, Matjaž Rustja,
Tomaž Simčič, Breda Susič,
Jernej Šček in Ivan Žerjal.

SVET REVIJE

Lojzka Bratuž, Silvija Callin,
Jadranka Cergol, Peter Černic,
Marija Češčut, Danilo Čotar,
Liljana Filipič,
Diomira Fabjan Bajc,
Lučka Kremžar De Luisa,
Peter Močnik, Milan Nemac,
Adrijan Pahor, Bruna Pertot,
Ivan Peterlin, Alojz Rebula,
Peter Rustja, Marko Tavčar,
Zora Tavčar, Evelina Umek,
Neva Zaghet, Edvard Žerjal in
člani uredniškega odbora.

Posamezna številka Mladike
stane 4,00 €.

Celoletna naročnina za Italijo
in druge države 30,00 €;

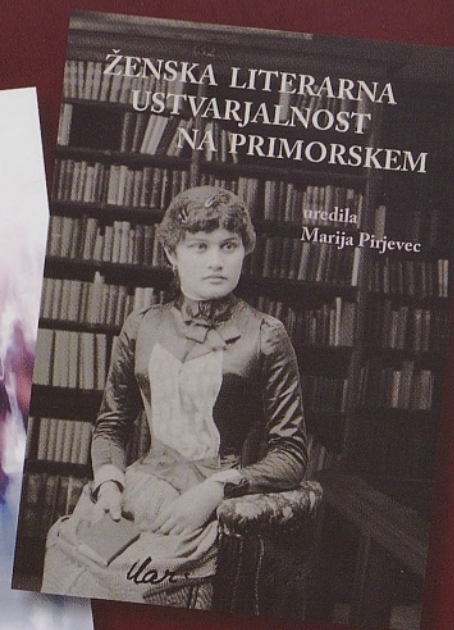
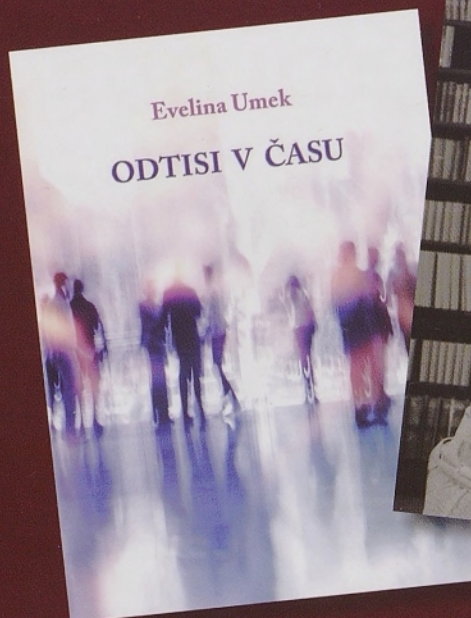
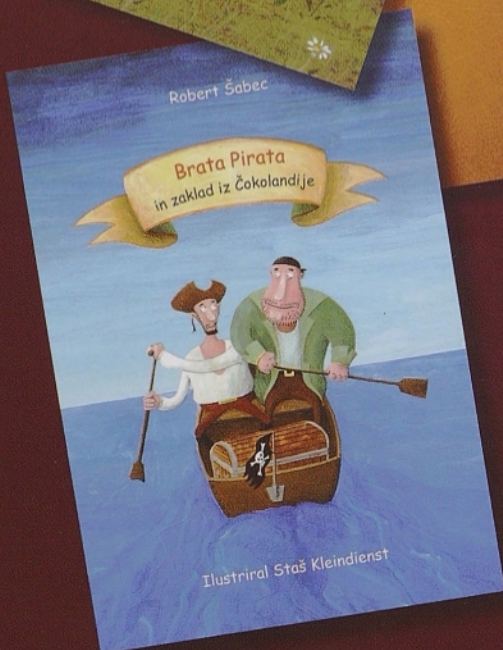
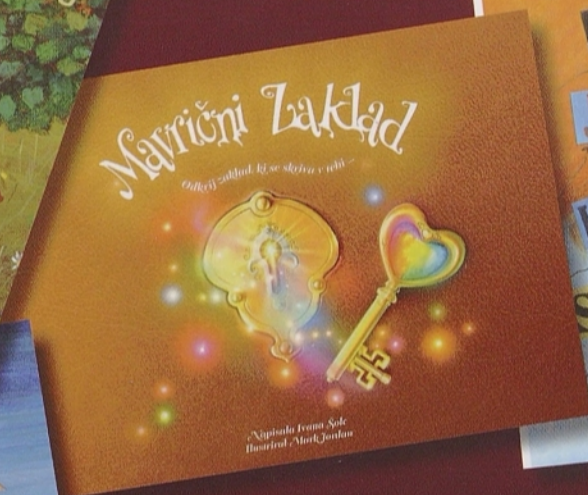
po letalski pošti:
Evropa 50,00 €,
Amerika 60,00 €,
Avstralija 65,00 €.

Plačilo s poštnim tekočim
računom 11131331 -
Mladika - Trst.

Na banki: Zadržna kraška
banka - Banca di Credito Co-
operativo del Carso (IBAN: IT58
S089 2802 2010 1000 0016 916;
SWIFT: CCRIT2TV00).

NOVO pri založbi MLA

🌿 ZALOŽBA MLADIKA 🌿

Ul. Donizetti 3, 34133 Trst, Italija

tel. +39 040 3480818 • fax +39 040 633307

uprava@mladika.com • redakcija@mladika.com • www.mladika.com